

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav sociálních studií

**Volnočasové aktivity středoškolské mládeže
v informační společnosti**

Diplomová práce

Autor: Karel Honal
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: SOCPN Sociální Pedagogika
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Semrád, CSc.

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Karel Honal
Studium:	P16K0278
Studijní program:	N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika
Název diplomové práce:	Volnočasové aktivity středoškolské mládeže v informační společnosti
Název diplomové práce AJ:	Leisure activities high school students in the information society

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zabývat stavem poznání volnočasových aktivit středoškolské mládeže na pozadí současné informační společnosti. Cílem práce bude, s oporou o analýzu odborné literatury, popsat a strukturovat profil volnočasových aktivit současných studentů středních škol. Diplomová práce bude teoreticko-empirického charakteru. Empirické šetření bude smíšeného designu. Práce bude realizována metodou literární, obecně logickými metodami a specifickými metodami používanými v pedagogickém výzkumu, metodou explorativní, technikou dotazníku a narativního rozhovoru.

Sak, Petr a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 290 s. ISBN 978-80-7367-230-0. Kraus, Blahoslav et al. Životní styl současné české rodiny. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8 Hofbauer, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 173 s. ISBN 80-7178-927-5. Procházka, Miroslav. Sociální pedagogika. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 203 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5 Kratochvílová, Emília. Pedagogika volného času: výchova v čase mimo vyučování v pedagogické teorii a v praxi. 2., upr. a rozš. vyd. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010. 356 s. ISBN 978-80-8082-330-6.

Garantující pracoviště: **Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Semrád, CSc.

Oponent: Mgr. Alena Knotková

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 6. 4. 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne 6. 4. 2021

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, váženému panu Doc. PhDr. Jiřímu Semrádovi, CSc., za vstřícný přístup, velkou míru trpělivosti, podnětné připomínky, jakož i za odbornou a metodickou podporu při zpracování práce. Děkuji rodině za podporu a trpělivost.

Anotace

HONAL, Karel. *Volnočasové aktivity středoškolské mládeže v informační společnosti*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 125 s. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se zabývá stavem poznání volnočasových aktivit současné generace mládeže na pozadí informační společnosti a hledáním možných příčin jejich proměn. Cílem práce je popsat a strukturovat profil volnočasových aktivit současné středoškolské mládeže, a zjistit, jak jsou tyto aktivity ovlivněny specifiky informační společnosti, v níž tato generace vyrůstá. První, teoretická část práce, se opírá o analýzu odborné literatury a věnuje se základnímu objasnění zkoumané problematiky. V druhé části práce se prostřednictvím empirického výzkumu potvrzuje, že charakteristické znaky současné společnosti se promítají i do způsobu trávení volného času. Práce je teoreticko-empirického charakteru, empirické šetření má povahu kvalitativní. Realizována je metodou literární, obecně logickými metodami a specifickými metodami používanými v pedagogickém výzkumu, metodou explorativní, technikou polo-strukturovaného rozhovoru, technikou otevřeného kódování a analytickou indukci.

KLÍČOVÁ SLOVA: volný čas, mládež, informační společnost, životní styl,

Annotation

HONAL, Karel. *Leisure activities of high school youth in the information society*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2021. 125 pp. Diploma Dissertation Degree Thesis.

This diploma thesis deals with the state of knowledge of leisure activities of the current generation of high school youth, against the background of the information society and the search for possible causes of their changes. The aim of the work is to describe and structure the profile of leisure activities of contemporary youth and to find out how these activities are influenced by the specifics of the information society in which this generation grows up. The first, theoretical part of the work is based on the analysis of the literature and is devoted to the basic clarification of the researched issues. In the second part of the work, empirical research confirms that the characteristics of today's society are reflected in the way of spending free time. The work is theoretical-empirical in nature, empirical research is qualitative in nature. The work is realized by the literary method, generally logical methods and specific methods used in pedagogical research, exploratory method, semi-structured interview technique, open coding technique and analytical induction.

KEY WORDS: leisure, youth, information society, life style

Obsah

ÚVOD	11
1 PROMĚNY SPOLEČNOSTI A ŽIVOTNÍ STYL	12
1.1 Sociálně ekonomické proměny české společnosti na přelomu 20. a 21. stol..	13
1.2 Pozdní modernita a česká společnost	16
1.3 Teorie informační společnosti.....	21
1.4 Média a informační společnost.....	24
1.5 Způsob života nebo životní styl?	28
1.5.1 Způsob života v postmoderní společnosti	30
1.5.2 Životní styl v postmoderní společnosti	31
1.6 Hédonismus a pozdní modernita	34
2 VOLNÝ ČAS JAKO REFLEXE ZPŮSOBU ŽIVOTA	37
2.1 Relativizace času	37
2.2 Volný čas	38
2.2.1 Nové trendy v struktuře času	42
2.3 Funkce volného času	43
2.4 Faktory ovlivňující volbu VČA.....	45
2.4.1 Faktory vnitřní.....	48
2.4.2 Faktory vnější.....	51
2.5 Volný čas ve výzkumném diskurzu.....	57
3 MLÁDEŽ V KONTEXTU GENERACÍ	61

3.1	Generační teorie dle McCrindla	62
3.2	Generační teorie dle Saka	65
3.3	Mládež – věkové vymezení	67
4	PROJEKT A VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU	71
4.1	Teoretická východiska	71
4.2	Cíle a úkoly empirického šetření	72
4.3	Popis výzkumného vzorku	73
4.4	Analýza výzkumných nástrojů	74
4.4.1	Verifikace zvolené metody sběru dat formou předvýzkumu	75
4.4.2	Polostrukturovaný rozhovor	78
4.4.3	Metoda práce s daty a jejich vyhodnocení	81
4.5	Realizace šetření	82
4.6	Vyhodnocení získaných dat	87
4.6.1	Rekonstrukce vyhodnocení vybraného rozhovoru	87
4.7	Prezentace výsledků empirického šetření	91
4.7.1	Kategoriálně obsahová interpretační analýza výzkumu	91
4.7.1.1	Kategorie: Smysl volného času	92
4.7.1.2	Kategorie: Faktory ovlivňující volbu VČA	94
4.7.1.3	Kategorie: Význam volného času	97
4.7.1.4	Kategorie: Život v digitálním prostředí	100
4.7.1.5	Kategorie: Aktivity bez digitálních technologií	104

4.7.1.6	Kategorie: Rizika	106
4.7.2	Kategoriálně formální analýza výzkumu.....	109
4.7.3	Verifikace platnosti vstupní hypotézy.....	111
4.7.3.1	Výrok první - ovlivnění hédonismem.....	111
4.7.3.2	Výrok druhý - redukce aktivit	113
4.7.3.3	Shrnutí kategoriální analýzy a redefinice vstupní hypotézy.....	114
Závěr	117
Citovaná literatura	119
Elektronické zdroje	124
Přílohy	126
Přepis rozhovoru s respondentkou R3 Sárou.....		126

ÚVOD

K volbě tématu, zabývajícím se problematikou volného času jsem se rozhodl zejména v návaznosti na tvorbu bakalářské práce, v níž jsem popsal a strukturoval volnočasové aktivity studentů různých typů středních škol. Výsledky této práce totiž přinesly nejen konkrétní informace o profilu volnočasových aktivit středoškolských studentů, ale zároveň naznačily, že faktory ovlivňující volbu volnočasové aktivity nemusí být nahodilé, ale mohou být závislé na charakteru společnosti, v našem případě označované jako společnost informační. Toto zjištění nabízelo možnost podrobit oblast volného času dalšímu zkoumání, tentokrát zaměřenému na proměny volnočasových aktivit na pozadí informační společnosti.

Cílem této práce je s oporou o analýzu odborné literatury popsat a strukturovat profil volnočasových aktivit vybraného vzorku současné generace středoškolské mládeže a zjistit, jak jsou volnočasové aktivity ovlivněny specifiky informační společnosti, v níž tato generace vyrůstá. Diplomová práce je teoreticko-empirického charakteru. Teoretická část práce vychází z analýzy odborné literatury a zabývá se transformačními procesy české společnosti v postmoderním období, charakterem současné informační společnosti, teoriemi volného času a jeho funkcemi a také generačními teoriemi a současnou generací mládeže. Empirické šetření je kvalitativní povahy a je realizováno prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s vybranou skupinou respondentů z řad mládeže. Vědecko-výzkumný problém zní: Jakým způsobem je oblast volného času současné generace mládeže ovlivněna trendy informační společnosti? Vstupní hypotéza práce pak vychází z výše uvedeného vědecko-výzkumného problému a zní: Oblast volného času současné generace mládeže je ovlivněna hédonismem a volnočasové aktivity jsou redukovány na činnosti spojené s digitálními technologiemi. Práce je realizována metodou literární, obecně logickými metodami a specifickými metodami používanými v pedagogickém výzkumu – metodou explorativní, technikou hloubkového rozhovoru a analytickou indukci. Základními pojmy užívanými v diplomové práci jsou: volný čas, informační společnost, mládež a životní styl.

1 PROMĚNY SPOLEČNOSTI A ŽIVOTNÍ STYL

Každá společenská epocha má své fenomény, ať již například v oblasti kulturní, politické, ekonomické či náboženské, které ovlivňují lidský život. Některé z nich jsou specifické jen pro jednu danou epochu či zeměpisnou oblast, jiné se ve více či méně pozměněných podobách prolínají několika epochami. Stejně je na tom i současná společnost – i ta má svá specifika, která jsou dána jednak kontinuitou historického vývoje, ale také například současnou úrovní vzdělanosti, dosaženým rozvojem vědy a kultury, stavem hospodářství a v poslední době zejména dynamickým rozvojem digitálních technologií, jakož i celou řadou dalších faktorů, které zásadně ovlivňují sociálně ekonomický stav současné společnosti. Proč se v této práci zabýváme společností? Protože člověk a společnost jsou vzájemně propojeni a na sobě závislí, člověk podmiňuje a utváří společnost, ale přitom je onou přetvářenou společností sám zpětně ovlivňován. Tento vztah člověka a společnosti je pozoruhodný - na jedné straně na člověka působí jeho biologická určenost, která jej stále váže k přírodní říši, na druhou stranu je vlivem společnosti nucen tuto biologickou určenost překonávat, vyvíjet se a tím pokračovat v evoluci. Toto propojení člověka a společnosti lze sledovat i v oblasti volného času, který, jak uvádí Sak, je ve svém rozsahu a obsahu systémově provázán s daným typem společnosti. (Sak, 2000 str. 131) Je tedy zřejmé, že chceme-li v této práci zkoumat, jak je oblast volného času středoškolské mládeže ovlivněna specifiky informační společnosti, nelze vynechat zkoumání společnosti. Pouze takový přístup, který problematiku volného času nevytrhne ze širšího kontextu společenských procesů, má potenciál přinést informace o příčinách jevů odehrávajících se v oblasti volného času, a pouze takto zjištěné informace mají výpovědní hodnotu pro vyvození závěrů, z nichž lze vycházet při snaze o systémové změny.

1.1 Sociálně ekonomické proměny české společnosti na přelomu 20. a 21. stol.

Česká společnost, která strávila období od roku 1948 do roku 1989 v prostředí totalitní diktatury, zjevně nevyužila na přelomu let 1989/1990 po pádu komunistického režimu jedinečnou šanci na vyhodnocení předchozí dějinné zkušenosti pro uvážlivé nasměrování dalšího společenského vývoje a vydala se přesně opačným směrem, tedy ke kapitalismu.¹ Obdobné transformační procesy společensko-ekonomického charakteru, spojované se změnou politického režimu, postihly většinu tehdejší satelitů Sovětského Svazu², ale u Československa lze v této historické souvislosti hovořit o existenci určité startovní výhody, dané geografickým uspořádáním Evropy, z níž mohlo tehdejší Československo těžit, a kterou byl bezprostřední hraniční kontakt se západní Evropou. V počátku 90. let, kdy se s ohledem na teprve začínající rozvoj digitálních komunikačních technologií ještě nedalo hovořit o časoprostorové kompresi, mohla hrát tato skutečnost zásadní význam, čehož si všímá i Škodová: „Tehdejší Československo, mělo z východních států nejlepší výchozí pozici pro nový start, zejména díky blízkosti k západu.“ (Škodová - Parmová, 2006 str. 26) Ovšem ani tento fakt nebyl plně využit ve prospěch nově zrozené svobodné společnosti a další vývoj se nesl v duchu prostého odmítání všeho „předlistopadového“, a snaže co nejrychleji dosáhnout tolik obdivované životní úrovně západních států. Hodnoceno dnešní optikou, šlo o velmi nešťastné rozhodnutí, neboť i přes limity dané politickým režimem uplynulých čtyřiceti let, byla celá řada oblastí, v kterých patřilo tehdejší Československo ke světové špičce, a kde se vlivem výše popsané názorové paušalizace nepodařilo navázat na dosavadní úspěchy, ale naopak došlo ke zpomalení, či dokonce zastavení vývoje. Uvedená změna politického systému a s ní související obrat ve společenském vývoji byl posléze doplněn o transformační procesy ekonomického charakteru. Po dlouhá léta nastolený model centrálně plánovaného a státem řízeného hospodářství byl po vzoru kapitalistických společností nahrazen tržním modelem ekonomiky, tento

¹ Dle V. Bělohradského lze v české historii nalézt tento přístup, spočívající v paušálním odmítnutí předcházející epochy, např. u T. G. Masaryka, který koncept nově vznikající 1. republiky pojal jako pravý opak rozpadající se Rakousko uherské říše. Blíže <https://vaclav-belohradsky-texty7.webnode.cz/virus-v-ceske-pameti/>

² Označení pro státy tzv. východního bloku blíže viz např. https://cs.wikipedia.org/wiki/Východní_blok

proces převodu vlastnictví ze státu na soukromé vlastníky se označoval jako privatizace a Mlčoch v souvislosti s ní hovoří o fázi deindustrializace a transformační procesy hodnotí pozitivně: „Na přeměnu politického systému navázala transformace ekonomiky a deindustrializace. Nelze tvrdit, že tyto procesy změn proběhly bez problémů (tunelování během kuponové privatizace, hospodářská recese a další), ale byly účinné a se zřejmým vlivem na společnost.“³ (Mlčoch, a další, 2000 str. 53).

Výše naznačené transformační procesy prostoupily celou tehdejší společnost, a proto lze o devadesátých letech minulého století hovořit jako o období velkých změn, jak uvádí např. Patočková: „Právě období po přelomovém roce 1989 se v rámci celé české společnosti vyznačovalo celou řadou změn. Došlo k nárůstu sociálních nerovností, ale objevily se i nové formy organizace práce a s tím spojené formy a možnosti trávení volného času.“ (Patočková, a další, 2012 str. 82) Klíčovým faktorem fungování polistopadové společnosti se postupně stává tržní princip, a právě ten staví do pozice hlavního cíle proces generování zisku, bez ohledu na společenské normy a hodnoty. Kategorie „sociální“ začala být podle tohoto principu oslabována a přednost dostala individualita, což lze chápat také jako důsledek přesycenosti předchozí společenské epochy kolektivismem. Ovšem nejen tržní princip stojí za odmítáním této kategorie, ale také nešťastné ztotožnění pojmu „sociální“ s kolektivismem předlistopadového režimu. Jak uvádí Sak: „Kategorie kolektivního byla odmítnuta a adorována byla individualita v té nejjednodušší podobě, jednající v zájmu a na základě nejprimitivnějších egoistických potřeb a hodnot.“ (Sak, a další, 2007 str. 14) Prosazování individualismu na úkor sociálních kategorií logicky vedlo k proměně hodnotových orientací, jak upozorňuje Tuček: „Došlo ke změnám hodnot prosazovaných a oceňovaných společností i hodnotových orientací jednotlivců a současně k výraznému rozšíření prostoru pro svobodnou volbu v jakékoli oblasti.“ (Tuček, 2003 str. 169) Na rozdíl od Tučkova vcelku pozitivního hodnocení chápe např. Sak tehdy probíhající procesy negativně: „Tržní společnost svými principy oslabuje demokratické mechanismy a honba za ziskem vytěsňuje duchovní hodnoty a normy.“ (Sak, a další, 2007 str. 16)

³ Mlčochem uvedené pozitivní hodnocení je z roku 2000, dnes lze souhlasit již pouze s tím, že zmíněné procesy měly zásadní vliv na společnost.

Přidržíme-li se citovaného rozšíření svobodné volby, jež se dle Tučka týkala takřka všech oblastí tehdejší společnosti, vyvodíme i další úlohu kladenou na občana, jež ze svobodné volby vychází, a tou je odpovědnost za vlastní život a aktivní podíl na životě společenském. To ovšem znamenalo pro velkou část tehdejší populace zcela novou, a leckdy i stresující zkušenost, neboť po čtyřicet let tuto funkci plnil stát, či jím zřízené a ovládané instituce. Nové společenské poměry, jež přinesly odstranění těchto institucí, které pro určitou část společnosti mohly představovat svého druhu jistoty, vyžadovaly od člověka, aby se najednou sám podílel na vzniku a řízení těchto institucí, což ovšem předpokládalo schopnost analyzovat zcela nové situace a rozhodovat se s vědomím odpovědnosti, z těchto rozhodnutí vyplývající. Naopak za pozitivní trend tohoto období lze považovat skutečnost, že se ve společnosti začínají objevovat témata jako např. demokratizace společnosti, humanismus, pluralita, liberalismus a další. Při jejich rozšíření ve společnosti ovšem dochází k jejich střetům s jinými faktory, které omezují jejich plošný rozvoj. Dle Semráda jde zejména o: „...ekonomickou nestabilitu, globalizační procesy s převažujícími ekonomickými cíli, ale i reflexi společnosti pozdní modernitou.“ (Semrád , 2013)

Podíváme-li se na proměnu české společnosti 90. let 20. století globálním pohledem, můžeme ji charakterizovat přechodem od uniformity k pluralitě, rozšířením možností volby a jak uvádí Tuček, i rozšířením svobody volby samotné (Tuček, 2003 str. 169). V důsledku toho lze hovořit o krystalizaci různých životních stylů, o diferenciaci způsobu života jedinců. Dle Matějů lze toto nově utvořené prostředí chápat jako příčinu dalších proměn: „Nové prvky společenského života a nová sociální zkušenost zřejmě povedou i k proměně celé řady postojů.“ (Matějů, a další, 2000 str. 191) Mühlpachr v souvislosti s proměnami na přelomu století upozorňuje na jejich globální charakter: „Společenské změny, které koncem minulého století nastaly, jsou součástí celosvětového kontextu vývojových změn ekonomických, politických, sociálních a také kulturních. Jejich dosah a význam musí být nahlížen ve směru do budoucnosti a v těchto širších souvislostech.“ (Mühlpachr , 2008 str. 116) Ovšem přelom 20. a 21. století přinesl i procesy, jež by za určitých okolností mohly být příznivé pro celkový rozvoj a efektivitu výchovy a vzdělávání, například prohlubování procesů humanizace společnosti, stále širší otevírání se vůči celému světu, integrování Evropy, uplatňování

digitálních technologií, pochopení vzdělávání jako nástroje pro překonávání sociálních nerovností a další. Současně je ale třeba neustále hodnotit dosavadní vývoj společnosti a v návaznosti na tato hodnocení korigovat směr a tempo dalších etap vývoje. Jak uvádí Vavroušek: „Blížíme se tedy ke křižovatce – pokud jsme ji už neminuli – kdy je nezbytné důsledně přehodnotit celý dosavadní vývoj lidské civilizace, který je zřejmě dlouhodobě neudržitelný, neboť směřuje jednak k eskalaci sociálního napětí ve světě, jehož důsledkem může být obrovská vlna násilí.“ (Vavroušek, 1994)

1.2 Pozdní modernita a česká společnost

Pozdní modernitu, jejíž vliv zasáhl v období po roce 1989 naplno i českou společnost, nelze považovat za cosi nahodilého, či ahistorického, neboť tato etapa společenského vývoje je zcela podmíněna dějinnými příčinami a je nutné na ni nahlížet právě s ohledem na její podmíněnost. Skutečnost, že nelze najít jednotný názor na to, v jaké době v současnosti žijeme, je sama o sobě nedílnou součástí charakteru postmoderny. Jako by v tomto případě teorie nedokázala zaujmout požadovaný odstup od svého předmětu, neboť se stále nachází uvnitř prostoru, který se snaží uchopit, a tato absence pochopení povahy současnosti je její neoddělitelnou součástí. „Postmoderní svět je představován jako labyrint významů, hodnot a kontextů, kde netvoří pravda a nepravda protichůdné kategorie, ale výsledek svobodného pojmenování.“ (Bauman, 1995 str. 175) Ovšem chceme-li alespoň v obecných rysech zmapovat působení pozdní modernity na českou společnost, musíme se, s ohledem na výjimečnost tohoto působení, nejprve zabývat hledáním počátků postmoderny.

Pokusy o definování počátků éry postmoderny dosud nenachází mezi odbornou veřejností jednoznačnou odpověď a velmi často se v odborné literatuře setkáváme s názorem, že postmoderna je jen dílčí, novou částí moderny: „Postmoderna není radikálně novou kulturně-historickou epochou, ale jakýmsi přehodnocením a pokračováním moderny v novém kontextu.“ (Rybář, 2013 str. 255) Obdobně chápe postmoderní dobu např. Giddens, který se ale k postmoderní době vyjadřuje jako k epoše, která ještě nenastala: „Ještě nežijeme v postmoderním sociálním světě, ale

stále můžeme spatřovat záblesky vznikajících způsobů života a forem sociální organizace, které se odlišují od těch, které byly podporovány moderními institucemi.“ (Giddens, 2003 str. 51) Dle Giddense totiž není možné přesně oddělit modernitu od postmoderny a z toho, že mluvíme o postmodernitě jako o tom, co nahrazuje modernitu, vyplývá, že se dovoláváme něčeho, o čem se dnes tvrdí, že to není možné. (Giddens, 2003 str. 51) K současné formě společnosti Giddens přistupuje jako k období radikalizace modernity, či období, kdy je modernita globalizována, ale odmítá hovořit o současnosti jako o samostatném období postmoderním. Odlišný názor zastává Welch, který postmodernu chápe jako epochu sice vycházející z moderny, ale jako epochu samostatnou a zabývá se hledáním jejích počátků.⁴ Welch uvádí několik historických příkladů užití tohoto adjektiva, ale ani jeden z nich nelze považovat za průlomové označení nové společenské epochy. Oním průlomovým okamžikem může dle Hubíka být rok 1947, kdy v díle A. Tonebee s názvem *A study of History* lze nalézt spojení výrazu „post-modern“ s tehdejší společenskou kulturou, pro níž byl signifikantní přechod od národního myšlení ke globálnímu myšlení, v čemž dle Hubíka můžeme shledat základy dnešní postmoderny. (Hubík, 1991 str. 66) Dalším z autorů, věnujících se hledání počátků postmoderny je Ch. Jencks, který na základě vlastní rozsáhlé rešerše vymezil užívání pojmu „post-modern“ ve třech různých fázích. **První fáze**, označovaná jako „pre-history“, je vymezena obdobím let 1870–1950, a užívání pojmu „post-modern“ v této etapě je dle Jenckse nesystematické, nahodilé a je stále směřováno spíše k moderně, konkrétně k její novému nastupujícímu období. **Druhou fází** vymezují roky 1950-1980 a dle Jenckse jde o období největšího rozvoje fenoménu postmoderny, tuto spojuje s nastupující pluralitou a dle Jenckse lze hovořit o záměrném užívání tohoto pojmu ve vztahu ke společnosti. **Třetí fáze** dle Jenckse započala v roce 1980 a dosud běží. Jencks ji chápe ve vztahu k postmoderně spíše negativně a poukazuje na negativní vliv globalizace. (Jencks, 2007) K místu vzniku fenoménu postmoderny se pak vyjadřuje Welsch: „Pomyslnou kolébkou byla sice Západní Evropa – Francie, Velká Británie a její myslitelé, ale vlivem větších dopadů první i druhé světové války nebylo

⁴ Při svém hledání počátků postmoderny Welch uvádí příklady prvního užití výrazu „postmoderní“ již v roce 1870 a to ve spojitosti s anglickým malířem J.W. Chapmanem, který tímto výrazem označoval svou tvorbu, či v roce 1917 u R. Pannwitz, který v souvislosti s označením postmoderní člověk popisuje nový typ člověka.

vhodné klima pro rychlejší rozvoj postmodernismu, a proto se hlavní vývoj přesouvá právě na území Severní Ameriky.“ (Welsch, 1994).

O postmoderně v kontextu české společnosti obvykle hovoří odborná literatura (např. Petrusek, Hauser a jiní)⁵ až v době po roce 1989, kdy v souvislosti s kulturně-politickým obratem vidí počátek pronikání postmoderny do české společnosti. S tímto názorem se podle nás nedá zcela souhlasit. Podle Skalkové se postmodernismus ve filozofickém myšlení rozvinul zprostředkovaně přes francouzský poststrukturalismus a přes sociologii postindustriální společnosti (Skalková, 2004 str. 115). Francouzský poststrukturalismus byl v přímé vazbě na strukturalismus, mezi jehož stoupence a realizátory v ČSR patřil zejména Jan Mukařovský, zakládající člen Pražského lingvistického kroužku („Le cercle linguistique de Prague“), což byla od roku 1926 významná strukturalistická škola. Z toho lze vyvozovat existenci postmoderních tendencí v české společnosti již v období samotných počátků tohoto fenoménu. Pokud bychom se podrobněji zaměřili na společenské procesy v Československu v období tzv. „první republiky“, zjistili bychom celou řadu výskytu jevů, jež lze co do jejich charakteru označit za postmoderní. Pro příklad lze sáhnout do oblasti školství, kde názorová pluralita umožňovala současnou existenci různých typů škol stavících na leckdy zcela odlišných výchovně-vzdělávacích teoriích.⁶ Do rozvoje těchto, leckdy unikátních, projektů⁷ vstoupila druhá světová válka, která znamenala buď jejich úplnou zkázu, nebo dočasné zastavení⁸. V krátkém období znovu získané svobody po druhé světové válce v letech 1945-1948 pak již nebyl prostor k jejich obnovení. Po roce 1948 vlivem nastoleného politického režimu došlo k uzavření československé společnosti vůči západnímu světu a tím k zásadní eliminaci vlivu postmodernity, která právě v padesátých letech dvacátého století začala prožívat svůj vzestup.

⁵ Hauser uvádí: Jako počátek nástupu a pronikání postmoderny do společnosti jsou bezesporu důležitá devadesátá léta 20. století (Hauser, 2012)

⁶ Blíže práce V. Příhody, O. Chlupa, J. Uhra, a dalších

⁷ Typickým příkladem je tzv. Bakovský experiment Lidmily Žofkové, dosud však literárně nezpracováno.

⁸ Blíže např. Pánková, Kasperová, Kasper a kol., Meziválečná školská reforma v meziválečném Československu

Lze ovšem souhlasit s tím, že společenské změny po roce 1989 byly ve vztahu pronikání postmoderny do české společnosti klíčové. Hauser, podobně jako Jencks, při svých úvahách o postmoderně (Hauser, 2012 str. 83) hovoří o tom, že postmodernu lze rozlišit ve třech různých vývojových fázích, kdy první fáze je charakteristická odklonem od moderny a lze ji označit jako ranou postmodernu, druhou fází je vrcholná postmoderna, která proniká do všech aspektů společnosti a třetí fází je situace, kdy je účasten téměř celý svět. Ve smyslu Hauserovy teorie lze vyvozovat, že česká společnost první fází takřka neprošla, malou částí druhé fáze jen proběhla, aby na jejím konci srovnala krok se západním světem, a teprve do třetí fáze vykročila ve stejný okamžik jako zbytek světa. Shodně popisuje pronikání postmoderny do české společnosti i Petrušek, který hovoří o tom, že česká společnost není přímo zasažena onou první fází postmoderny, ač počínající postmoderní společnost má tendence přehodnocovat paradigmaty, vycházející z krátké epochy moderny, ale jak uvádí: „...neodvrací se od nich, spíše má tendenci na jejich základech budovat a hledat svoji identitu, která jí byla na dlouhé dekády odebrána, což v světovém srovnání nemá obdoby.“ (Petrušek, 2012 str. 42) V důsledku snahy o rychlé dohnání západních společností nebyl prostor pro zhodnocení minulosti, ani pro postupné přijetí všech aspektů pozdní modernity a k jejich pochopení. Tím dochází k přijímání některých principů pouze ze setrvačnosti a často i deformovaně, nikoliv jako přirozený důsledek předchozího vývoje. To je zásadní rozdíl proti společnostem, které prošly i první a druhou fází pronikání postmoderny do společnosti.

Současná česká společnost vykazuje v obecné rovině shodné znaky jako ostatní postmoderní společnosti. V první řadě hovoříme o pluralitě názorů a jejich zrovnoprávnění, jež s sebou ale přineslo i nový typ problémových situací, neboť v pluralitním prostředí často dochází ke vzniku paradoxů spojených s několika pohledy na danou problematiku a následné snaze řešit je. Absence jakéhokoliv jednotícího názoru ve společnosti pak sehrává v takových situacích svou negativní úlohu. Dalším fenoménem, vycházejícím z názorové plurality je zpochybnění optimistického pohledu na historický vývoj západní civilizace a chápání dějin jako procesu postupného překonávání dřívějších fází. Tím dochází jednak k popírání pokroku a odmítání teze novověké vědy o zásadní roli člověka ve vývoji společnosti, ale také ke snižování

významu historicity, neboť zakotvení faktu v historii, coby opora jeho legitimacy, se vytrácí a klíčovou roli hraje novost. Dalším fenoménem, jež má svůj původ již v moderně a pokračuje i v postmoderně je zkracování vzdáleností⁹, podpořené zejména sílícími vlivy rozmachu digitálních technologií. Tento efekt souvisí se zrychlováním toku informací, a tedy i s rozšiřováním informačních horizontů. Celé generace, po léta navyklé přijímat informace z limitního prostoru, leckdy vymezeného státním celkem, jsou nyní vystaveny proudu informací z celého světa, což ovšem znamená potřebu pružně analyzovat a reagovat. Navíc stále rychlejší tok dat umožňuje přenos stále většího množství informací, to má za důsledek zvyšující se nároky na příjemce, kdy v souvislosti se zmíněnou názorovou pluralitou můžeme hovořit o hrozbě destabilizace obrazu vnějšího světa. Společně se zrychlením informačních toků dochází i ke zmnožení distribučních kanálů, takzvané oficiální zdroje ztrácí svůj monopol a otevírá se prostor pro diskursivní mnohost, jež v postmoderně hraje klíčovou roli. V těchto informačních kanálech se reflektuje způsob vidění reality toho, kdo daný kanál ovládá a vysílá jím informace, díky čemuž příjemce z různých kanálů leckdy vstřebává protichůdné informace, což opět vyžaduje od příjemce schopnost pružně analyzovat a syntetizovat, čehož není každý schopen¹⁰. Charakteristické prvky postmoderny lze vysledovat i na procesu socializace, kde Bystřický v kontextu postmoderny zmiňuje konkurenční štěpení socializačních činitelů, které v současné době znamená, že různorodí socializační činitelé vytvářejí často protikladné socializační tlaky. (Bystřický, a další, 2004 str. 118) „Na současnou generaci působí jiná společnost a nové prostředí, které je formují jiným způsobem. Pluralitní postmoderní společnost je charakteristická tím, že v ní nejsou zobrazovány, široce sdíleny a pozitivně hodnoceny pouze určité typy vzorců chování, ale dítě se setkává s množstvím různorodých vzorů, jejichž odlišení je pro něj složitější.“ (Bystřický, a další, 2004 str. 121) Pluralitní postmoderna totiž nesdílí jednotnou myšlenkovou ideu, rozloučila se s životními projekty, pevnými opěrnými body a vsadila na pluralitu, pohyb, změnu a tekutost. (Giddens, 2000 str. 54) V oblasti pedagogiky se tento trend projevuje např. odmítáním myšlenky jednotné školy, zkrácené představou uniformního vzdělávání.

⁹ Bauman v této souvislosti hovoří o konci geografie v důsledku časoprostorové komprese. (Bauman, 2000, str. 17)

¹⁰ Týká se především zástupců starší generace.

1.3 Teorie informační společnosti

Snahy o charakterizování společnosti na základě jejích dominantních znaků provází sociologii po celou dobu její existence. V poslední době, v důsledku vývoje společnosti do složitých a leckdy těžko uchopitelných struktur, jsou tyto snahy o zachycení oněch klíčových znaků o to obtížnější. Pokud o těchto znacích uvažujeme v obecnějším kontextu, přicházíme k následujícím pojmům: informace, poznatek, komunikační technologie a vědění. V souvislosti s nimi poté hovoříme o konceptu společnosti informační, znalostní, společnosti sítí či vzdělanostní společnosti. Pro všechny tyto teorie je signifikantní názorová pluralita, lze se dokonce setkat i s protichůdnými teoriemi. Teorií, zabývajících se informační společností, existuje celá řada, a i pro ně je charakteristická nejednotnost a různorodost, pramenící z leckdy protichůdných východisek. Zřejmě nejvýznamnější osobností, spojenou s teorií informační společnosti je španělský sociolog Manuel Castells, který žil a působil v Berkley v USA, kde podle jeho slov začala „velká informační revoluce“. Na Castellsovo stěžejní práci *The Information Age*, je zajímavý nový pohled na sociální pohyb, pohyb od stabilních struktur vymezených urbanistickým prostorem, k pohybu síťovému – tedy k pohybu ve virtuálním prostoru, jež je nestabilní. Ocitujme Petruskův překlad Castellova výroku: „Ač žijeme ve městech, ve vysoce urbanizovaném světě, v němž ani „bytová otázka“ ani „otázka městská“ nepozbyly smyslu, jsme vzájemně propojeni jinak, jinými technologiemi a komunikačními prostředky než kdykoliv v minulosti. Žijeme ve světě NITu (nových informačních technologií).“ (Petrusek, 2006) Castello ale trval na tom, že technologie neurčuje povahu společnosti: „Všechna má dosavadní studia dokládají, že mezi kulturou, politikou, ekonomikou a společností na straně jedné a technologiemi na straně druhé existuje spletitý vztah, který transformuje společnost – nikoliv však nutně a vždycky k lepšímu“ (Petrusek, 2006) Ač o Castellovi hovoříme jako o nejvýznamnějším teoretikovi informační společnosti, nacházíme současně celou řadu dalších autorů, kteří se vyjadřují k teorii informační společnosti, jejich názory se ale výrazně liší. Podle Petruska lze první teorie o informační společnosti najít již v 60. letech v pracích Etzioniho či Machlupa. Další užití pojmu informační společnost lze najít např. v Bellově

koncepti postindustriální společnosti¹¹, kde je užit společně s pojmem společnost znalostí. Jak Petrusek uvádí, další vývoj teorií postindustriální společnosti lze rozdělit na čtyři různé směry:

1. Vývoj ve formě partikulárních studií, které se ovšem zabývaly jen jedním z rozměrů postindustriálního vývoje.
2. V pokusech o spojení Bellovo koncepte postindustriální společnosti s tradiční mikrosociologií, a tím porozumět významu postindustriální transformace pro osobní role a vztahy.
3. V podobě zásadní teorie informační společnosti a její aplikace pro oblasti, které překračují sektor služeb.
4. V podobě postmoderní alternativy, která ale nevypovídá o socio-ekonomických problémech epochy, ale vyrůstá z jejího kulturního a mocenského podloží.

(Petrusek, 2006)

Charakteristikou různých teorií informační společnosti se zabýval také Webster, který ve svém díle *Theories of Information Society*¹² předložil pět různých přístupů pro definování informační společnosti:

1. **Přístup technologický**, který akcentuje vliv rozvoje a počátku masivního užívání digitálních technologií. To je spojováno jednak se vznikem mikroprocesoru v období 70.ých let 20. století, ale za zásadní považuje i masové rozšíření internetu.
2. **Přístup ekonomický**, který staví na předpokladu, že fungování ekonomiky již není postaveno na tzv. primárním a sekundárním sektoru, ale již na sektoru informačních statků a služeb, v jehož prostředí je informace chápána jako klíčová ekonomická hodnota.

¹¹ Podle M. Petruska je to právě teorie postindustriální společnosti D. Bella, která uzavírá díla posledních velkých teoretiků 20. století jako byli Parsons, Sorokin, či Gurvitch. (Petrusek, 2006, str. 136)

¹² Veškeré následující citace z originálu jsou mým osobním překladem

3. **Přístup dle hlediska struktury zaměstnanosti** zdůrazňuje růst pracovních pozic založených na práci s informačními technologiemi a s informacemi. Typicky jde o pozice jako programátor, vývojář software, mediální analytik, atd.
4. **Přístup prostorový** chápe jako signifikantní znak informační společnosti novou formu socializace na principu informačních sítí. Ta funguje na principu propojení jakkoliv vzdálených míst, a tím vytváří strukturu vztahů, situovanou mimo tradiční časoprostor.
5. **Přístup kulturní** je charakterizován vědomím neustále rostoucího informačního vlivu. Podle tohoto přístupu dochází k útoku médií na naše vědomí s cílem ovládnout jej. (Webster , 2006 stránky 84-88)

Dle Webstera je slabinou výše uvedených přístupů fakt, že staví na nadhodnocené roli informace v procesech společenských změn, a to zejména z hlediska kvantitativního, které charakter informační společnosti vyvozuje jen z toho, že ve společnosti je jak více informací, tak odborníků na informace zaměřených, či více technologií informace zpracovávajících. Podle Webstera nemůže samotný kvantitativní růst v oblasti informací být dostačující pro vyvození identifikace společenského uspořádání, a uvádí argument, že sama skutečnost, že v současnosti je na světě výrazně více automobilů, než kolik jich bylo v roce 1970, nás neopravňuje k tvrzení, že žijeme v automobilové společnosti. (Webster , 2006 str. 91) Klíčovou otázkou podle Webstera je, zda informace vůbec mohou být příčinou proměny společnosti. Dle jeho názoru to není možné, za hlavní hybatele společenských proměn považuje tzv. „masters ideas“, tedy klíčové, či zásadní ideje, jako např. „žít a nechat žít“, „víru v Boha“, a další. Zůstává otázkou, zda současné informační přesycení nepůsobí na oslabení těchto zásadních idejí, a zda tak Websterovo pojetí není spíše již jen odcházejícím modelem, čemuž odpovídá i pojetí Petruskovo. Uvažujeme-li o současné společnosti ve smyslu výše uvedených přístupů, dospějeme k následujícímu zjištění:

- Technologické inovace dosáhly takové úrovně, že mají zjevný vliv na transformaci společnosti.

- ICT – sektor informačních a komunikačních technologií, tedy sektor, jež produkuje či obchoduje pouze informační komodity, vykázal v roce 2019 tržby ve výši 903 369 mil. Kč (Český statistický úřad, 2020)
- Ve struktuře zaměstnanosti bylo zjištěno, že v oblasti ICT bylo v roce 2019 zaměstnáno v ČR 175 919 osob, což představuje meziroční nárůst o 3,2%, kdy obdobný růstový trend lze vysledovat od roku 2014. (Český statistický úřad, 2020)
- Vliv informačních sítí na organizaci času a prostoru je významný a stále roste.¹³
- Působení médií přechází postupně od vtiskávání obsahů až k programování myšlení a jednání.

Je zřejmé, že význam informací v současné společnosti je klíčový, a tak lze souhlasit s užitím označení „informační společnost“ pro tuto fázi vývoje společnosti. Pro generace, které zasáhl tento informační boom a digitalizace ve fázi již probíhajícího života, jsou tyto fenomény stále tématem hodnocení, kdežto pro generaci, která se do této již probíhající etapy narodila, je jen těžko představitelné, jaká v minulosti byla společnost bez počítače, internetu či mobilního telefonu. V minulosti platilo, že generace jsou utvářeny změnou společenských podmínek v kontextu historických událostí, kdežto současná generace mládeže tento model opouští a jejím formujícím prvkem je soužití s ICT. I to může být dominantním znakem současné společnosti.

1.4 Média a informační společnost

Ve vývoji moderní společnosti hrála zásadní roli tištěná média¹⁴. V první polovině 20. století začínají jejich úlohu přebírat média elektronická, nejprve rozhlas a posléze i televize. Nárůstem uživatelů těchto médií ovšem docházelo i k proměně funkce médií, ať již ve vztahu k jedinci či ke společnosti. Média se tak nenápadně stala nástroji celoživotní politické manipulace. V současnosti se tzv. mainstreamová¹⁵ média stávají

¹³ M. Castells dokonce označuje současnou společnost jako „síťovou“

¹⁴ Již od 17. století se na našem území vyvíjela německy a česky psaná periodika a jejich souběžná existence v různých jazycích je pro tuto území typická. Roku 1719 byly vydány první česky psané noviny. (Jirák, Köpplová, 2009)

¹⁵Mainstream = hlavní proud

nástrojem společenské konformity a jejich funkci lze s nadsázkou přirovnat k funkci represivních složek v totalitních společnostech. Média ve stále větší míře a rozsahu vtiskávají do mysli a vědomí člověka obsahy, které vůbec, či jen v malé míře odrážejí realitu přirozeného světa a ve stále větší míře produkují mediální¹⁶ a virtuální realitu. „Tak, jako se v minulosti změnou technologií proměňovaly funkce a rozsah lidských smyslů, v nadcházejícím informačním či digitálním věku se v souvislosti s nástupem nových technologií mění fungování lidské mysli.“ (Sak, a další, 2007 str. 23) Sak dále uvádí, že stejně, jako vyspělá medicína dokáže omezit či přerušit interakci mezi lidským biologickým systémem a přirozeným světem, případně některé biologické funkce zajistit uměle, umožnil technologický vývoj spojení mezi lidskou myslí a přirozeným světem. Toto přemostění ovšem neznamena pouze cestu pro přenos obsahů virtuální reality, ale také způsobuje zaplnění lidské mysli a blokaci mezi myslí a dalšími sférami¹⁷, čímž dochází k zásadnímu omezení předmětů myšlení, tedy i k omezení myšlení samotného. Podle Saka manipulativní působení médií však nezůstává u statického vtiskávání obsahů, ale jde ještě dále. „Pořady typu Big Brother, VyVolení či Největší Čech přecházejí od imprintace mysli mediálními obsahy k programování myšlení a jednání.“ (Sak, a další, 2007 str. 23) Jde o tzv. algoritmizaci chování lidí, kteří uplatňují těmito pořady zvnitřnělé vzorce chování, čímž jsou zbavováni své vnitřní svobody.

Spolu s proměnou funkce médií dochází ke změnám i v oblasti informací. Zásadní proměnou prošla investiční možnost informace – tato dimenze se natolik rozšířila, že se informace transformovala do role ekonomicky uživatelného, a tedy velmi zajímavého faktoru. Současně se ale informace stávají dostupnějšími, doslova soupeří o naši pozornost. V tomto boji o příjemce vyhrává ten, kdo nabídne větší senzaci, což ve svém důsledku často znamená předstíranou novost a nepostradatelnost těchto informací. Je logické, že tato situace vyžaduje od příjemce nové schopnosti, dovednosti, ale i jasně profilované hodnoty. Nestačí již jen informaci zaznamenat, ale současně ji i dekodovat, aby byl schopen k ní zaujmout odpovídající přístup. To ve svém důsledku znamená, že hodnota přijaté informace je vykoupena nutností sledovat

¹⁶ Mediální realitou označujeme situaci, v níž nejsme schopni jednoznačně oddělit vlastní reálné zkušenosti od toho, co je nám zprostředkováno médii.

¹⁷ Další sférou lze chápat např. podvědomí.

snahy o naši manipulovatelnost. Ne každý příjemce ovšem má tu schopnost rozlišit manipulativní techniky, a tak podlehne jejich myšlenkově nenáročné interpretaci reality, čímž je v důsledku zbaven odpovědnosti za vlastní myšlení a samostatné uvažování. Tato ztráta odpovědnosti za svébytné vnímání světa je důsledkem manipulací s informacemi.

Vývoj spojený s tvorbou, šířením a zpracováním informací je v současnosti velmi akcelerovaný a díky němu vzniká nové prostředí, tvořené soustavou médií, jejich informačním obsahem a příslušnými technologiemi – tzv. infosféra. Člověk se neustále snaží o kompatibilitu s tímto novým prostředím a jeho technologiemi, tento proces je nazýván sociální komputizací a informatizací. V souvislosti s těmito procesy hovoří Kraus o tzv. sociální kreativě, kdy jedinec v postmoderní době musí neustále reagovat na nové situace, vlivy prostředí, nové typy osobností i sociálních skupin, s nimiž dosud neměl zkušenost a na něž se v dosavadním životě ani výchovou ani socializací nemohl připravit. „Zvláště v situaci rychlých změn v prostředí, kultuře a životním stylu, tvoří sociální kreativita důležitou součást socializace.“ (Kraus, 2006 str. 19) V důsledku těchto procesů se v informatice hovoří o situaci, kdy již nejde o počítače, ale o životní styl. Vznik infosféry spolu s digitalizací tvoří pomyslný základní kámen nové epochy lidstva - digitální éry. V infosféře se neustále objevují nové jevy – jak pozitivní, tak i negativní. V jejich důsledku se stále častěji diskutuje o možnosti existence kontroly v prostředí internetu, která by pomohla řešit problémy spojené s vulgaritou či agresivitou, či zneužíváním osobních informací. Tempo tvorby informací doznalo takového nárůstu, že tyto informace sami o sobě začínají tvořit virtuální realitu. Krom přirozeného časoprostoru tak vzniká kyberprostor¹⁸, coby nový produkt lidské civilizace, do kterého vstupuje člověk svým vědomím. Tímto vstupem jedinec opouští svůj přirozený časoprostor – ve virtuálním světě totiž čas světa přirozeného neplatí. Kyberprostor ruší prostorovou omezenost přirozeného světa a přináší zcela nový atribut, který nikdy v lidské civilizaci neexistoval. Planetárně v celém kyberprostoru jsou uživatelé on-line. Na celé planetě sdílejí všichni uživatelé jeden čas, v němž mohou

¹⁸ Pojem kyberprostor užil jako první W.Gibson v roce 1992 a označil jej za sdílenou halucinaci každodenně pocíťovanou miliardami oprávněných operátorů všech národů.

reagovat a být aktivní. (Sak, a další, 2007 str. 30) Tímto průnikem dvou různých světů dochází k přenosu prožitků a zkušeností z kyberprostoru do reálného světa, tedy k průniku virtuální reality do přirozeného prostředí. Masivní zahlcení mediální a virtuální realitou, která nepodléhá kontrole rodičů, působí na děti způsobem, který od nich vyžaduje schopnost odlišovat a rozlišovat, opírat se o poznané skutečnosti, porovnávat a kriticky vyhodnocovat. (Hofbauer, 2004 str. 19)

Specifickou vlastností médií, zejména těch elektronických, je jejich socializační potenciál. Analýzy socializačního dosahu médií, realizované v současnosti, se orientují jak na tzv. tradiční média, jako i na média nová. Řada výzkumů k působení médií na mladou generaci se dosud soustředila především na to, jak trávení volného času u médií souvisí se ztrátou vlivu rodičů a dalších tradičních socializačních institucí jako např. školy, církve. S ohledem na to, že mediální obsah je často vnímán jako nerealistický a obsahující asociální modely sociálního chování, byla pozornost uvedených analýz věnována především negativnímu socializačnímu vlivu médií na mladou generaci. Nelze však opomíjet ani možný pozitivní socializační dosah médií a jejich obsahů. (Stašová, a další, 2015 stránky 25-26) Reeves a Nass (1998) aplikovali již v 90. letech 20. století ve svých výzkumech poznatky z oblasti psychologie osobnosti a dospěli k názoru, že lidé se chovají k médiím jako k reálným lidem, věcem a místům. S médii lidé zacházejí ohleduplně, mohou k nim přistupovat jako k subjektu s vlastní osobností, média mohou evokovat emocionální vztahy, vyžadovat pozornost, ovlivňovat vzpomínky a měnit představy o tom, co je přirozené. „Média se tak stávají plnoprávnými účastníky v našem sociálním a biologickém světě.“ (Stašová, a další, 2015 str. 26) Socializační působení médií lze vyhodnotit pomocí jeho účinků v krátkodobém a dlouhodobém horizontu. „Huesmann krátkodobé účinky popisuje v rámci tří procesů. Prvním z nich je poučení se z poznání scénářů chování, které jsou v médiích obsaženy, druhý proces obsahuje bezprostřední imitaci pozorovaného chování a třetí proces již vyvolává změny v emočním vybuzení a tzv. excitační transfer. Dlouhodobé účinky médií pozorované v mediální socializaci se objevují, když se poznatky z médií a nové scénáře chování pevně zakódují jako následek vystavení médiím.“ (Stašová, a další, 2015 str. 27) Zcela novou možností, jež přinesla právě až informační společnost s digitálními médii, je to, že člověku umožňuje konstruování vlastní identity. Ukazuje se, že virtuální

prostředí sociálních sítí představuje ideální prostor pro sebe-prezentaci. Podle Šmahela pak dochází k tomu, že reálná individuální osoba působí na svou virtuální podobu, jež v podstatě není skutečnou identitou, ale pouze digitální skupinou dat, poskytující jistou představu o tom, kdo jsme. (Šmahel, 2003 str. 123) Do takovéto prezentace ve virtuálním prostoru pak tato osoba vkládá své vlastní projekce o sobě samé. Z toho důvodu nemůže být reálná a virtuální identita stejná, a to ani v situaci, kdy se jedinec sám dobře zná. (volně Šmahel 2003). Tato situace ovšem ve svém důsledku vede k tomu, že jedinec průběžně hodnotí svou identitu, mění ji podle aktuální situace a v případě potřeby má možnost ji i zcela opustit a vrátit se do reality. Riziko plynoucí z tohoto stavu lze spatřovat v možné fragmentaci osobnosti, která je překážkou v rozvinutí komplexní osobnosti. (Šmahel, 2003 str. 124)

1.5 Způsob života nebo životní styl?

Sociologické práce zaměřující svou pozornost na společnost a na to, jakým způsobem lidé ve společnosti žijí, neužívají pro zkoumanou oblast stejný název. Zejména v českém prostředí se tak můžeme setkat s užíváním dvou odlišných pojmů a sice „způsob života“ a „životní styl“ pro jednu a tu samou oblast. Na paralelní užívání těchto dvou pojmů upozornili již v roce 1976 Filipcová a Filipec¹⁹, kteří analýzou přístupů autorů tehdejšího východního bloku zjistili, že tyto dva pojmy byly užívány společně, často byly zaměňovány, či byly chápány jako synonymum. Jako odlišný přístup k chápání těchto pojmů pak poukazují na práce Honzíka²⁰, jež užíval označení „životní sloh“ jako nejvyšší kategorii vztahovanou k historické situaci, do stejné roviny s ním pak kladl pojem „způsob života“, kdežto pojem „životní styl“ považoval za pojem užší. Zcela odlišné chápání těchto pojmů lze najít u Kleina, který pojmem „životní způsob“ označoval to, jak daná společnost žije, a pojmem „životní styl“ označoval životní normu – tedy očekávanou, chtěnou normu života. V 90. letech 20. století se opět v odborné literatuře českých autorů objevuje důraz na rozlišení rozdílu mezi způsobem života a životním stylem. Linhart používá následující rozlišení, ne nepodobné původní myšlence Honzíkové:

¹⁹ Blíže viz. FILIPCOVÁ, B., FILIPEC, J. (1976). Různoběžky života: zápas o socialistický způsob života. Praha

²⁰ Blíže viz. HONZÍK, Karel. Co je životní sloh. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1958.

- **Životní sloh** – o něm hovoří ve vztahu k uměnovědě a kulturologickému pohledu na život jednotlivce i společnosti
- **Způsob života** – širší označení než životní styl, ač někdy Linhartem chápané též jako synonymum, v širším chápání doplněné o specifika vztahu společnosti a člověka, jež označuje každodenní ustálené zvyklosti, jakési typické formy sociální interakce, výběr sociálního prostředí a strukturu využití času, příjmu a chování.
- **Životní styl** - strukturovaný souhrn všech životních zvyků, obyčejů, resp. akceptovaných norem nalézajících svůj výraz v interakci, v hmotném, věcném prostředí, v prostorovém chování a v celkové stylizaci. Předpokládá též, že životní styl nějakým způsobem vyjadřuje i hodnoty a zájmy jedince, skupiny či společnosti vůbec. (Linhart, a další, 1978)

Lze konstatovat, že výše popsaná pojmová nejednoznačnost je signifikantní pro práce českých či slovenských autorů, přičemž současně nenacházíme žádné odůvodněné vysvětlení rozdílu mezi těmito pojmy. Slepíčková hovoří o zaměnitelnosti obou pojmů z hlediska jejich operacionalizace a uvádí: Mezi indikátory jednoho či druhého pojmu patří vždy spotřeba a trávení volného času, ale často také charakteristiky hodnotové orientace a jejich souvislosti se sociálním statutem. Zdá se tedy, že rozlišování pojmů některými autory opravdu není jasné a staví spíše na spekulativním vymezení než na jejich operacionalizaci. Protože se jedná o oblast společenských věd, je zřejmé, že v nich právě terminologie je velmi často ovlivňovaná historickou dobou, s níž obsah pojmu koresponduje. (Slepíčková, 2008 str. 12). Zahraniční práce tento problém nijak neřeší, nejčastěji užívaným pojmem v anglicky psané literatuře je „life style“, odpovídající našemu pojmu životní styl. Slepíčková (Slepíčková, 2008 stránky 12-13) uvádí i výskyt pojmu „way of life“, ovšem dodává, že ten je chápán jako synonymum k výrazu „life style“.

Pro potřeby naší práce se kloníme k pojetí podle Hodaně, který pojmy „způsob života“ a „životní styl“ chápe jako různé, o „způsobu života“ hovoří jako o termínu nadřazeném, jež se vztahuje ke skupině, třídě či populaci, jde tedy o pojem vyjadřující skupinový charakter, vyjadřující určitou úroveň, Hodaň hovoří dokonce o normě, jež je charakteristická pro danou skupinu. Oproti tomu „životní styl“ se podle Hodaně týká

jednotlivce, ač je odvozen od životního způsobu, ale je individualizován. (Hodaň, a další, 2008 str. 88)

1.5.1 Způsob života v postmoderní společnosti

Linhart uvádí, že způsob života je v běžné řeči vztahován ke společnosti (sociálním skupinám), a označuje tak „každodenní, ustálené, soukromé zvyklosti, obyčeje a sklony zakládající typické formy sociální interakce a podmiňující vzorce prostorového chování, výběr sociálního prostředí i strukturu využití času, příjmu a chování.“ (Linhart, a další, 1978 str. 83) Obdobně chápe pojem způsob života také Hodaň, který jej odlišuje od pojmu životní styl: Životní způsob je termín určitým způsobem nadřazený v tom smyslu, že se týká skupiny, třídy, populace. Má tedy skupinový charakter a může představovat určitou úroveň či dokonce normu, která je pro danou skupinu typická, naproti tomu životní styl se týká jednotlivce, je od životního způsobu odvozen, je individualizován“ (Hodaň, 2008 str. 91) Jde tedy o oblast, v níž se mohou naplno projevit všechny výše popsané společenské změny. Jaký tedy je způsob života v postmoderní společnosti? V čem lze spatřovat jeho specifika? Úvahy o způsobu života v postmoderní společnosti lze opřít o základní kategorie, jež jsou pro současnou společenskou epochu signifikantní:

- **Konzum** – tato kategorie je vztahována k charakteru postmoderní společnosti 21. století, a díky ní se o této společnosti často hovoří jako o společnosti konzumní. V souvislosti se spotřební kulturou hovoří např. Slater o tom, že dochází k oslabení autenticity jednání, neboť člověk je pod vlivem konzumní kultury odtržen od sebe sama, přestává rozlišovat mezi tím, co sám skutečně chce a co je mu společností vnucováno, kdy tato postupná ztráta kritické reflexe vede až ke ztrátě schopnosti jednat na základě vlastního svobodného uvážení. (Slater, 1997 str. 61)
- **Pluralismus a liberalismus** – tyto dvě kategorie jsou v postmoderní společnosti pojaty jako komplementární. Nové způsoby a prostředky komunikace, jež s sebou přinesly možnost poznání i z jiného než lokálního prostředí, zprostředkovaly společnosti příklady jiných způsobů života, čímž jen podpořily nastupující trend odklonu od kolektivního řádu a obrácení pozornosti k individualismu. Giddens

hovoří o tom, že pluralitní společnost vytváří v jedinci intenzivní nejistotu, neb ten neví, kým vlastně je, či má být a jak má vypadat jeho způsob života. (Giddens, 2003 str. 53)

- **Práce a volný čas** - tyto dvě kategorie prošly zásadní proměnou, práce již není chápána jako ústřední kategorie života, tuto pozici v postmoderní společnosti zcela převzal volný čas a aktivity v něm realizované. Slepíčková uvádí, že dominantnost volného času a aktivit, v tomto časovém prostoru realizovaných, nese v sobě jeden z rysů postmoderní společnosti. (Slepíčková, 2008 str. 16) Rojek hovoří o tom, že lidé v současné době více pracují, aby měli dostatek prostředků pro svůj volný čas, kdy tato forma přesčasové práce za účelem faktického navýšení či zkvalitnění volnočasových aktivit vytváří ve svém důsledku nedostatek času. (Rojek, 2005 stránky 112-113)

V souhrnu lze tedy o způsobu života v prostředí postmoderní společnosti říct, že je výrazně ovlivněn dominantním rysem konzumu, který do popředí zájmu vnáší uspokojování materiálních potřeb jednotlivce. Tento trend, spolu s pluralitou a liberalismem, podporuje narůstající tendence individualismu, jež pro některé jedince může být prostorem svobody, pro jiné zdrojem nejistoty, která může vyvrcholit až v krizi identity. Mezi klíčové faktory ovlivňující současný způsob života lze bezesporu zahrnout globalizaci a také dynamický rozvoj médií, zejména těch na digitální bázi, jež svou snadnou dostupností, a z ní plynoucího masového rozšíření, pronikly do všech oblastí lidského života.

1.5.2 Životní styl v postmoderní společnosti

Hovoříme-li o životním stylu, je třeba si uvědomit, že kategorie „životní styl“ je vztahovaná k jedinci. Životní styl je v obecném měřítku chápán jako ta dimenze osobnosti, jejímž prostřednictvím dává jedinec najevo své postoje a názory, a to na základě své osobní volby. Chápeme-li tedy životní styl jedince za cosi originálního, vyvstává tím pro nás vzápětí nutnost tento styl prozkoumat a charakterizovat jej v kontrastu ke způsobu života, tedy k univerzálnímu stylu života společnosti, a tím specifikovat ony prvky individualismu. Miles v této souvislosti hovoří o dvou různých

přístupech při zkoumání životního stylu. Jednak o přístupu strukturálním, který se prioritně zajímá o sociální, ekonomické a politické aspekty životního stylu, dále pak o přístupu kulturním, který sleduje kulturní aktivity mladistvých. (Miles, 2001 str. 36) Je věcí diskuse, zda je pro objektivní zkoumání životního stylu přínosná fragmentace, či naopak snaha o generalizaci kontextu. Životní styl lze vnímat jako kulturně podmíněný způsob uspokojování potřeb jedince, spojený se společenskými hodnotami a normami. Ve spojení s životním stylem se také často hovoří o svobodě volby v rámci rozhodnutí jedince, i když při bližším pohledu zjišťujeme, že tato svoboda volby je jen zdánlivá, neboť na konkrétní podobu životního stylu působí různé faktory²¹, které jedinec obvykle není schopen plně ovlivnit. Někteří současní autoři již tuto omezenost svobody promítají do svých pokusů o definici životního stylu, jak je vidět například u Machové: „Životní styl zahrnuje formy dobrovolného chování v daných životních situacích, které jsou založené na individuálním výběru z různých možností.“ (Machová, a další, 2009 str. 16) Ony limity svobodné volby jsou zde vyjádřeny daností životních situací, což svobodu univerzální redukuje do svobody volby. Ještě dále jde ve své úvaze o životním stylu Petrušek, který uvádí: „Životní styl není nic více a nic méně než vyjádření určitých postojů v určitých formách chování, je (nebo není) závislý na sociálním statusu, věku, pohlaví. Na čem je ale závislý zásadně, a většina těch, kdo „své životní styly“ realizují, to snad ani netuší, je síť ekonomických, mediálních a politických struktur, které životní styl utvářejí dříve, než se stane skutečným, viditelným způsobem chování.“ (Petrušek, 2012 str. 81) Tímto výrokem Petrušek zcela rozbíjí iluzi svobody ve vztahu k životnímu stylu, a naopak upozorňuje na úmyslně skryté záměrné vlivy společnosti.

Uvažujeme-li o proměnách životního stylu v éře postmoderny, je nutno vzít v potaz fakt, že fenomén postmoderny je vázán na velmi specifickou společenskou formaci, doslova nový typ společenského uspořádání. Jak uvádí Petrušek: „Jen v generálním kontextu má smysl uvažovat o změnách životního stylu „v časech postmoderny“, protože jen v něm lze pochopit to, čemu Bauman říká „tekutá modernita“. Svět se sice nezhroutil, ale to, co jej kdysi stabilizovalo, ztratilo na váze a „milníky na cestě“ byly

²¹ Blíže např. Duffková, 2008,

zaváty hromadami spotřebního zboží, takže je chodec nejprve nevidí a potom pro jejich přemíru ani nehledá.“ (Petrušek, 2012 stránky 81-82) Giddens uvádí, že v postmoderní době se životní styl stal nutností – každý má nějaký životní styl a je v podstatě nucen k tomu, aby jej měl. Podle Giddense lze životní styl definovat jako více méně integrovaný soubor praktik, které individuum realizuje ne proto, že jsou užitečné, ale také, ba hlavně proto, že dávají materiální podobu výpovědím o vlastní identitě“ (Giddens, 2003 str. 163). Touto definicí Giddens říká vše podstatné: v postmoderní době se životní styl stává nikoliv otázkou svobodného rozhodnutí, neboť „nemohu nemít styl“, ale jde o nezbytnou volbu, jež úzce souvisí s prezentací vlastní identity.

Při úvahách o životním stylu je vhodné alespoň krátce zmínit i vztah vkusu a životního stylu, neboť vkus jedince je klíčový faktor při volbě životního stylu. Ve vztahu k postmoderně je kategorie vkusu velmi zajímavé téma. Postmodernismus, který posílil krizi evropské kultury, když zpochybnil zavedenou dichotomii nízké a vysoké kultury, vyvolal vlastně ztrátu kritérií. Tato ztráta kritérií pak vedla k proměně vkusu, k proměně, jež vyústila až v neschopnost rozlišovat. Co je však skutečným důsledkem ztráty schopnosti rozlišovat? Je to další proměna společnosti – ve společnost spotřební²². Spotřební společnost není teoretickým pojmem, ale skutečným stavem západní kultury, v níž jsou tržním mechanismům podřízeny oblasti, které z nich v minulosti byly vyňaty, a proto je nutné lidi „přesvědčit“ o tom, že vstup na toto kdysi až sakrální teritorium je vlastně přirozený a samozřejmý. A taky novým vzorcům chování je třeba člověka naučit: zbavit jej „freudovských“ či „křesťanských“ výčitek svědomí, že kupuji na dluh, že vydávám více, než mohu spotřebovat a že moje nákupy jsou nesrovnatelné s tím, co já sám dávám svému „společenství“. Spotřební společnost vytváří nový životní styl – styl ekonomické a mravní neodpovědnosti. (Petrušek, 2012 str. 11)

²² Výrazy spotřební a konzumní lze v daném kontextu chápat jako synonyma.

1.6 Hédonismus a pozdní modernita

Hovoříme-li, v souvislosti s charakteristikou způsobu života společnosti, potažmo i životního stylu jedince, o kategoriích „konzum“ a „individualismus“, konstatujeme, že tyto přinesly ve svém důsledku jednak soustavnou a důmyslnou stimulaci potřeb, ale zejména jejich nekonečné rozmnožení. Tato skutečnost se nutně promítla jak do vztahu člověka ke společnosti, tak i k sobě samému, a s touto změnou souvisí i změny motivů našeho jednání. Každý touží po komfortu, neustálém vylepšování životních podmínek, tato touha postupně přechází v masovou vášeň a stává se cílem moderní společnosti. Hlavním motivem našeho jednání se tak stává slast a díky ní v souvislosti s životním stylem začínáme hovořit o hédonismu. Co tedy je hédonismus a jaké je jeho vnímání v dnešní společnosti? Původní řecký výraz „hédoné“ lze chápat jako příjemnost, či rozkoš. Z toho lze vyvodit i následující definici hédonismu: je to etický směr, který vidí pohnutky lidského chování v rozkoši. O hédonismu lze tedy uvažovat jako o směru, který se vztahuje k základní přirozené potřebě člověka – zamezit strasti a vyhledat slast. Lipovetsky uvádí, že v této fázi společnosti²³, je bažení po slasti důležitějším motivem, než snaha jedince o odlišení se.²⁴ Cílem jedince je prožití individuálního blaha bez ohledu na to, jaký to má důsledek na jeho sociální postavení, tedy cílem se stává jedinec sám a jeho individuální potřeba. To ovšem neznamená, že by forma spotřeby statků, jako projev sociální diferenciacce zmizela, ale spíše se stala jen jednou z celé řady motivací. Co tedy jedinec chce? Zejména zážitek, dojem, vzrušení, ale současně také nezávislost. „Rozptylovací hodnota získává navrch nad honorifikační funkcí, subjektivní identita převažuje nad provokativním srovnáním a pociťovaný komfort nad třpytem ostentativních znaků.“ (Lipovetsky, 2007 str. 147) Ale cílem potřeby jedince v postmoderní společnosti není pouhé uspokojení emocionálních a tělesných potřeb. Skrze naše potřeby a skrze věci, kterými se obklopujeme, definujeme, kdo jsme, přesněji řečeno snažíme se předložit společnosti obraz sebe samého tak, jak chceme být vnímáni. Vavroušek se zamýšlí nad konfliktem hédonismu s konceptem trvale udržitelného způsobu života, kdy jako potenciálně problematický

²³ Lipovetsky současnou společnost označuje jako hyperkonzumní.

²⁴ V tomto smyslu lze konstatovat, že jde o motiv ovlivňující životní styl jednotlivce prostřednictvím způsobu života společnosti.

vidí vztah konzumerismu a hédonismu, který může být překážkou v rozvoji společenských hodnot v době, kdy je upozorňováno na nutnost zabývat se spíše kvalitativními způsoby řešení individuálních a společenských problémů (např. rozvojem vzdělání a zvyšováním schopnosti altruismu, solidarity, orientace na duchovní a intelektuální rozvoj člověka) (Vavroušek, 1994 str. 62) **Žijme tak, abychom při uspokojování svých potřeb neomezovali práva těch, co přijdou po nás.**

Shrnutí první části:

Česká společnost, jež strávila druhou polovinu 20. století v izolaci vůči západnímu světu, prošla na přelomu 20. a 21. století dramatickými změnami. Se změnou politického režimu, který předchozích čtyřicet let diktoval směr vývoje společnosti, ocitla se tehdejší společnost na nové startovní čáře společenského vývoje, avšak tento nový společenský směr, nazřenou současnou optikou, nebyl uvážlivou volbou, s využitím předchozí dějinné zkušenosti, ale byl postaven na prostém odmítnutí všeho spojitelného s právě končící společenskou etapou. Hlavním cílem transformačních procesů, nastartovaných v posledním desetiletí 20. století bylo co nejrychlejší dosažení společenského blahobytu srovnatelného se západními společnostmi a prostředkem k jeho dosažení měl být tržní princip, jako generátor zisku a hlavní faktor novoliberalismu. Tento trend měl výrazný vliv na proměny společenských norem a hodnot, což se mimo jiné projevilo oslabením sociálních kategorií a výrazným posílením individuality. Nově nabytá svoboda a otevřenost vůči světu umožnily vstup společenských fenoménů, jež se v předchozím období nemohly ve společnosti plně projevit. Česká společnost se tak ocitla pod vlivem postmoderny, ale na rozdíl od západních společností se tak stalo skokově, bez předchozí zkušenosti s ranou fází postmoderny, což ve svém důsledku vedlo k nepochopení veškerých aspektů pozdní modernity, a k jejich přijetí pouze ze setrvačnosti, a nikoliv jako přirozený důsledek předchozího vývoje. I přesto se v české společnosti na počátku 21. století projeví trendy signifikantní pro ostatní postmoderní společnosti, jako je názorová pluralita a jejich zrovnoprávnění, snižování významu historicity, či orientace na současnost. Tyto trendy pak do společnosti přinášejí i nové problémy, jako například absence jednotících názorů, či zpochybnění optimistického pohledu na historický vývoj, a další. V tomto období dochází k dramatickému nárůstu vlivu médií, a to zejména digitálních na bázi internetu. Informace se stává ekonomickou komoditou, což má za důsledek obrovský nárůst komunikačních kanálů, a tedy i objemu šířených informací. Příjemce má tak sice možnost svobodné volby při jejich příjmu, ale ta se stává stále obtížnější a vytváří nové nároky, neboť již nestačí jen informaci zaznamenat,

ale současně je třeba ji i dekodovat, aby bylo možno k ní zaujmout patřičný přístup. Dramatické změny lze sledovat i v oblasti životního stylu, který se v éře postmoderny stává nutností, neboť skrze životní styl podává jedinec materiální podobu o své vlastní identitě, čímž dochází k ztrátě iluze o jeho svobodné volbě. Současně je jedinec vystaven novému tlaku, a sice tlaku společnosti spotřební, která jedince přesvědčuje, že je normální spotřebovat více, než co společnosti vrátí, ba dokonce více, než si jedinec může dovolit, tím ovšem společnost vytváří styl ekonomické a mravní neodpovědnosti, v kterém je touha po komfortu vysvětlována jako přirozené právo každého jedince, čímž se tato potřeba slasti, bez ohledu na možnosti, stává masovou vášní, a tedy i cílem celé postmoderní společnosti.

2 VOLNÝ ČAS JAKO REFLEXE ZPŮSOBU ŽIVOTA

V obecném pojetí je volný čas chápán obvykle v kontrastu vůči času, jenž je věnován konkrétním pracovním povinnostem. Absence nutnosti plnění konkrétních povinností umožňuje vlastní volbu obsahu tohoto časového úseku, čímž se poté volný čas stává synonymem svobody, což volný čas transformuje do podoby indikátoru, kdy podle způsobu trávení volného času lze usuzovat, co je pro nás důležité, jaké je naše pojetí vlastního života a jaké hodnoty vyznáváme. Chceme-li se v této práci zabývat fenoménem volného času, jako reflexí způsobu života, je vhodné se nejprve věnovat různým pojetím samotného času, napříč dějinami i v současnosti.

2.1 Relativizace času

Čas lze chápat jako relativní dimenzi. Naše vnímání je nastaveno „dvoudimenzionálně“ – máme za to, že vše se děje v prostoru a v čase a díky tomu vnímáme chod věcí kontinuálně, tedy nazřeno naším způsobem vnímání: věci se dějí jedna za druhou. Dá se tedy říct, že čas vyjadřuje trvání bytí a posloupnost změn procesů ve světě. Pokusíme-li se analyzovat samotný pojem čas, záhy zjistíme, že to není snadné. Kde se vzal čas? Kdy se lidé začali zabývat zkoumáním času? Počátky úvah o čase nalézáme již v období starého Řecka, ať již v dílech Xenofana, Platóna či Aristotela. V období středověku se hledáním podstaty času zabýval např. sv. Augustin, v éře novověku pak René Descartes již rozlišuje mezi „trváním“ – jako reálnou vlastností věci, a časem jako prostorem, perspektivou, v níž měříme a porovnáváme (Kaplánek, 2017 str. 41). Na toto rozlišení skutečného trvání věcí a lidské perspektivy času navázal Newton s jeho rozlišením na absolutní (pravý, matematický) a relativní (zdánlivý, obecný) čas, kdy čas matematický je zcela nezávislý a neměnný, kdežto čas obecný je smyslový – je to míra trvání. Zlomovým okamžikem v chápání času pak bylo Einsteinovo představení teorie relativity, která zcela změnila dosavadní pohled na čas, jež byl do té doby chápán jako absolutní. Oproti tomu Bergson²⁵ přichází s dvojím přístupem k času – jednak s přístupem vědeckým, kdy je čas měřen, a s přístupem konkrétního jedince, jenž

²⁵ Henri Bergson, francouzský filozof, 1859-1941, blíže viz. např.: J. Čapek (vyd.), *Filosofie Henri Bergsona: základní aspekty a problémy*. Praha: Oikoumene, 2003 - 189 s. ISBN 80-7298-071-8

spočívá v prožitku času. Tento prožívaný čas je podle Bergsona vůči jedinci subjektivní, nelze jej chápat jako další dimenzi prostoru a Bergson jej označuje jako „la durée“ – trvání. Není od věci v této souvislosti připomenout, že Bergsonovo pojetí času je často propojeno s pojmem svoboda.²⁶ Současná společnost vychází z lineárního chápání času, jež předpokládá, že existence všeho, má svůj začátek i konec, kdy konec existence jedné etapy může být současně počátkem etapy jiné. Takové chápání času ovšem na jedince klade tíhu odpovědnosti za život, neboť tento je pro něj v podstatě neopakovatelnou příležitostí. Člověk, vědom si této jím utvořené představy o vlastním životě, poté začíná věnovat stále více pozornosti přesnému dělení a dodržování času.

2.2 Volný čas

Snaha odborníků z oblastí sociologie a pedagogiky o jednoznačné definování pojmu volný čas nebyla dosud zcela úspěšná, neboť interpretace tohoto pojmu osciluje mezi jeho kvantitativním a kvalitativním vymezením. V 60. letech 20. století se fenoménem volného času začali intenzivněji zabývat i autoři v tehdejší Československu²⁷, u nichž lze rozeznat dvojí pojetí této problematiky. První interpretace, klonící se ke kvalitativnímu pojetí vychází z názorů francouzského sociologa J. Dumazediera²⁸, který pracoval s pojmem *loisir*²⁹, druhá interpretace, bližší kvantitativnímu vymezení, pak vychází z výkladu německého pojmu *Freizeit*. Velmi často se lze u českých a slovenských autorů tohoto období setkat s tím, že tato dvě pojetí vzájemně kombinují. První stopy užívání českého pojmu volný čas nacházíme v období počátku industrializace, kdy souvisí zejména s rozvojem zaměstnaneckých vztahů, díky nimž bylo možné vymezit volný čas jako protiklad vůči době určené pracovním povinnostem. První doložitelné užití českého výrazu volný čas v literatuře bylo nalezeno v přednášce T. G. Masaryka s názvem Osm hodin práce³⁰. Další vývoj tohoto fenoménu, pro který se v němčině již od začátku industrializace začalo používat označení *Freizeit*, byl společný pro celou střední a západní Evropu. **Zcela klíčovým faktorem pro vývoj volného času**

²⁶ Propojením těchto dvou pojmů se Bergson zabýval ve své disertační práci *Temp set liberté* – česky vydáno pod názvem *Čas a svoboda*, např.: Filosofie, Praha 1994.

²⁷ Např. B. Filipcová,

²⁸ Dumazedier Joffre, francouzský sociolog

²⁹ Ekvivalentem tohoto pojmu je anglický výraz *leisure*

³⁰ Byla vydána jako publikace: Masaryk, Tomáš Garrigue. Osm hodin práce. Praha: Čas, Knihovna Času;

byl vznik pravidelné pracovní doby, díky které se následně vyčlenily i dny a hodiny volna. Tím došlo k rozdělení sféry lidského života na dvě, striktně odlišené dimenze: veřejně-pracovní dimenzi a soukromou dimenzi. Opaschowski pracuje s hypotézou, že pro oddělení těchto dvou dimenzí je třeba splnit následující podmínky: místo výkonu povinnosti je odlišné od bydliště, pracovním časem je ten čas, kdy člověk plní svěřené úkoly a hodnocení či mzda je vázána na dobu, strávenou v místě výkonu těchto povinností³¹ (Opaschowski, 1970 stránky 81-83). Při hledání historických souvislostí s oddělováním pracovní dimenze od zbylého času zjišťujeme, že v období starověku a středověku byla práce především chápána jako cesta k zajištění prostředků k životu. Nastupující reformační hnutí, ať již v 16. století či později ve století 17., přinášejí do společnosti nové názory na hodnotu času. Pro německý Pietismus 17. století³² se práce stala jedinou smysluplnou náplní života a jako mravně hodnotný byl oceňován pouze ten čas, v němž člověk plní své povinnosti. Člověk tak měl čas, zbývající po splnění pracovních povinností, věnovat především k rozvoji duchovního života, neb zahálka či dokonce hédonismus patřili mezi hříchy. Dle Webera³³ tak lze odvodit souvislost mezi protestantskou etikou a rozvojem kapitalismu, a tedy i mezi rozdělením lidského života na dvě, výše popsané dimenze. Působení reformačního hnutí, ač prvotně zaměřenému na reformu církve, nebyla ušetřena celá tehdejší společnost. Tak vznikl styl života založený na racionálním systému povinností, které má člověk plnit. (Kaplánek, 2017 str. 46). Život v souladu s pravidly tohoto systému ve společnosti ovšem probudil bažení po opaku – tedy po takovém světě, v němž bude člověk svobodný, světě, kde bude krom povinností i čas na soukromé zájmy a sebeurčení. Osvícenství³⁴, které se do středu Evropy dostává z Anglie a z Holandska, na tyto myšlenky navazuje a vyhláší doktrínu obsahující přirozené právo člověka na svobodný život a na svobodu myšlení. Na myšlenky Osvícenství navazuje Schleiermacher³⁵, když žádá zkrácení pracovní doby pro poddané vrstvy, čímž akcentuje požadavky svobody a rovnosti pro všechny (Kaplánek, 2017 str. 47). Myšlenkou svobodné volby v oblasti volného času se zabývá i

³¹ Dle Opaschowskiho byla prvním místem, kde lze jednoznačně tyto dimenze oddělit, škola.

³² Významné reformní hnutí protestantských církví, za jehož zakladatele je považován P. J. Spencer.

³³ Weber Max, 1864-1920, německý sociolog a ekonom, blíže např.: LOUŽEK, Marek. *Max Weber: Život a dílo Weberovské interpretace*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005.

³⁴ Osvícenství je intelektuální hnutí a filosofický směr 17. a 18. Století, blíže např.: Im Hof, Ulrich: *Evropa a osvícenství*. Nakladatelství Lidové Noviny, Praha 2001

³⁵ Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher, 1768–1834, německý protestantský teolog, filosof a pedagog

francouzský osvícenec J. J. Rousseau, který pracuje s hypotézou, že projevení se skutečného charakteru mladého člověka je možné pouze v prostředí úplné svobody. Na rozdíl od Rousseaua, který požaduje čas svobody jen pro mladého člověka, rozšiřuje Kant³⁶ tento požadavek na celé lidstvo, přičemž o volném, svobodném čase hovoří jako o čase tzv. rezonance, který podle něj má zahrnovat všechnen čas životní (Kaplánek, 2017 str. 49). 20. století je často uváděno jako etapa, kdy se právo na volný čas stává doslova samozřejmostí, což ovšem nelze chápat doslovně. Na jednu stranu se v 90. letech 20. století zvažovalo další zkracování pracovní doby, což by ve svém důsledku mělo např. snížit nezaměstnanost, či zvýšit objem tzv. disponibilního času, ovšem na druhou stranu by tím byla snížena možnost volný čas svobodně využívat, a to zejména s ohledem na ekonomické aspekty této problematiky. Ukázalo se, že společnost je takto ekonomickým systémem de facto držena v kleštích.

V současnosti lze volný čas chápat v podstatě dvojím způsobem – buď jako sociální vymoženost, nebo jako důsledek pokračující průmyslové racionalizace. V každém případě můžeme považovat kvantitativní rozšíření volného času za jeden z projevů „kulturního převratu“ současné doby. Tento převrat se projevuje mimo jiné rostoucí konzumní orientací, novým oceněním zábavy, hry, komunikace, družnosti, ale také novým způsobem práce. Jiný úhel pohledu na problematiku volného času zmiňuje Řezník, který uvádí, „že nazřeme-li na celkový čas optikou ekonomie, shledáme dvě podskupiny, a sice čas vázaný³⁷ a čas volný. Vázaný čas odhaluje meze rozhodování jedince a společnosti, kdežto volný čas je postaven na principu svobodné možnosti rozhodovat sami o sobě. Vázaný čas je pak chápán jako prostor pro konání jednotlivce, které musí činit, a volný čas je prostorem pro konání, které jednatel chce činit.“ (Řezník, 1997 str. 146)

³⁶ Srov. KANT, Immanuel. Beantwortung der Frage Was ist Aufklärung. In Berlinische Monatsschrift (12/1784), cit. dle Nahrstedta.

³⁷ Někdy se lze setkat též s označením „nezbytný čas“

Toto pojetí členění času lze znázornit následovně:

Schéma 1 - členění času, vlastní znázornění

Čas pracovní, v jeho tradičním pojetí, je vymezený většinou pracovní smlouvou, a je tak z valné většiny definován obsahově i časově. Oproti tomu čas mimopracovní nemá jasně určen svůj obsah a jeho hlavní význam nacházíme ve srovnání s časem pracovním – tvoří totiž jeho protiklad či doplněk v rámci časového celku. Mimopracovní čas lze dále rozlišit na dvě podskupiny, a sice na čas vázaný³⁸ a čas volný. Čas vázaný je definován pouze obsahově a je určen na nezbytné, opakující se činnosti, jež jsou nutné k zachování fyziologického systému člověka, jako jsou jídlo, spánek, hygiena, cesty do a z práce, a další. Čas volný není vymezen ani časově, ani obsahově, a lze o něm hovořit jako o prostoru, který zbývá po splnění všech povinností. Jde tedy časový úsek naplněný činností, kterou si jedinec vybírá svobodně,³⁹ v rámci jeho možností. S odlišným pojetím volného času, coby svébytné hodnoty, a nikoliv jen zbytkového

³⁸ Někdy též označován jako čas nezbytný, který sice není určen pro pracovní činnost, ale současně není časem volným, neboť je nutný k realizaci činností denní potřeby.

³⁹ Svobodu volby zde představuje absence tlaku plynoucího ze společenských závazků.

úseku, (tzv. Resttheorie⁴⁰) přichází Jirásek. Jiráskovo pojetí reflektuje současný přehlíživý přístup společnosti k volnému času, který ve svém důsledku vedl k podcenění a posléze i ke zproblematizování jeho kvalitního využití. Jak Jirásek uvádí, čas, jež dříve sloužil k něčemu povznášejícímu, se dnes stává časem plným nečinnosti. Volný čas není časem zbytkovým, tj. nesamostatným a odvozeným (odkud může pramenit pocit deficitu), ale je časem disponibilním, tj. je to způsob časovosti, již můžeme využít pro osobní růst, osobní kultivaci. (Jirásek, 2005 stránky 190-193)

2.2.1 Nové trendy v struktuře času

Vcelku jasně vymezené hranice času pracovního a volného prochází v současnosti proměnami, jejichž příčinu lze hledat v oblasti digitálních technologií a jejich průniku do takřka všech oblastí lidského života. Na tuto skutečnost upozorňuje Kočerová, která ve své práci, s odkazem na respektované zahraniční zdroje⁴¹, poukazuje na celosvětový trend rozostřením hranice mezi prací a volným časem. (Kočerová, 2019) Podle Kočerové tento fenomén nepostihuje jen americkou společnost (kde byl poprvé popsán), ale vyskytuje se kdekoliv, kde moderní technologie a virtuální realita infiltrovaly život člověka a jde tedy o jev, se kterým se můžeme setkat také v současné české společnosti. Výraz „**weisure**“ je složenina z dvou slov: work a leisure⁴², jeho první užití je připisováno americkému sociologovi Daltonu Conleymu, který se věnoval životním stylům různých generací a který se všiml rozdílů v hranicích oddělujících čas pracovní a volný čas. Zatímco v životě generace jeho prarodičů je dle Colneyho⁴³ tato hranice ještě zcela zřetelná, a pracovní čas se výrazně lišil od času volného a pracovní činnosti od volnočasových aktivit, u současné generace mnohdy tuto jednoznačnou hranici již nenalzáme (ať již sledujeme časové rozlišení, nebo aktivity považované za typicky pracovní a typicky volnočasové). Zatímco generace našich prarodičů pracovali

⁴⁰ **Resttheorie**: zbytková, reziduální teorie volného času rozšířená především v německé literatuře, která volný čas pojímá jako „čas, který zbývá po splnění našich pracovních i nepracovních povinností“ (Hofbauer, 2004, s. 13)

⁴¹ Srovnej: Thom PATTERSON, Welcome to the „weisure“ lifestyle. CNN. May 11, 2009, dostupné na: <http://edition.cnn.com/2009/LIVING/worklife/05/11/weisure/?iref=nextin>.

⁴² Česky: práce a volný čas

⁴³ Srov. Dalton CONLEY, Elsewhere, U.S.A.: How We Got from the Company Man, Family Dinners, and the Affluent Society to the Home Office, BlackBerry Moms, and Economic Anxiety, New York: Pantheon Books, 2008, s. 156–171; Srov. © Dalton CONLEY, Rich man's burden, The New York Times, September 2, 2008, dostupné na: <https://www.nytimes.com/2008/09/02/opinion/02conley.html>;

proto, aby v čase důchodu mohli odpočívat a věnovat se svým zálibám, současný člověk často pracuje a opět pracuje. Život prarodičů byl strukturovaný a bylo jasné dáno nejen kdy, ale také kde se pracuje – kdy, kde a s kým se tráví volný čas. Současný člověk nejenže se může velmi rychle přemísťovat z místa na místo, ale díky moderním technologiím může být na několika místech současně. Smazává se tak hranice nejen prostorová a časová, ale člověk může ve stejnou chvíli pracovat i bavit se – současně být i nebýt v práci. (Kočerová, 2019)

2.3 Funkce volného času

Otázku funkcí volného času v současné společnosti lze označit za klíčové téma vědních disciplín, zabývajících se volným časem. Historicky lze funkce volného času odvodit od jeho původního smyslu, s nímž byl vyčleněn jako protipól času pracovnímu, avšak během doby a vývojem společnosti se tyto funkce rozšiřovaly. Zatímco ve středověku můžeme hovořit o funkci rekreační, náboženské či socializační, novověk přináší i funkci vzdělávací, kompenzační či kontemplační. Kaplánek při vymezení funkcí vychází z Webera, který uvádí, že v současnosti lze rozlišit minimálně 3 hlavní funkce volného času:

- Regenerace sil
- Kompenzace jednostranné práce
- Vlastní orientace v životě – hledání smyslu života (Kaplánek, 2017 str. 53)

Oproti Weberovi, jehož výčet funkcí lze označit za stručný, lze např. u Opaschowského, který vycházel z Dumezdiery, najít výrazně širší portfolio funkcí, a to i přes to, že mezi publikacemi obou autorů není dlouhý časový odstup⁴⁴:

⁴⁴ **Erich Weber** publikoval výše uvedený výčet v roce 1963 v díle *Das Freizeitproblem: antropologisch-pädagogische Untersuchung*, **Horst W. Opaschowski** pak své portfolio uvedl v díle *Pädagogik der Freizeit. Grundlegung für Wissenschaft und Praxis*, v roce 1970.

- Rekrece, zotavení a uvolnění
- Kompenzace, odstranění frustrací
- Výchova a další vzdělávání
- Kontemplace, hledání smyslu života a jeho duchovní stavba
- Komunikace, navazování kontaktů
- Participace na rozvoji společnosti
- Integrace do spol. organismů
- Akulturace, kulturní rozvoj sebe samých (Opaschowski, 1970)

Jiný úhel pohledu na funkce volného času nabízejí Hodaň a Dohnal, kteří jej chápou jako faktory působící na jedince a připisují volnému času následující funkce:

- **funkce rozvíjející** – zaměřenost konaných činností na všestranný vývoj osobnosti, soustavné zdokonalování člověka, zvyšování jeho kultivovanosti apod.;
- **funkce regenerační** – obnovení pracovních sil člověka, využívání hodnot aktivního odpočinku, prevence a kompenzace jednostranné pracovní zátěže i stresových situací mimopracovního života apod.;
- **funkce prožitková** – navozování kladných prožitků, poznávání nových prožitků, nahrazení pouhého přežívání skutečným „*prožíváním*“ života, odreagování se apod. (Hodaň, a další, 2008 str. 88)

Krom výše uvedených funkcí volného času ve vztahu k jedinci, hovoří Sak o funkcích volnočasových aktivit vůči společnosti. Volný čas, respektive úhrn reálných a duchovních aktivit lidí, plní řadu funkcí ke společenskému systému. Příkladem může být komputelizace společnosti. V první fázi se počítači zabývaly nejmladší věkové skupiny ve volném čase, jako svým koníčkem. Od této skupiny a od této volnočasové aktivity byl odstartován proces masového pronikání výpočetní techniky do celé společnosti. (Sak, 2000 str. 31) Je zřejmé, že funkce volného času je proměnná a je přímo závislá na postoji jedince či společnosti k volnému času. Jedinec vyznávající pracovně zaměřený způsob života může volný čas vnímat jako zbytkovou kategorii, neboť smyslem jeho života je práce a funkci volného času spatřuje v prostoru pro nabrání sil pro další práci, proto v tomto případě hovoříme o funkci regenerační. Kaplánek u tohoto postoje k volnému času uvádí, že toto pojetí převládá v právních

normách a jako příklad uvádí zákoník práce. (Kaplánek, 2017 str. 57) U jedince, který si prostředky zajišťuje prací, která jej dostatečně neuspokojuje a s níž se není schopen identifikovat, hovoříme o funkci kompenzační, neboť jedinec realizuje své zájmy a touhy právě v prostoru volného času a tím jej staví do pozice protikladu k pracovnímu času. Toto pojetí je charakteristické pro obyvatele průmyslových zemí, podle některých autorů je zejména vázáno na životní styl označovaný jako hédonistický.⁴⁵ Radost z práce je tak v podstatě nepřímo úměrná zážitku z volného času, což ovšem vede k posílení pocitů svázanosti a nesvobody v pracovním procesu a oblast radosti je směřována do prožitků ve volném čase. Podle Habermase je v takovém případě volný čas prožíván konzumním způsobem, což Habermas vyvozuje z toho, že člověk, zvyklý na stereotyp pracovního procesu, není poté schopen se tohoto stereotypu zbavit ani ve svém volném čase. (Opaschowski , 1976 str. 114) Toto Habermasovo pojetí, tvořící propast mezi volným časem a prací, lze chápat jako motivaci pro vznik integrujících teorií, jak se o ni pokusil Opaschowski. (Opaschowski, 1970 stránky 114-116)

2.4 Faktory ovlivňující volbu VČA

Volnočasové aktivity dětí a mládeže jsou velmi specifické – je to dáno sociální pozicí dětí a mládeže, která ještě není pevně zakotvená v zaběhlém systému sociálních rolí a tím je této skupině umožněna výrazná sociální flexibilita. Dynamika proměn zájmových aktivit a jejich pluralita umožňující velmi široké spektrum zájmů, vrcholí právě v dětství a mládí – další vývoj s rostoucím věkem je charakterizován spíše redukováním tohoto spektra, volbou prohlubování konkrétního zájmu. Obsahová náplň volnočasových aktivit není, jak se zdá, izolovaným projevem lidské aktivity, ale jde o články v řetězci příčin a důsledků. Jsou výrazem subjektivní stránky člověka, jeho potřeb a zájmů. (Sak, a další, 2004 str. 59) Samotný proces volby aktivity není nahodilý, ale je důsledkem vlivu celé řady faktorů, které lze rozdělit do dvou skupin, a to na vnitřní a vnější. **Vnitřní faktory** jsou dle Krause dány osobností jedince, Kraus o nich hovoří jako o faktorech subjektivních a uvádí, že **možnosti jejich ovlivnění jsou pro jedince velmi limitní.** (Kraus, 2006 str. 21) Podle Pávkové pak tuto skupinu vnitřních faktorů lze dále rozdělit

⁴⁵ Např. Vážanský M., Základy pedagogiky volného času, str. 50

na faktory psychologické, jež jsou výrazně ovlivněny geneticky (např. temperament, motivaci, duševní bohatství, rozumové schopnosti, a další...), a faktory biologické, mezi které patří zdravotní stav jedince, či fyzická kondice. (Pávková , 2002 str. 27) Do skupiny **faktorů vnějších**, o nich lze hovořit jako o faktorech ekonomických, společenských či politických, lze zahrnout např. rodinu, školu, sociální prostředí, média, dostupnost volnočasových aktivit, vliv tradic, míru sociální interakce v dané společnosti, a další. Hofbauer pak do výčtu faktorů řadí i ty faktory, jež jedinci brání ve využívání volného času a mezi ně řadí rostoucí životní nejistotu spolu s rostoucími finančními nároky, dále netoleranci, rasismus a xenofobii. (Hofbauer, 2004 str. 148) Kraus pak do této skupiny přidává nedostatek času, nízkou vybavenost prostředí a rodičovské limity. (Kraus, 2006 str. 21) Někteří autoři však na dělení faktorů na vnitřní a vnější nijak nereflektují, příkladem toho může být výčet faktorů dle Matějčka:

- pohlaví
 - věk
 - zdravotní stav dítěte
 - zájmy dítěte
 - lokalita bydliště
 - média a přístup k nim
 - roční období
 - pracovní den x volný den
 - hodnotová orientace dítěte
 - rodina
 - úroveň kultury dítěte, rodiny a celé společnosti
- (Matějček, 2007 str. 69)

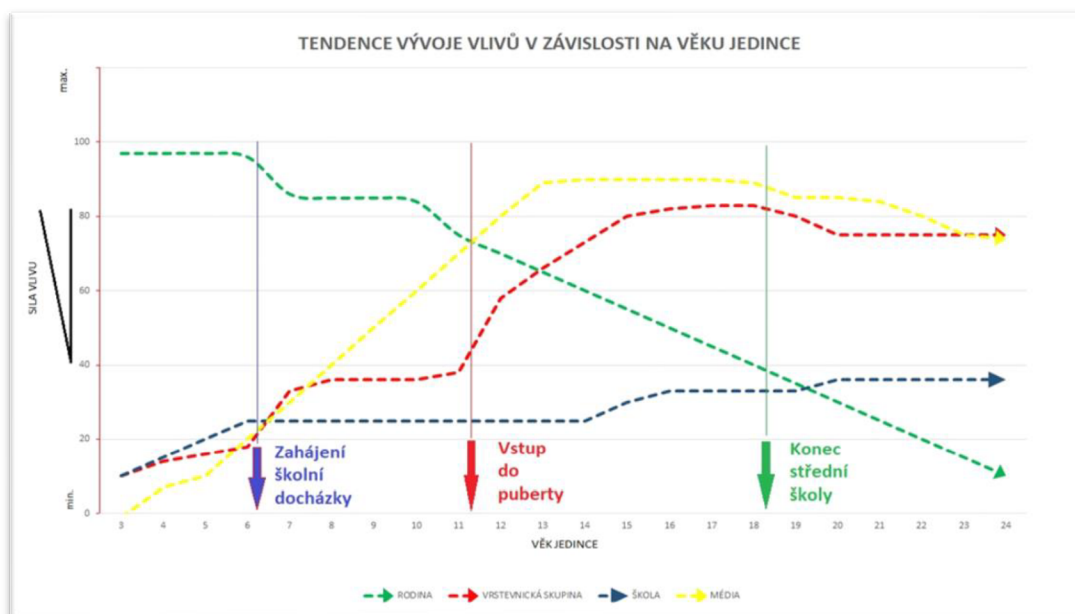
Odlíšné pojetí lze najít u Vážanského, který nehovoří o faktorech ovlivňujících pouze výběr volnočasové aktivity, ale tyto faktory posouvá do pozice vlivů, korigujících celou sféru volného času:

- **společenské prostředí** (jeho vyspělost, vztahy, nároky na osobnost)
- **aktuální stav společnosti** (životní úroveň, společensko-politické podmínky, nálady a mínění obyvatelstva, příslušnost, národnost, bytové poměry, atd.)
- **sociodemografické činitele** (natalita a mortalita, migrace, vzdělání aj.),
- **psychologické a fyziologické faktory** (mezilidské vztahy, motivy, aspirace, potřeby, asertivita, věk, pohlaví, zdravotní stav, atd.) (Vážanský , 2001 str. 41)

Některé faktory působí na výběr volnočasové aktivity přímo (např. faktor sociálního prostředí ve smyslu jeho vybavenosti a tím pestrost nabídky různých alternativ), jiné působí na osobnost jedince a tím ovlivňují jeho volbu (rodina, škola, média). Zajímavostí je, že u některých z výše uvedených faktorů⁴⁶ můžeme sledovat různé tendence vývoje jejich vlivu. V závislosti na věku jedince pak můžeme uvažovat o následujících typech faktorů:

- faktory s **klesající mírou vlivu** (např. rodina)
- faktory s **rostoucí mírou vlivu** (např. média)
- faktory s **rostoucí mírou vlivu do určitého věku jedince a poté klesající, či bez dalšího přímého vlivu** (např. škola)

Jejich obecné tendence si lze představit následovně:

Graf č. 1 – vlastní tvorba, blíže viz poznámka pod čarou 47

⁴⁶ Jde pouze o faktory **vnější**.

⁴⁷ Uvedený graf není podložen žádným sociologickým výzkumem, jde o autorovu osobní/rodinnou zkušenost s tendencí vývoje vlivů jednotlivých faktorů. V ideálním případě by bylo vhodné do grafu zanést i další obecné faktory, jako je období puberty, dosažení plnoletosti, atd. I tak lze ovšem vysledovat rostoucí či klesající tendence jednotlivých faktorů.

V grafu jsou na ose „věk jedince“ naznačeny klíčové okamžiky, kdy do života jedince vstupuje vliv vzdělávacích institucí (mateřská škola, základní, střední a vysoká škola), které jedinec navštěvuje. Díky nim dochází k oslabení vlivu rodiny, konfrontaci jedince s vrstevnickou skupinou, postupnému utváření vlastních názorů, postojů, atd. V odborné literatuře zabývající se volným časem se nám nepodařilo dohledat podrobnější rozpracování jednotlivých faktorů z hlediska tendence vývoje jejich vlivu, ač tyto informace lze považovat za klíčové v situaci, kdy budeme chtít cíleně působit na oblast volného času. Proto v následujícím textu, u vybraných faktorů patřících do skupiny faktorů vnějších, předkládáme vlastní pojetí tendencí jejich vlivu.

2.4.1 Faktory vnitřní

Věk - zásadním faktorem, ovlivňujícím jak volbu volnočasové aktivity, tak i působení dalších faktorů, je věk jedince⁴⁸. Na věku je závislá dosažená úroveň jak psychického, tak i fyzického rozvoje, stejně jako sociální role a sní spojená míra povinností, a tedy i míra volného času. Spolu s věkem roste i objem zkušeností, a i ty následně ovlivňují jedincovo rozhodování o tom, čemu se bude ve volném čase věnovat. Sak se k vlivu věku na oblast volného času zmiňuje o tom, že období mládí je specifické zájmovou pluralitou: „V žádném dalším životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit, jako v dětství a v mládí.“ (Sak, 2000 str. 59) Období rostoucího věku je pak dle Saka spojeno s vyprofilováním volnočasových aktivit a jejich intenzivnějšímu využívání: „Další vývoj jde spíše cestou redukce zájmového spektra a prohlubování určitého zájmu.“ (Sak, 2000 stránky 59-60) Ve vztahu k tomuto trendu Sak rozlišuje aktivity do čtyř skupin:

- Aktivity s věkem rostoucí
- Aktivity s věkem klesající
- Aktivity s věkem rostoucí do určitého věku a pak klesající
- Aktivity s věkem klesající do určitého věku a pak rostoucí (Sak, 2000 str. 61)

⁴⁸ Právě z tohoto důvodu jsme ve výše uvedeném grafu faktor věku přiřadili na vodorovnou osu x.

Popsaný trend je dán jednak sociálním zráním jedince, ale také nátlakem společnosti, která stereotypně připisuje konkrétní věkové skupině specifické činnosti.

Pohlaví - o vlivu pohlaví na diferenciaci sociálních rolí můžeme hovořit jako o činiteli s historicky nesilnější tradicí. Po generaci utvářené představy o odlišném postavení žen a mužů ve společnosti měly a stále mají vliv i na oblast volného času. Helus hovoří o tom, že jsme genderově určeni prostřednictvím života v souvislostech našeho sociokulturního prostředí (tradicemi a zvyklostmi, předsudky, náboženstvím, atd.) (Helus, 2007) Tyto představy je velmi obtížně měnit, neb jsou zpravidla trans-generačním přenosem vštěpovány jedincům od útlého dětství a došlo doslova k jejich zakořenění. Tato skutečnost pak má vliv na schopnost vytvoření samostatného názoru, neb ten je formován prostředím, v němž jedinec vyrůstá. Větší míru tohoto vlivu lze nalézt ve společnostech, kde má zásadní vliv náboženství, naopak v rozvinutých společnostech dochází ke změně v oblasti přisuzování rolí a lze sledovat snahu o rovnoprávnost. I přesto v současné moderní společnosti lze hovořit o vlivu pohlaví na výběr volnočasové aktivity jedince, ovšem v jiném smyslu. Rozdílná tělesná stavba ženy a muže s sebou přináší i limity pro výběr z celého spektra nabízených aktivit, a tak zejména fyzicky náročné volnočasové aktivity bývají jen velmi zřídka volbou dívek.

Typ osobnosti - jak jsme již uvedli výše, způsob trávení volného času je jedním z indikátorů životního stylu jedince. Proto lze mezi významné faktory ovlivňující oblast volného času zařadit i vliv typu osobnosti. Fromm, který se zabýval koncepcí osobnosti na pozadí vzájemného působení společenských činitelů a psychiky, vytvořil zajímavou typologii osobnosti, kterou lze aplikovat i v oblasti volného času:

- **Produktivní** – člověk, který hledá smysl života tím, že se neřídí zavedenými návody, přizpůsobuje se změněným podmínkám, chápe nové věci jako výzvu, učí se a je v kontaktu s lidmi.
- **Neproduktivní** – brání se osobnostnímu růstu, nepřijal odpovědnost za své jednání a jeho důsledky. Fromm je dále dělí do čtyř podskupin⁴⁹:

⁴⁹ E.Fromm ve své taxonomii osobností hovoří ještě o pátém typu, který označuje jako „nekrofilní“, jehož charakteristika však pro potřebu naší práce není použitelná.

- **Receptivní** – žije pasivně v jakémisi status quo, přijímá vše, co je mu dáváno. Tito lidé se nechávají raději vést, než aby někoho řídili, nechávají za sebe konat ostatní.
- **Vykořisťovatelský** – profituje na úkor ostatních. Vykořisťovatelé si berou všechno, co se jim naskytne, aniž by se o to zasloužili. Mají vysoké sebevědomí a bývají velmi iniciativní.
- **Hromadivý** – neustále hledá známé na vyšších místech a podle významnosti hodnotí i své blízké, jako by je považoval za formu majetku. Touží po moci, současně bývá pragmatik.
- **Tržní** – je posedlý tím, jak vypadá a jak jej vnímají ostatní. Za každou cenu se chce co nejlépe prezentovat a prodat svou image. Každé rozhodnutí je zvažováno, aby odpovídalo cílovému statusu, ať jde o oblečení, auto nebo dovolenou. (Fromm, 1967 stránky 54-56)

Ze českých autorů lze zmínit typologii dle Švigové, která osobnosti rozdělila dle orientace ve volném čase:

- Typ **sociálně orientovaný** – pomáhá druhým lidem, ve volných chvílích vyhledává činnosti, kde může být užitečný pro druhé.
- Typ **esteticky orientovaný** – chce tvořit, usiluje o sebeuplatnění pomocí slov, hudby a umělecké činnosti.
- Typ **teoreticky orientovaný** – snaží se o poznávání podstaty světa, má zálibu ve vědecké činnosti.
- Typ **konzumní orientace** – má touhu „mít“ a být moderní, rychle mění své postoje, potřeby a názory dle aktuálních trendů ve společnosti.
- Typ **sportovní orientace** – zabývá se sportem, který si zvolil. Sem spadají i sportovní fanouškové, kteří tž sport neprovozují na tak vysoké úrovni, ale o to s větším zapálením. (Švigová, 1967 stránky 112-113)

Je potřeba ovšem doplnit, že do skupiny označené jako „typ osobnosti“, je třeba zahrnout i velmi důležité podskupiny, které tuto osobnost formují, jako je hodnotová orientace, postoje, zájmy, charakter, a další. I zde však můžeme konstatovat, že univerzální platnost uvedených typologií se vytrácí spolu s dynamikou aktuálních proměn společnosti, jejíž charakter v podstatě neumožňuje rozčlenění jedinců do několika skupin. Současná společnost ve své názorové pluralitě, ve světle dynamických

proměn a stále intenzivnějšímu toku informací vyžaduje, aby jedinec neustále přehodnocoval své postoje, aby reagoval na nové výzvy, a tak se vyvíjel. Zdá se tedy, že současný jedinec se nejvíce blíží k typu „konzumní orientace“, jak je výše uvedeno v taxonomii dle Švigové.

2.4.2 Faktory vnější

Rodina - rodinu řadíme do skupiny faktorů vnějších, jde o faktor, jehož síla vlivu klesá s rostoucím věkem jedince. Rodinu lze v žebříčku faktorů ovlivňujících volbu volnočasových aktivit umístit na první pozici, neboť právě ty hodnoty, které rodina uznává jako zásadní, jsou prvními, s kterými jedinec přichází do kontaktu a přejímá je. Rodina se tak stává prvním sociálním prostředím, do kterého dítě v životě vstupuje. Čím lepší, stabilnější a harmoničtější je kultura rodičů, rodiny a jejího okolí, se kterým se děti střetávají, tím méně je pak třeba děti přímo vychovávat. Děti se řídí především chováním svých rodičů. (Spousta, 1994 str. 108) Hájek pak v této souvislosti zmiňuje i další vliv, vyplývající z finančního zázemí rodiny. Ten může být ve skutečnosti limitním faktorem pro celou řadu volnočasových aktivit, kdy zejména vlivem podmíněnosti materiálním vybavením pro jejich realizaci znamená finanční závislost dítěte na rodičích klíčový okamžik při volbě. (Hájek, 2004 str. 33) Další úloha rodiny při naplňování volného času spočívá v roli supervizora, neboť současná nabídka volnočasových aktivit je nepřeborná a dosažený stupeň osobnostního rozvoje dítěte nemusí vždy předpokládat schopnost výběru takové aktivity, která povede k harmonickému rozvoji jedince. Tento okamžik může znamenat i zkoušku charakteru pro samotné rodiče, kteří si mohou prostřednictvím svých potomků plnit své neuskutečněné cíle z vlastního dětství. Na toto riziko upozorňuje i Hájek, když uvádí: Často se v této sféře promítají i nenaplněná přání rodičů a jejich vlastní tížadost. To může mnohdy dítě povzbudit k vyšším výkonům nebo naopak v něm vyvolat pocit méněcennosti.“ (Hájek, 2004 str. 34) Jak jsme již uvedli, jedná se o vliv, jež má na jedincovo rozhodování v oblasti volného času klesající tendenci, obecně si tento vývoj lze představit následovně:

Schéma 2 - tendence vývoje vlivu rodiny

Za klíčový lze označit zejména okamžik zahájení pravidelné školní docházky – zde krom vlivu rodičů na jedince působí i vliv školy jako instituce formující osobnost, spolu s novými povinnostmi na studium se vzájemícími, jakož i vliv nové sociální skupiny, jíž se jedinec stává součástí.

Vrstevnícká skupina - vrstevníckou skupinu řadíme do skupiny faktorů vnějších, a lze o ní uvažovat jako o faktoru, jehož síla vlivu roste spolu s rostoucím věkem jedince, ovšem jen do určitého věku jedince. Pro valnou část dětí a mládeže je první formou dobrovolného sdružování neformální vrstevnícká skupina, tzv. peer group.⁵⁰ Tyto skupiny bývají tvořeny jednotlivci blízkého věku, podobných zájmů a obdobného sociálního statusu. Základem takové skupiny je – na rozdíl od rodiny a školy – dobrovolné rozhodnutí dítěte a mladého člověka do skupiny vstoupit a účastnit se jejích činností, přijmout její hodnotovou orientaci a uplatňovat její cíle, obsahové a organizační zásady. (Hofbauer, 2004 str. 98) Příslušnost k takovému typu skupiny umožňuje první zkušenosti s vytvářením sociálních vztahů, čímž přispívá k socializaci členů, někdy jim také kompenzuje jejich sociální či citovou deprivaci. Tradiční chápání

⁵⁰ Česky – vrstevnícká skupina, blíže viz např. https://en.wikipedia.org/wiki/Peer_group

vrstevnické skupiny jako sdružení osob, nacházejících se v konkrétním okamžiku na konkrétním místě ztrácí na platnosti. Klasické prostředí bývá v čím dál větší míře nahrazováno prostředím virtuálním, díky němuž vznikají i virtuální skupiny, jejichž existence je současně virtuálním prostředím i limitována – tedy mimo virtuální prostor neexistují. To ovšem neznamená, že by jejich vliv ve srovnání s tradiční skupinou byl slabší. Otázkou socializace bez skutečného sociálního kontaktu, jež probíhá prostřednictvím těchto virtuálních skupin, se zabývá i Semrád, který uvádí: „Pro současnou mládež je ovšem typické, že je často socializována bez přímého styku se sociálním světem, neboť ten je zprostředkován nositeli moderních technologií.“ (Semrád , 2013) V této souvislosti upozorňuje na skutečnost, technické prostředky ve svém důsledku stojí za individualizací společnosti: „Současné mládeži tak napomáhají moderní technické prostředky dále prohlubovat nastoupenou enormní individualizaci společnosti, i když navenek vlastně vykazuje příslušnost k jisté generaci a k jisté pospolitosti.“ (Semrád , 2013) Matoušek a Kroftová ve své práci uvádějí: „Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající v rodinách, jež dětem poskytují přiměřenou míru podpory a vedle toho jim přiměřeně vytyčují meze dovoleného chování.“ (Matoušek , a další, 1998 str. 85)

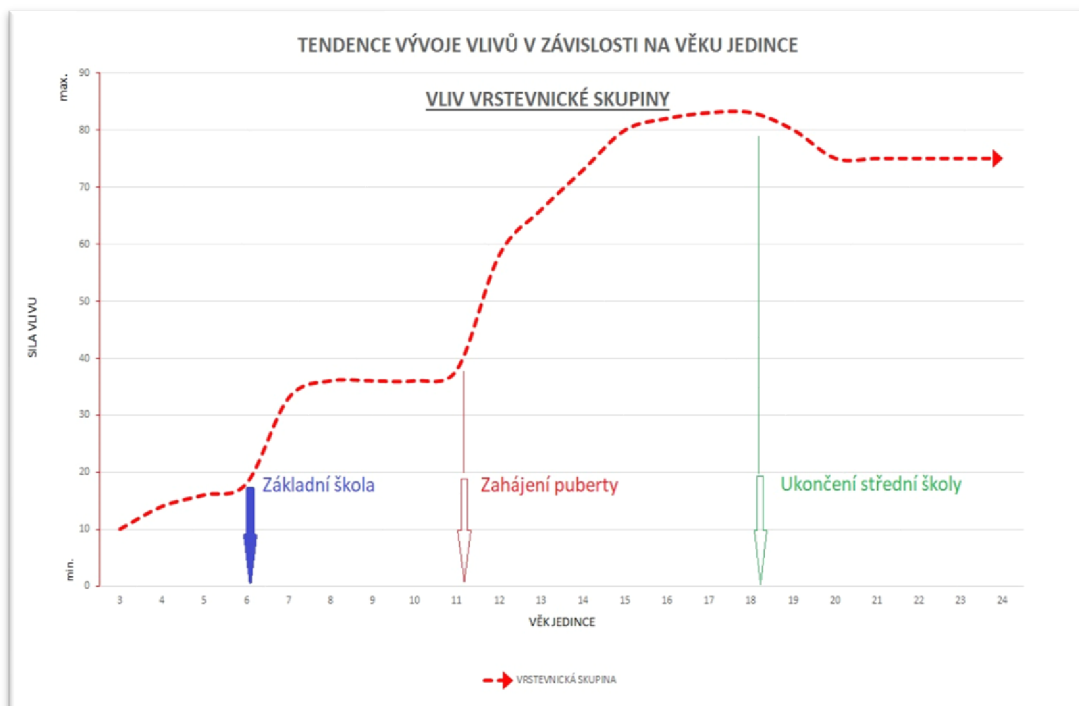

Schéma 3 - tendence vývoje vlivu vrstevnické skupiny

Média - o médiích můžeme uvažovat jako o faktoru, jehož síla vlivu roste spolu s rostoucím věkem jedince, ovšem opět jen do určitého věku jedince. Vliv médií na lidskou společnost je spjat s postupným nahrazováním přímého spontánního sociálního kontaktu a jejich pronikání do všech oblastí lidského života se samozřejmě týká i sféry volného času. O medializaci volnočasového prostoru dětí a mládeže hovoří i Junová a spol., které uvádí, že tento proces se odehrává ve dvou směrech – jednak aktivity médií směřují k dětem a mládeži jako k příjemcům a uživatelům, čímž se děti stávají objektem medializace, ale na druhé straně samotné děti vyvíjejí mediální aktivity, mediálně tvoří a jsou tak subjekty medializace. (Stašová, a další, 2015 str. 128) Nutno však konstatovat, že média ve stále větším rozsahu vkládají do mysli člověka informace, které čím dále méně reflektují realitu skutečného světa. Buermann uvádí, že prostřednictvím médií je utlumována celková vůle člověka, jakmile se zdržuje před obrazovkou, lhostejno, jaké obsahy studuje a jak silně se ho ukazované obrazy a obsahy emocionálně dotýkají. (Buermann, 2009 str. 27) Dalším zásadním problémem, spojeným s využitím médií ve volném čase je pasivita jedince. Nejen, že při sledování médií v drtivé většině případů nedochází k rozvoji psychomotorických kompetencí uživatele, ale nemusí docházet ani k rozvoji kognitivních funkcí. Informace, které jsou přijímány čistě pasivně, se nedostanou do bdělého vědomí; tím se však nemohou stát součástí úvah a nemohou být propojovány s jinými informacemi – nemohou se tedy stát vědomostní. Pasivně přijaté informace jsou proto vždy manipulativní, bez ohledu na to, zda jsou správné či nikoli. (Buermann, 2009 stránky 29-30) V souvislosti s riziky ve vztahu mládeže a médií hovoří Jiráček o třech rizikových oblastech, o třech předpokládaných typech možného vlivu:

- Možnost naučit se agresivnímu chování
- Možnost nárůstu obav z toho, že se člověk stane obětí násilí
- Možnost znečitlivění vůči (nemediálnímu) násilí (Jiráček, 2005 str. 114)

Zjišťujeme tedy, že v souvislosti s působením médií v oblasti volného času nacházíme i celou řadu problémových situací. Sak uvádí, že s velkým rozšířením médií ve společnosti souvisí i vznik nových typů závislostního chování u dětí a mládeže, a to „netománie“ a závislost na televizi. (Sak, 2000 str. 197) Rozhodující úlohu v procesu

působen médií na mládež sehrává rodič, či jiný dospělý, který působí jako hodnotový filtr a je s to posoudit, co je pro dané dítě vhodné či hodnotné, nebo určuje úměrnou časovou dotaci pro sledování či využívání médií.

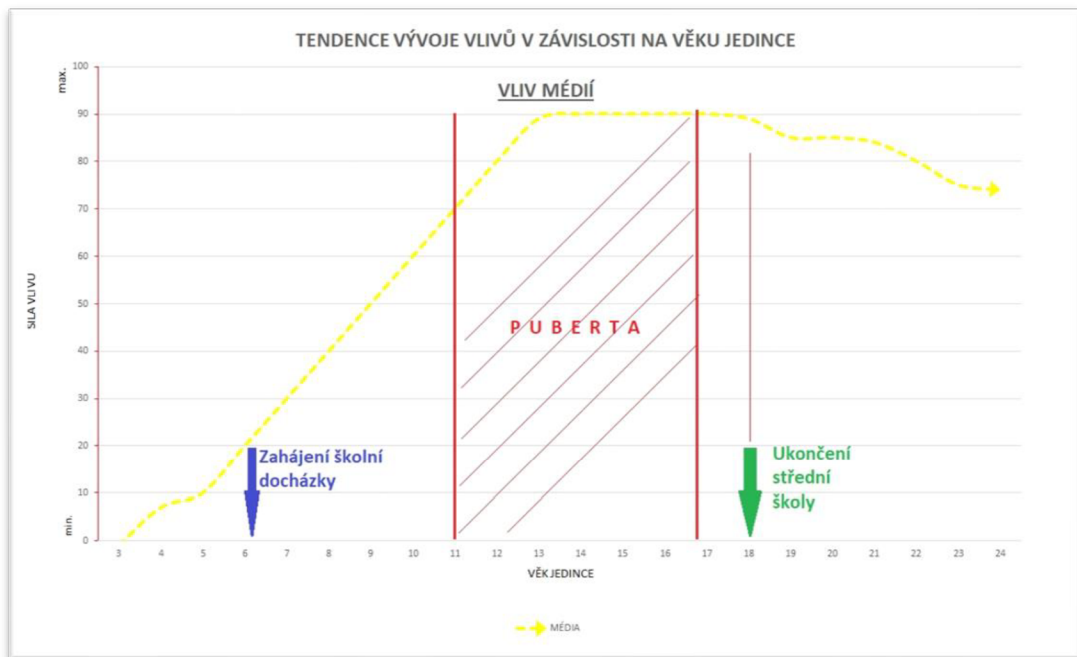

Schéma 4 - tendence vývoje vlivu médií

Škola - jestliže jsme výše vyzvedli funkci rodiny v rámci primární socializace jedince, v socializaci sekundární tuto roli přebírá škola. Helus o škole hovoří jako o instituci, která staví na výsledcích socializačních procesů realizovaných rodinou, tyto dále rozvíjí s cílem maximálního využití potenciálu žáků. (Helus, 2007 str. 95) Tyto procesy jsou ovšem často a záměrně usměrňovány společností, a škola se tak zaměřuje na rozvoj právě těch schopností, které daná společnost považuje za klíčové. Současná škola se tak stává místem, kde (v ideálním případě) dochází k harmonickému rozvoji jedince, namísto pouhého předávání informací. Jak tedy škola ovlivňuje volbu volnočasových aktivit? Krom uvedeného cíleného formování osobnosti, lze uvažovat i o faktoru náročnosti studia, který již může mít přímý vliv na oblast volného času. Zde se nabízí hypotéza, že se vzrůstající náročností studia ubývá objem volného času studenta, neb ten je nucen věnovat část volného času přípravě na studium. Stejně tak se lze domnívat, že studenti institucí, zaměřených na harmonický rozvoj osobnosti budou

v důsledku intenzivnější kultivace osobnosti volit hodnotnější volnočasové aktivity. Proto si lze působení školy na oblast volného času představit následovně:

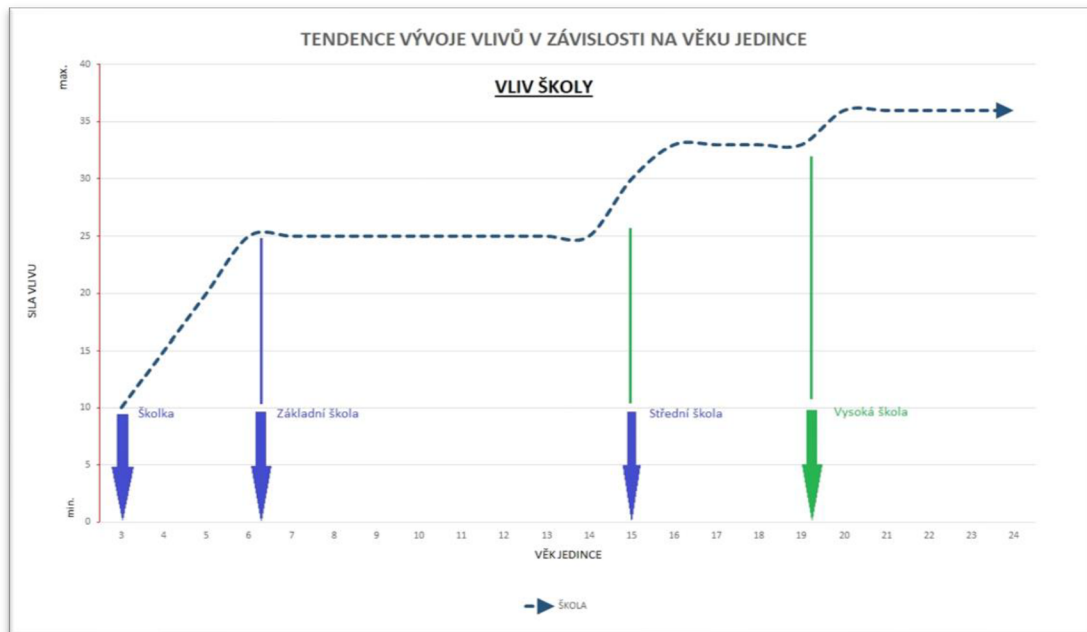

Schéma 5 - tendence vývoje vlivu školy

Do života jedince tento faktor vstupuje zahájením docházky do školky, v tomto období se škola stává druhým zásadním vlivem krom vlivu rodiny, neboť dítě je zde konfrontováno s novou sociální skupinou, která má svá vnitřní pravidla. Kolem šesti let věku jedince dochází k zahájení studia základní školy, to je zásadní milník v intenzitě vlivu na jedince, neboť školní docházka přináší do života jedince i dosud nepoznanou dimenzi povinností. Po dobu docházky do dané instituce lze o jejím vlivu uvažovat jako o více méně lineárním, ovšem v období zahájení puberty může dojít k jeho oslabení. S nástupem na střední školu můžeme uvažovat o mírném zvýšení síly vlivu, neboť škola je většinou volena v souladu s osobností jedince tak, aby rozvíjela některé z jejích aspektů, v ideálním případě zájmy. U nemalé části populace je střední škola chápána jako příprava na povolání a tím dochází k zintenzivnění vlivu školy na oblast volného času. Pomineme-li na okamžik vliv školy při rozvoji osobnosti ve smyslu vzdělávacím a výchovném, zůstane škola místem, kde dochází k setkávání určité sociální skupiny, stratifikované podle věku a studijního oboru. Tím se škola stává místem, které podporuje vliv vrstevnické skupiny – umožňuje dílčím způsobem její existenci.

2.5 Volný čas ve výzkumném diskurzu

Oblast volného času mládeže se v poslední době opět dostává do centra pozornosti sociologických výzkumů, nakolik se tak děje z důvodů společensko-vědních, či zda jsou tyto výzkumy motivovány zájmy ekonomických subjektů, orientujících se na oblast volného času, zůstává otázkou⁵¹. Ať tak či tak, přináší tyto výzkumy zajímavé informace o stavu současné společnosti a v českém prostředí navazují na výzkumné práce realizované např. Sakem a Kolesárovou v letech 2009/2010. Pro potřeby této práce byla jako hlavní zdroj dat využita studie „*Volný čas ve výzkumném diskursu v konsekvencích témat sociální pedagogiky*“ autorů Kolaříkové a Němce z Masarykovy univerzity v Brně⁵². (Kolaříková, a další, 2017) Volba této studie jako zdroje informací byla podepřena skutečností, že se jedná o přehledovou studii analyzující vybrané výzkumné studie volného času z české a zahraniční provenience, a díky tomu přináší informace jak i o hlavních výzkumných závěrech těchto studií tak o metodologických designech prezentovaných výzkumů. Studie je zaměřena nejen na náplně volného času, ale také ke vztahu volnočasových aktivit a širších společenských faktorů. Výběr studií do přehledové analýzy byl autory realizován prostřednictvím klíčových slov⁵³ z respektovaných elektronických databází.⁵⁴ Orientovanost těchto studií na sociální kontext staví realizovanou analýzu do pozice cenného zdroje informací ve vztahu k tématu naší práce. Výsledky, jež tato studie přinesla, lze rozdělit do několika základních oblastí, z nichž vybíráme ty, jež mají souvislost s tématem této práce.

Pasivní trávení volného času a sedavý životní styl českých školáků - studie na výzkumném vzorku 4 425 žáků základních škol ve věku 11 až 15 let ukázala, že více než 55 % dívek a 60 % chlapců tráví před obrazovkou televize, DVD nebo videa více než 2 hodiny denně, a to nejvíce ve věku 13 let. Časté je také trávení času u počítače. U chlapců dominuje hraní PC her nebo na Playstationu a doba věnovaná této činnosti se s věkem zvyšuje. Pro dívky je typičtější chatování, „brouzdání po internetu“ nebo e-

⁵¹ Dle ČSÚ bylo v roce 2019 60% HDP tvořeno sektorem služeb, z nichž výrazný podíl je spojen právě s oblastí volného času, více informací na https://www.czso.cz/csu/czso/hdp_narodni_ucty

⁵² Volně k dispozici na: https://soced.cz/wp-content/uploads/2017/04/STUDIE_SocEd_05-01-20171.pdf

⁵³ Key words: volný čas, volnočasové aktivity, výzkum, volný čas, volnočasové aktivity, výzkum, leisuretime, free time, leisureactivities, research.

⁵⁴ EBSCO, Web of Science, ProQuest, ERIC.

mailování. Stejně jako u chlapců, i u děvčat se míra času tráveného u počítače s věkem zvyšuje. (Kolaříková , a další, 2017)

Volný čas dětí před monitorem počítače - cílem výzkumné studie bylo zjistit, kolik času děti tráví u počítače, jaké aktivity na počítači provozují, kolik času věnují hraní počítačových her, internetu a sociálním sítím. Výzkumný vzorek byl složen celkem z 857 žáků (425 chlapců a 432 dívek) ve věku od 12 do 14 let. Z výzkumu vyplynulo, že počítač je běžnou součástí života dětí a jejich volného času. Chlapci přitom uváděli, že čas strávený na počítači nejčastěji věnují hraní her, počítač je pro ně prostředkem zábavy. Dívky ho naopak využívají jako prostředek ke komunikaci a tráví více času na sociálních sítích a chatováním. Stejně jako ve výše popsaném výzkumu se ukázalo, že výběr počítačových aktivit je genderově diferencovaný. Z výzkumu vyplynulo, že 92 % dívek a 79 % chlapců má profil v jedné ze sociálních sítí. (Kolaříková , a další, 2017)

Volný čas před monitorem v kontextu socioekonomického statutu rodičů - výzkumná zpráva prezentovala výsledky z kvantitativních částí výzkumů, v jejichž rámci bylo dotazováno 2 238 dětí ve věku 6 až 15 let na území celé ČR. Sběr dat se uskutečnil technikou řízených standardizovaných rozhovorů. Na základě provedené faktorové analýzy autoři rozdělili způsoby trávení volného času do pěti základních oblastí. Nejčastější z nich byla neorganizovaná činnost, kam spadá např. sledování televize, které se dle výzkumu věnuje většina dětí dennodenně bez rozdílu věku a pohlaví. Druhou nejčastěji praktikovanou skupinou aktivit je činnost spojená s IT (internet, chatování, počítačové hry, filmy) a poslech hudby, které se začínají prosazovat především u starších dětí, u nichž poslech hudby jakožto způsob trávení volného času dominuje. Ve třetí skupině nalézáme organizované aktivity, kterými jsou sport a kroužky provozované různými organizacemi, které navštěvují alespoň jednou týdně přibližně tři čtvrtiny dětí ve věku 6 až 15 let. Čtvrtou oblastí, vzešlé z faktorové analýzy, je intelektuální činnost, kdy nejrozšířenější aktivitou je učení. Jen středně frekventovanou je četba knížek a návštěva knihoven. Poslední a okrajovou oblastí je orientace na spotřebu (návštěvy fastfoodů, nakupování a návštěvy kina). Ze studie je patrné, že na způsobu trávení volného času dětí se podílí společensko-ekonomické postavení rodičů dětí, které dle výsledků výzkumu úzce souvisí se vzdělanostní úrovní rodičů (tj. lépe

sociálně situované rodiny měly také vyšší vzdělání). Obě proměnné pak ovlivňovaly způsob trávení volného času stejným směrem. Konkrétně můžeme uvést, že čím vyššího vzdělání rodiče dosahují, tím více vedou své děti k tomu, aby se nenudily, a tím více se jejich děti věnují organizovaným volnočasovým aktivitám (sport, kroužky), častěji pracují s počítačem a více se věnují činnostem intelektuálním. (Kolaříková , a další, 2017)

Co tedy poznatky z výše uvedených studií přinesly? V první řadě potvrdily názor, že počítače prostřednictvím svých aplikací nabízí dětem a mládeži v oblasti volného času příležitost pro zábavu a komunikaci s přáteli, a stávají se tak zásadními faktory ovlivňujícími tuto oblast. Dle závěrů výzkumu děti a mládež tráví u počítače v průměru více než dvě hodiny denně, což je ve vztahu k celkovému objemu volného času nezanedbatelná hodnota. Děvčata, na rozdíl od chlapců, preferují komunikaci prostřednictvím sociálních sítí a nejsou si vždy plně vědoma rizik, jež s touto formou komunikace mohou být spojená. Dále studie přinesla informace o tom, že aktivity na počítači jsou druhou nejčastější volnočasovou aktivitou mládeže, a to hned za sledováním televize.

Shrnutí druhé kapitoly:

O čase lze hovořit jako o relativní dimenzi, jde o kategorii vytvořenou člověkem pro potřebu vnímání posloupnosti děje. První obecné úvahy o čase můžeme nalézt již v dílech starořeckých filozofů, ovšem samotné oblasti volného času se věnují autoři až od období průmyslové revoluce, kdy se volný čas vymezuje jako protiklad pravidelné pracovní době a lze hovořit o jeho masovém rozšíření. Tato kategorizace času, uvažující o volném čase jako o oblasti bez nutnosti plnění pracovních, společenských či rodinných závazků, nabízí možnost chápat oblast volného času jako sféru osobní svobody, kdy jedinec při rozhodování o volnočasové aktivitě není nijak ovlivněn. Faktem ovšem je, že tato svoboda je jen zdánlivá, neboť volba činnosti ve volném čase je podmíněná a působí na ní celá řada faktorů, počínaje věkem jedince, rodinou a společností v které jedinec žije, charakterem osobnosti jedince, finančním zázemím a s ním spojeným materiálním vybavením, a další. V druhé polovině 20. století se oblast volného času

stává objektem vědeckého zkoumání, dochází k základnímu vymezení jeho funkcí, zmapování klíčových faktorů, ovlivňujících jeho využití a realizují se první sociologické výzkumy zaměřené na tuto oblast. Vlivům postmoderní společnosti a globalizace není ušetřena ani oblast volného času, díky čemuž se stává ekonomicky zajímavou oblastí, a právě proto je na ní zaměřena pozornost ekonomických subjektů, což vede ke komercializaci této oblasti. Dynamický vývoj informačních technologií a jejich všeobecná dostupnost jsou klíčové faktory pro jejich vstup i do oblasti volného času, který v důsledku toho prochází celou řadou změn, například stíráním hranic mezi časem vázaným a volným, či proměnou profilu volnočasových aktivit a dalšími.

3 MLÁDEŽ V KONTEXTU GENERACÍ

V závěru kapitoly 1.3 zabývající se teoriemi informační společnosti jsme uvedli tvrzení, vycházející z Mannheimovo generační teorie, že generace dosud byly utvářeny změnou společenských podmínek v kontextu historických událostí, kdežto současná generace mládeže tento model opouští a jejím formujícím prvkem je soužití s ICT⁵⁵. Znamená to tedy, že hovoříme o generaci zcela nové, stojící na počátku nové společenské etapy, nebo i přes tato specifika stále jde jen o jednu z celé řady po sobě jdoucích generací? Odpovědi nemusí být jednoznačná, neboť na jednu stranu se lze domnívat, že jde o prosté generační pokračování, které se nijak zásadně neliší od generací předcházejících, ovšem současně zjišťujeme celou řadu odlišností, a to do jisté míry nových a velmi specifických, jež nelze do generačního srovnávání zahrnout, neboť u předchozích generací tato specifika prostě nenalzáme. Již v roce 2004 na tuto skutečnost upozorňoval autorský tandem Sak a Saková, což lze dnešní optikou hodnotit jako predikci dalšího společenského vývoje, jež se bezezbytku naplnila: „Chceme-li porovnávat současnou generaci mládeže s předchozími generacemi, zjistíme, že v řadě atributů to není možné, protože prostě u mládeže dříve neexistovaly. Zřejmě nejpodstatnějším atributem současné mládeže ve srovnání s dřívějšími generacemi je její spojení s novými informačními a komunikačními technologiemi.“ (Sak, a další, 2004 str. 124) O generační rozdílnosti hovoří i Fazik, který hledá příčiny v proměnách společnosti a konstatuje, že mládež je společností formována: „Mládež je produktem vztahů v dané společnosti, promítají se do ní změny sociální a třídní struktury a změny způsobu života a životního stylu.“ (Fazik, a další, 2013 str. 136) Na fakt, že není možné tuto generaci mládeže porovnávat s předchozími generacemi, upozorňují Stašová a spol., když uvádějí: „Jde o generaci, která svoje orientační body v životě odráží od jiných startovních bodů, jejíž životní cíle a životní dráhy mají v mnohém zcela odlišnou podobu.“ (Stašová, a další, 2015 str. 6) Jaká tedy současná generace je? V odborné literatuře lze najít různé pohledy na problematiku generací, kdy nejčastěji užívanou generační teorií je teorie dle McCrindla. Z českých autorů se touto problematikou zabývá Sak, který zpracoval svou vlastní taxonomii poválečných generací.

⁵⁵ ICT – informační a komunikační technologie

3.1 Generační teorie dle McCrindla

Dynamika společenských proměn v období 20. a 21. století, ve spojení s faktem, že se člověk dožívá stále vyššího věku, způsobuje, že v současnosti spolu žije tolik různých generací, jako dosud nikdy, v nám známé historii lidstva⁵⁶. Generace je velmi specifická sociální skupina, kterou pojí aspekty doby, v níž vyrůstala. Její teoretické vymezení se opírá o definovaný časový interval, v němž se příslušníci dané generace narodili. Lze ji definovat jako rozmezí mezi narozením jedince a narozením jeho potomka, kdy obvyklým generačním intervalem byl průměrný věk ženy při prvním porodu (McCrindle, 2014 str. 61). Petrušek ji popisuje jako „velkou, sociálně diferencovanou skupinu osob, které jsou spojené dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívají podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách“ (Petrušek, 2006 str. 77) Tento způsob uvažování o generacích v sobě obsahuje předpoklad, že jde o skutečné skupiny lidí, jež pojí stejná sociální zkušenost, tedy stejné životní šance, jako i limity. Příslušnost k takové generaci se pak logicky projeví podobností v oblasti názorů, postojů, jednání i myšlení, souhrnně řešeno životním stylem. Mezigenerační rozdílnost ve spojitosti s jejich koexistencí bývají častou příčinou konfliktních situací. Dle McCrindla, který studoval zdroje mezigeneračních konfliktů, je nejčastější příčinou (označilo ji 45% respondentů) generační odlišnost, následována kulturními rozdíly (ty označilo 35% respondentů). (McCrindle, 2014) Velmi trefně, byť s lehkou nadsázkou, popsal poslední tři generace Milan Charvát na konferenci New Media Inspiration⁵⁷ v Praze na Filozofické fakultě: „Ke generaci **X** řadím ty, co si ještě hráli v reálném světě. Generace **Y** si ve volném čase hrála na počítači, zatímco generace **Z** jsou lidé, kteří se na počítači dívají na videa, jak někdo jiný na počítači hraje hry. S výjimkou ženské části této populace, která se na videu dívá, jak se někdo jiný líčí.“ (Charvát , 2016) Abychom se mohli pokusit současnou generaci mládeže označit za zcela novou, zásadně odlišnou oproti generacím předcházejícím, uvedeme jejich základní charakteristiky.

⁵⁶ Některé zdroje hovoří až o sedmi souběžně spolu žijících generacích.

⁵⁷ Blíže např.: <https://www.tuesday.cz/new-media-inspiration/>

Generace Baby Boomers - šlo o první generaci po druhé světové válce, někdy též označovaná jako „the post war generation“. Je tvořena jedinci narozenými v období let 1945 - 1965, lze o ní hovořit jako o produktu poválečného optimismu. Strauss uvádí, že jde o generaci, která v období dospívání zažila jak např. vzestup kriminality, tak i zásadní proměny spojené se vstupem žen na trh práce v 70. letech, které nově nacházely uplatnění v pedagogice, náboženství, žurnalistice, oblasti práva, marketingu a umění. (Strauss, a další, 2007 str. 137) Z demografického úhlu pohledu jde o generaci velmi silných ročníků, její zástupci jsou v současnosti v důchodovém věku, ale řada z nich je s ohledem na sociální faktory současné společnosti stále pracovně aktivní. Vyznačují se především velkým respektem k autoritám, loajalitou k institucím a potřebou jistoty.

Generace X - do této generace řadíme jedince narozené mezi léty 1965 a 1980. Označení generace X se v minulosti užívalo zejména pro jedince narozené v západní Evropě nebo v USA. Zvolený symbol písmene X má vyjadřovat skutečnost, že tuto generaci nelze definovat pomocí společných, plošně platných cílů, postojů či hodnot, v důsledku čehož pak hovoříme o tzv. „nedefinované generaci“. Toto označení ovšem neplatí pro generaci narozenou v uvedeném intervalu v tehdejší Československu. Tato generace, pro níž se zejména v 70.tých letech ustálilo označení „Husákovy děti“, a jejíž zástupci dospívali v období let 90.tých, se vyznačuje zkušenostmi s doznívajícími procesy normalizace, poté prošla obdobím změny politického systému v roce 1989, aby dospěla ve zcela jiné společnosti, než do které se narodila. O tomto specifickém procesu se zmiňuje i Sak, který hovoří o tzv. transformační generaci: „...je formována dvěma společenskými systémy, nejdříve reálného socialismu a posléze nastupujícího kapitalismu“. (Sak , 2016 str. 15) Jedinci narození v počátcích uvedeného intervalu bývají někdy též označováni jako „the sandwich generation“, neboť jsou v současnosti v pozici, kdy se starají o své rodiče a současně o své děti. (Pierret, 2006)

Generace Y - jedinci narození od roku 1980 do roku 1995 jsou označováni jako generace Y, alternativně též jako tzv. Milleniálové, neboť jako příslušníci generace mládeže zažili přelom tisíciletí. Setkáváme se ale také například s označeními „The Boomerang generation“ – neb se neustále vrací ke svým rodičům, či „Generation Why“

– odkazujícím na výrazné zpochybňování ustálených hodnot. (Chum, 2013 str. 12) Jak uvádí Kubátová, je to generace čistá v tom smyslu, že osobně není poznamenána ani léty šedivosti a průměrnosti 70. a 80. let, ani euforií let devadesátých. To má vliv na jejich chápání svobody a individuality, což se projevuje v jejich specifických životních stylech.“ (Kubátová , 2010 str. 224) Signifikantní jsou pro tuto skupinu zkušenosti z období dospívání spojené s možností cestování do zahraničí, rozvoj občanských aktivit ve společnosti, v politické oblasti pak střídání levicové a pravicově orientovaných vlád. Zcela zřejmý je již vliv moderních komunikačních technologií, včetně internetu, kdy v souvislosti s tím hovoříme u generace Y o tzv. **první globální generaci**. (Berg, 2020). Zmiňovaný rozvoj informačních technologií, který s sebou přináší i možnost svobodné volby, má klíčový vliv i na vznik osobnostní a sociální nejistoty, nejednoznačnosti ve vytváření osobní identity, či jak uvádí Macek, nedůvěru v rodinu, kariéru, vzdělání i stát apod. (Macek, 2003 str. 116)

Generace Z - jež je tvořena jedinci narozenými mezi lety 1995 - 2009, **mezi něž patří i respondenti empirické části této práce**, bývá též označována jako Plurálové, Screenageři, či Digitální domorodci. Tato označení vycházejí ze specifických rysů generace, jmenovitě z názorového pluralismu, multikulturalismu či vlivu informačních technologií. Vyrůstající trend hédonismu a prosazování individuality jedince stojí za dalším označením této generace, a sice „The Me Me Me Generation“, jak jej užil J. Stein ve svém článku v magazínu The Time. **Zajímavé je, že zde již není viditelný zásadní rozdíl mezi generací světovou a českou, což lze jistě přičítat vlivům globalizace, jakož i dosažené úrovni informačních technologií a jejich snadné dostupnosti.** O této generaci Chum hovoří jako o doposud nejroztříštěnější a nejrozmanitější generaci sebevědomých a soustředěných jedinců, kterou zaštiťuje jen pár společných hodnot, jako je svoboda slova a volné sdílení informací. (Chum, 2013) Velmi často se ve spojitosti s touto generací hovoří o individualismu a závislosti na technologiích. Prostředí sociálních sítí se stalo nedílnou součástí jejich životů, umožňuje jim žít duální život. Zvláštním znakem této generace je dle Berkupa velmi krátkodobá míra pozornosti, jež je dána tím, že jedinec z této generace se zajímá souběžně velké množství věcí. Současně Berkup uvádí, že příslušníci této generace mají nejlépe vyvinuté schopnosti synchronizace rukou, očí a uší za celou historii lidstva.

Mezi jejich rysy patří socializace prostřednictvím internetu, rychlá spotřeba, praktičnost a rychlost, interaktivita, efektivita. (Berkup, 2014)

Generace Alfa - do této generační skupiny řadíme jedince narozené od roku 2010 až 2025 - jde tedy o právě se rodící generaci. Generační označení „Alfa“ zavedl McCrindle, který o této generaci hovoří jako formálně nejvzdělanější, technologicky nejvybavenější a z globálního hlediska i nejbohatší generaci v lidské historii. McCrindle zároveň dodává, že je třeba se na tuto generaci připravit, podle jeho názoru půjde o generaci, která ve světovém měřítku bude atakovat počet dvě miliardy jedinců. (McCrindle, 2014 str. 37) Lze usuzovat, že půjde o generaci, jež se bude vyvíjet v prostředí monitorů mobilních telefonů, tabletů, brýlí virtuální reality a dalších zařízení na bázi IT technologií, o generaci, jež svůj hlavní sociální kontakt bude prožívat v prostředí sociálních sítí a mobilních komunikačních platforem a zážitky z reálného života a skutečného sociálního kontaktu budou jen obsahem sdělení na těchto platformách.

3.2 Generační teorie dle Saka

Odlišné pojetí typologie generací lze najít u Saka, který na základě více než 150 empirických výzkumů mládeže, zkonstruoval typologii pěti poválečných generací mládeže (Sak , 2016 str. 9). Při volbě názvů jednotlivých generací Sak vycházel z klíčových makrospolečenských procesů, jimiž byla daná generace formována.

POVÁLEČNÉ GENERACE MLÁDEŽE	
GENERACE	Populační ročníky generace
Budovatelská	1925 - 1935
Reformní	1936 - 1949
Normalizační	1950 - 1966
Transformační	1967- 1980
Kybergenerace	1981 - 2000
Rozmazaná	2000 -

Schéma 6 - dělení generací dle Saka – volně podle originálu

Následně, v návaznosti na pět předešlých generací, se Sak zaměřil na hledání charakteristik mládeže společnosti současné, pro kterou zvolil označení **rozmazaná generace**. (Sak, 2019 stránky 8-11) Tuto generaci dle Saka utvářejí a charakterizují následující jevy:

- Nomofobie – strach ze ztráty kontaktu při nedostupnosti mobilního spojení, závislost na signálu, nárůst neschopnosti existovat na území, kde není signál
- Digitální demence
- Fenomén hikikomori⁵⁸, jež je, na rozdíl od Japonska, u nás zastoupen minimálně
- FOMO - strach z vynechání, fear of missing out. Jedinec má obavu, že v kybersociální se dostává na okraj, není oslovován, zmiňován.
- Pocit permanentní informační frustrace
- Youtubeři, Pranksteři, Streamerři, Influenceři, Let's playerři,...

(Sak, 2019)

Dle Saka je rozmazaná generace subjektem přechodů z přirozeného světa do kyberprostoru virtuální reality v dalších a dalších oblastech. Jako příklad Sak uvádí sport – tomu, v jeho tradičním pojetí, je ochotno se věnovat čím dál tím méně dětí a mládeže, namísto toho se dle Saka tato aktivita přesouvá do virtuální reality, v níž se přirozená hravost transformuje do „e-hravosti“, v důsledku čehož lze hovořit o transformaci tradičního sportu v „e-sport“. Nabízí se otázka, proč za rozmazanou generaci Sak označuje až od populačního ročníku 2000 dále, když klíčový vývojový faktor v podobě počítačů, internetu a sociálních sítí patří už do generace předchozí, označované jako kybergenerace. Sak sám k tomu uvádí, že hranice mezi kybergenerací a rozmazanou generací není jasně vymezená, nelze hovořit o ostrém přechodu, lze však nalézt určité odlišnosti:

- zatím co kybergenerace byla někdy off-line, rozmazaná generace je on-line permanentně, dokonce i ve spánku.
- rozmazaná generace žije v historickém bezvědomí, ve vztahu k historickým událostem je nevyhraněná a tím vystavená manipulativní propagandě

⁵⁸ Hikikomori – Japonsky „odtrhnutí se“, je japonský termín označující jedince, kteří se z různých důvodů vyhýbají lidské společnosti. Blíže viz. https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/hikikomori-japonsti-muzi-se-boji-vyjit-z-pokojicku.A130705_130743_zahranicni_btw

- u rozmazané generace dále klesá četba, a to zejména původních pramenů, tím se tato generace stává příjemcem hotových názorů, postojů a soudů a tím eliminuje svůj proces analýz a hodnocení
- vlastenectví je u této generace v dosavadní historii nejslabší a stále se rozpouští
- jde o generaci bez hranic, tyto nemá jak v přirozeném časoprostoru, tak v kyberprostoru. (Sak, 2019)

Sakovo pojetí současné generace, jím označené jako rozmazané, vyznívá dle našeho názoru až příliš kriticky a nereflektuje dostatečně skutečnost, že pokud charakter této generace vychází ze specifík doby a společnosti, pak v blízké době může být tato generace tou nejlépe fungující generací v aktuálním modelu společnosti, založené na digitálních technologiích.

3.3 Mládež – věkové vymezení

Snahy o vymezení skupiny mládež v závislosti na věku příslušníků této kategorie nedošly k jednoznačnému závěru a lze najít rozdíly jak ve vědních oborech, tak i ve společenské a výchovné praxi. Nejčastěji jsou za mládež považováni lidé ve věku 15 – 25let. Bílá kniha o mládeži Evropské komise, do kategorie mládež zahrnuje rovněž pojem „mladí dospělí“ ve věkovém rozmezí 18 – 25 let. (Evropská komise, 2002) V české republice se za spodní věkovou hranici mládeže považuje 14 či 15 let, kdy jedinec ukončuje povinnou základní školní docházku. Horní hranice tohoto intervalu je pak vymezena věkem 26 let, kdy jsou zpravidla završeny dílčí procesy sociálního zrání u všech skupin mládeže. Obecně lze mládež chápat jako: „dynamickou strukturu, v jejímž rámci existují vzájemné vazby a vztahy ke společnosti.“ (Sak, 1985, str. 10), či jak uvádí Kraus: „Mládež na rozdíl od mládí není biologickým fenoménem, ani přírodním produktem, nýbrž socio-kulturním jevem.“ (Kraus, 2006 str. 9) Pro účely empirického šetření této práce bylo určeno, že skupina respondentů bude tvořena studenty středních škol, a tedy vymezena věkem v intervalu 15 až 20 let. Odborná literatura o tomto období hovoří jako o adolescenci⁵⁹ a uvádí, že jde o poslední fázi vývoje mezi

⁵⁹ V menší míře je pro toto stádium užíván výraz „postpubescence“

dětstvím a dospělostí. (Příhoda, 1967 str. 221)⁶⁰ O této sociální skupině můžeme říct, že je charakteristická velmi specifickými biologickými, psychologickými a sociálními znaky. Příhoda uvádí, že v tomto období mají na psychiku značný vliv fyziologické pochody a anatomické vlastnosti, neboť dozrávání a růst tvoří reflex jedince na chování člověka a modifikuje nové vztahy k jiným lidem. Období adolescence je druhou fází relativně dlouhého časového úseku dospívání. Trvá přibližně od 15 do 20 let s určitou individuální variabilitou (zejména v oblasti psychické a sociální, vzácněji i somatické). (Vágnerová, 2000 str. 253) Toto období se nese ve znamení zásadních změn jedince v důsledku zvýšené produkce hormonů, což se nejčastěji projevuje zvýrazněním tělesných i psychických zvláštností charakterizujících jednotlivé druhy pohlaví. Taxová uvádí, že: „Doslova přerod nastává i v myšlení. Během adolescence se mění, utváří a částečně i stabilizuje sebepojetí, otázky týkající se vlastního já u adolescentů nabývají klíčového významu“ (Taxová, 1987 str. 72) Toto období je specifické mimo jiné i tím, že u jedince klesá zájem o dosavadní životní prostředí, například o rodinu, školu. Míra vlivu rodičů na rozhodování adolescenta postupně klesá, do popředí se dostávají autority z nového prostředí, které jsou dospívajícím leckdy nekriticky přijímány, což vede ke konfliktům s dosavadní rodinou. „Adolescenti si vytvářejí svou vlastní kulturu, ...odmítnutí stylu života a hodnot rodičovské generace už nemívá charakter protestu, negace, ale projevuje se spíše ignorováním.“ (Vágnerová, 2000 str. 254) V období adolescence se proměňuje i postoj k otázce vlastní budoucnosti, kde převládá pocit svobody vůči budoucnosti. „Adolescenti žijí naplno a přítomnost pro ně nemá jen smysl přípravy na blízkou dospělost. Současnost i budoucnost jsou stejně důležité. Budoucnost je akceptována spíše tehdy, jestliže je aktuální situace neuspokojující a budoucnost je anticipována jako období definitivního, samozřejmě idealizovaného vyřešení všech problémů.“ (Vágnerová, 2000 stránky 254-255) Signifikantní pro toto životní období je dynamický rozvoj socializačních procesů, jež významně ovlivňují další směřování jedince. Takovým typickým procesem je například opouštění starých rolí a přejímání rolí nových, v praxi hovoříme o pozvolném opouštění dětského světa a

⁶⁰ Pozn. k výběru autora a díla: Jsme si vědomi existence výrazně mladších publikací, jež lze prvoplánově označit za aktuálnější, i přesto volíme Příhodovo Ontogenezi lidské psychiky, která je, dle našeho názoru, dílem nadčasovým.

vstupu do dospělosti. Charakteristickým znakem tohoto procesu je nesoulad mezi pocitem dospívajícího jednotlivce o dokončené připravenosti na převzetí rolí dospělých a reálné nemožnosti tyto role naplňovat, a to jak z důvodů ekonomické závislosti na rodičích, či školních povinnostech, nebo skutečných nároků rolí. Období dospívání se tak stává scénou, na níž se odehrává proces interiorizace, tedy osvojování společenských norem, hodnot a postojů. Dospívající jedinec tímto procesem neprochází osamoceně, ale je neustále pod vlivem nejrůznějších subjektů, ať již rodiny, vrstevnické skupiny, školy, zájmových organizací, či například médií. Proces dospívání by měl v ideálním případě být ukončen biologickou a sociální zralostí, což lze chápat jako okamžik začlenění mladého jedince do společenského prostředí dospělých. Ovšem vymezení této biosociální skupiny, vycházející pouze z jedné jevové stránky – tedy z oné „přechodnosti“ mezi dětstvím a dospělostí může být do jisté míry zavádějící, neboť za „přechodnou“ fázi lze považovat jakoukoliv fázi lidského života.

Shrnutí třetí kapitoly:

Fakt, že se člověk dožívá stále vyššího věku, spolu s dynamikou společenských proměn stojí za tím, že v současné společnosti žije současně tolik různých generací. Generaci chápeme jako sociálně diferencovanou skupinu osob, které jsou spojené dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívají podstatná období své socializace ve shodných historických a kulturních podmínkách. Z tohoto popisu lze vyvodit, že jednotlivé generace byly vytvářeny změnou společenských podmínek v kontextu historických událostí. Toto pravidlo u současné generace mládeže pozbývá platnost, neboť, jak se zdá, je tato generace formována zejména soužitím s ICT. Současná generace mládeže, již se v této práci zabýváme, patří do generační skupiny McCrindlem označované jako „Z“, Sak o ní hovoří jako o rozmazané generaci a současně nacházíme i další označení, jako např. „Digitální domorodci“, či „Plurálové“. Tato označení vycházejí ze specifických rysů současné generace mládeže, kterými jsou názorová pluralita, multikulturalismus, či vliv informačních a digitálních technologií a lze konstatovat, že u této generace neshledáváme zásadní rozdíly mezi českou a zahraniční. To lze vysvětlit jednak vlivem globalizace a současně dosaženým stupněm rozvoje komunikačních zařízení a jejich snadné dostupnosti. Jde o generaci, pro níž se

virtuální prostředí sociálních sítí stalo prostředím přirozeným, umožňujícím žít duplicitní život. Chum o ní hovoří jako o doposud nejroztříštěnější a nejrozmanitější generaci sebevědomých a soustředěných jedinců, kterou zaštiťuje jen pár společných hodnot, jako je svoboda slova a volné sdílení informací. K rysům této generace patří socializace prostřednictvím internetu, rychlá spotřeba, praktičnost a rychlost, interaktivita, efektivita.

4 PROJEKT A VÝSLEDKY EMPIRICKÉHO VÝZKUMU

4.1 Teoretická východiska

Česká společnost prošla na konci 20. století celou řadou zásadních proměn, které umožnily, aby do ní pronikly vlivy a společenské fenomény, jež se do té doby výrazněji vyskytovaly pouze v západních zemích. Příkladem vstupu takového vlivu do české společnosti je její zasažení pozdní modernitou, která do ní přináší nové trendy, např. názorovou pluralitu, vlivy globalizace, a další. V tomto období dochází také k zásadnímu růstu vlivu médií, a i díky nim je jedinec vystaven, mimo jiné, tlaku spotřební společnosti, která jedince přesvědčuje, že je normální spotřebovat více, než co společnosti vrací. Takto vyvolaná touha po komfortu je vysvětlována jako přirozené právo každého jedince, čímž se stává masovou vášní, a tedy i cílem většinové společnosti. V důsledku toho procházejí proměnou i kategorie způsob života a životní styl, který se v éře postmoderny stává nutností, neboť právě skrze životní styl podává jedinec materiální podobu o své vlastní identitě. Nejvýrazněji lze tyto změny sledovat u mladé generace, která, jak se zdá, je generací nového typu, jež svoje orientační body v životě odráží od jiných startovních bodů. Tato generace, odborníky označovaná jako generace „Z“, „digitální domorodci“, či „rozmazaná generace“, staví zejména na pluralismu, multikulturalismu a využívání digitálních technologií. Oblastí, kde se mohou naplno projevit tato generační specifika je zejména volný čas, neboť jde o oblast, kde může být člověk sám sebou a prostřednictvím svobodně zvolených aktivit se realizovat a rozvíjet, což umožňuje volnočasové aktivity chápat jako svého druhu indikátor, který odhaluje důležité aspekty v životě jedince a přibližuje nám jeho pojetí vlastního života. Výzkumy z poslední doby, zaměřené na volný čas současné mladé generace naznačují, že i tato oblast je výrazně zasažena dynamickým rozvojem digitálních a komunikačních technologií a že v důsledku jejich působení dochází k zásadním proměnám této oblasti. Lze se domnívat, že kromě nich se v oblasti volného času projeví i další charakteristické prvky současné společnosti, jako je například pluralismus, hédonismus, či individualismus.

4.2 Cíle a úkoly empirického šetření

Cílem empirického šetření je popsat a strukturovat profil volnočasových aktivit vybraného vzorku současné mládeže, a zjistit, zda jsou tyto aktivity ovlivněny specifiky informační společnosti.

Základní vědecko-výzkumný problém (ZVVP) je definován následovně:

- **ZVVP:** Jakým způsobem je oblast volného času současné generace mládeže ovlivněna trendy informační společnosti?

Základní vědecko-výzkumný problém je dále rozložen do následujících **specifických výzkumných otázek (SVO)**:

- **SVO 1:** Jak respondent chápe volný čas?
- **SVO 2:** Kolik má respondent volného času?
- **SVO 3:** Jakým aktivitám se respondent ve volném čase věnuje?
- **SVO 4:** Co respondenta motivuje k volbě volnočasové aktivity?

Empirické šetření je kvalitativní povahy a je realizováno prostřednictvím hloubkových rozhovorů s vybranou skupinou respondentů z řad mládeže. Vstupní hypotéza práce vychází z výše uvedeného vědecko-výzkumného problému a zní: Oblast volného času současné generace mládeže je ovlivněna hédonismem a volnočasové aktivity jsou redukovány na činnosti spojené s digitálními technologiemi. Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, tato je realizována metodou literární, obecně logickými metodami a specifickými metodami používanými v pedagogickém výzkumu – metodou explorativní, technikou polostrukturovaného rozhovoru, technikou otevřeného kódování a metodou analytické indukce.

4.3 Popis výzkumného vzorku

Při projektu empirického výzkumu bylo využito poznatků z interpretativní fenomenologické analýzy⁶¹, jak jí popisují autoři Kostínková a Čermák. Ti uvádí, že vzhledem k povaze kvalitativního výzkumu, který staví na analýze zkušenosti respondenta, je smysluplné zaměřit se na menší počet respondentů⁶², kteří ale dobře reprezentující zkoumaný fenomén. (Kostínková, a další, 2013 str. 13) Stejný názor najdeme i u zahraničních výzkumníků (Larkin, a další, 2006). Zásadním faktorem při výběru respondentů je homogenita vzorku a klíčovým požadavkem je, aby respondenti dobře reprezentovali téma, které nás zajímá. Tato skutečnost činí volbu respondentů záměrnou, a tedy i náročnou, neboť dopředu musíme definovat okruh lidí, pro něž bude naše výzkumná otázka relevantní. Při volbě velikosti vzorku respondentů jsme vycházeli jak z daných skutečností (nulová zkušenost autora práce s kvalitativním výzkumem, limitní rozsah práce a časové možnosti), tak z doporučení odborné literatury. Pro účely empirického šetření tak byla sestavena skupina deseti respondentů (pět chlapců a pět dívek), tvořená mladými lidmi ve věku 16 – 18let, kteří svůj volný čas tráví v lokalitě města Brandýs nad Labem. Tito respondenti byli voleni tak, aby v rámci skupiny nebyl výrazně zastoupen pouze jeden druh volnočasových aktivit (např. pouze sport), neboť data získaná od takové skupiny by v závěru nebylo možno, byť jen částečně, zobecnit. Abychom předešli tomu, že se nám ve skupině sejdou respondenti se stejnou orientací v oblasti volného času, byla před hloubkové rozhovory předřazena fáze vstupních (seznamovacích) rozhovorů, jejichž cílem bylo jednak zjistit zájmovou orientaci respondenta, a současně odstranit stres či stud na straně respondentů, jakož i nastítnit respondentům za jakým účelem budou rozhovory realizovány. Uvedeným postupem se nakonec podařilo sestavit následující skupinu respondentů, označených pro potřeby této práce kódy R1 až R10, u nichž byly dopředu zjištěné obecná informace o dominantní volnočasové aktivitě.

⁶¹ V originále the Interpretative Phenomenological Analysis, zkráceně IPA

⁶² Autoři uvádí možnost i jen jednoho respondenta.

Označení respondenta	Jméno	Věk	Studovaná škola	Orientace ve volném čase
R1	Tereza	17	gymnázium	sport
R2	David	18	gymnázium	počítač, přátelé
R3	Sára	17	gymnázium	divadlo, hudební nástroj
R4	Míša	17	stř. ekonomická	bez vyhraněné orientace
R5	David 2	17	stř. ekonomická	streetwork, knihy
R6	Martin	17	SOU s maturitou	Youtube, dílna
R7	Anna	16	stř. zemědělská	péče o koně, vaření, móda
R8	Viktorie	16	gymnázium	procházky, hra na klavír
R9	Jirka	17	SOU s maturitou	motocykl, rybaření
R10	Honza	17	stř. ekonomická	včelaření, sport

Tabulka 1 - výběr respondentů s uvedením kódového označení, studované školy a hlavní VČA

4.4 Analýza výzkumných nástrojů

Empirické šetření jsme pojali jako kvalitativní výzkum, kdy pro účely získání informací byla zvolena metoda hloubkového rozhovoru. Jak uvádí Švaříček a kol., rozhovor je nejčastěji užívanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. (Švaříček, a další, 2007 str. 159) Jde o metodu, jejímž účelem je získat vylíčení žitého světa respondenta s respektem k interpretaci významu popsaných jevů. Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou tedy zkoumáni členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny, s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny. Základní princip kvalitativního výzkumu spočívající v zachycení výpovědi v její přirozené podobě je tedy v případě hloubkového rozhovoru naplněn. Lze rozlišit dva základní typy hloubkového rozhovoru, a sice nestrukturovaný, neboli narativní rozhovor, a polostrukturovaný rozhovor. Podle Hendla je výchozím bodem u narativního rozhovoru skepse vůči možnosti získat přístup ke zkušenosti jedince prostřednictvím schématu: otázka – odpověď. Proto při narativním rozhovoru není respondent konfrontován se standardizovanými otázkami, nýbrž je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění. (Hendl, 2008 str. 176). Oproti tomu polostrukturovaný rozhovor, který se nejčastěji používá v případové studii a v zakotvené teorii, vychází

z předem připraveného seznamu témat a otázek. Švaříček a Šedřová uvádějí, že hloubkový rozhovor se neskládá pouze ze dvou částí, tedy z rozhovoru a z přepisu, ale jde o proces, který sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru a analýzy dat. (Švaříček, a další, 2007 str. 160)

4.4.1 Verifikace zvolené metody sběru dat formou předvýzkumu

Při první fázi plánování výzkumu bylo stanoveno, že metodou sběru dat od respondentů bude narativní rozhovor. Tato metoda, nejčastěji využívaná v biografickém výzkumu, vychází z předpokladu, že existují subjektivní významové struktury, které se vyjeví pouze při volném vyprávění, a nikoliv při cíleném dotazování, a proto se zdála být vhodnou metodou ke zkoumání oblasti volného času. Užití této metody bylo zamýšleno tak, že respondent bude spontánně vyprávět o svém volném čase, kdy např. popíše časový úsek po splnění školních povinností (např.: moje všední odpoledne, můj obvyklý víkend). Z tohoto vyprávění, neovlivněného sugescí otázek, následně vyplynou informace jak o množství volného času, jeho obsahu a struktuře, tak i informace o motivech respondenta při volbě volnočasové aktivity, případných limitech v trávení volného času a další. Pro účely empirického šetření bylo, zejména s ohledem na absenci zkušeností výzkumníka s vedením narativního rozhovoru, rozhodnuto o **realizaci předvýzkumu**, při kterém bude jednak ověřena zamýšlená struktura narativního rozhovoru a zároveň výzkumník bude mít možnost si vedení rozhovoru vyzkoušet, aniž by chyby, způsobené výzkumníkem, významněji ovlivnily výsledek empirického šetření. Respondenti pro fázi předvýzkumu byli voleni bez kritérií v oblasti dominantní volnočasové aktivity, dodržen byl pouze stanovený věkový interval a statut studenta střední školy. Tímto způsobem byli určeni dva respondenti⁶³, Honza a Bára (oba 16 let), studenti střední zemědělské školy v Brandýse nad Labem. Struktura narativního rozhovoru byla uvažována dle modelu uváděného Hendlem, tedy ve čtyřech navazujících fázích:

- Fáze **stimulace** – aktivita na straně výzkumníka, prezentace tématu a jeho významu, získání důvěry, odstranění ostychu.

⁶³ Tito respondenti nebyli zahrnuti do finální skupiny deseti respondentů, jež byla uvedena v kapitole 4.3

- Fáze **vyprávění** – aktivita na straně respondenta, jeho spontánní popis volnočasových aktivit, ideálně formou popisu časového úseku dne respondenta.
- Fáze **kladení otázek pro vyjasnění nejasností** – prostor pro odstranění rozporů či nejasností vplynuvších v předchozí fázi.
- Fáze **kladení zobecňujících otázek** – prostor pro případné otázky „proč“, vyjasnění významových struktur a kritických bodů respondentovo zkušeností.
(Hendl, 2008 str. 178)

Pro realizaci obou rozhovorů byla zvolena forma osobního setkání v neutrálním prostředí. **V první fázi**, označované jako „fáze stimulace“, bylo respondentovi představeno téma výzkumného projektu, vysvětlen způsob získávání dat a získán jeho souhlas s účastí ve výzkumu a s nahráváním. Tato fáze, předpokládající hlavní aktivitu na straně výzkumníka, proběhla dle stanoveného plánu a aktivita respondenta se omezila na jednoslovné udělení souhlasu s účastí ve výzkumu a souhlasu s nahráváním. **Druhá fáze** rozhovoru, označovaná jako „fáze vyprávění“ byla zahájena výzvou výzkumníka v následující podobě: *„Tak Honzo, když teď víš, o čem je moje práce, proč k ní dělám tenhle výzkum, že vlastně chci zjistit, jak dnešní středoškoláci tráví svůj volný čas, tak co bys mi o Tvém volném čase řekl Ty? Ideálně kdybys mi vyprávěl třeba o tom, jak vypadá Tvůj běžný den, když Ti skončí škola a přijdeš domů.“* Respondent Honza na uvedenou výzvu reagoval nejprve několika vteřinovým mlčením a poté s pokrčením ramen řekl: *„Tak jako to je různý, co dělám po škole.“*, a tím ukončil verbální projev a opakovaným pokrčením ramen dal najevo, že odpověď je z jeho strany vyčerpávající. Proto byla výzkumníkem formulována konkrétnější otázka: *„O.K., tak se pojdme nejprve zaměřit na to, co se Ti vybaví, když se řekne volný čas.“* Honza: *„Tak jako volnej čas je přece teda jako ten čas, kdy nemusím dělat nic, co chtěj naši...(pauza)...jako se učit, uklízet a tak.“* (pauza, opět pokrčení ramen, coby náznak, že odpověď je z jeho strany vyčerpávající). V této fázi rozhovoru bylo zřejmé, že metoda narativního rozhovoru nebude u tohoto respondenta funkční, neboť respondent buď nebyl dostatečně stimulován k samostatnému vyprávění (ať již např. volbou tématu, které nebylo pro respondenta objektem jeho zájmu, či špatnou úvodní motivací ze strany výzkumníka), nebo tento způsob vyjadřování nebyl pro respondenta přirozený, či komfortní. Proto byl výzkumník postaven před volbu ze dvou možností – buď rozhovor

v dané fázi ukončit, protože nedocházelo k naplnění plánované formy rozhovoru, nebo v rozhovoru pokračovat a pokusit se vést jej jako rozhovor polostrukturovaný, ovšem za podmínky, že výzkumník není na tento typ rozhovoru připraven. Zvoleno bylo pokračování v rozhovoru a celkem bylo výzkumníkem položeno 13 otázek, ve všech případech šlo o otázky otevřené, které navazovaly na předchozí sdělení respondenta. Odpovědi respondenta sice reagovaly na ústřední téma otázek, ale byly stručné. Při jejich analýze bylo zjištěno, že nejkratší uvedená odpověď je v délce 65ti znaků, nejdelší odpověď byla tvořena 190ti znaky. Průměrná délka odpovědí byla kolem 150ti znaků. Odpovědi byly tvořeny v osmi případech jen jednou větou, dvouvěté odpovědi byly užity v pěti případech. Pokud byla odpověď tvořena dvěma větami, byla mezi tyto věty vložena výrazná pauza. V daném případě se o odpovědích respondenta dalo uvažovat jako o vyjádřeních, rozsahem odpovídajícím SMS zprávám, či komentářům na sociálních sítích. Obsahově odpovědi respondenta naznačovaly výrazné využívání digitálních technologií ve sféře volného času, ať již v oblasti komunikace s přáteli, tak v oblasti zábavy (hraní her). Druhý předvýzkumný rozhovor byl realizován s respondentkou Bárou a potvrdil výzkumníkovo zjištění, že narativní rozhovor není ideální metodou pro sběr dat ve zvolené cílové skupině. Výzkumníkovi se nepodařilo respondentku dostatečně stimulovat pro narativní vyprávění o aktivitách v oblasti volného času a muselo být opět přistoupeno k improvizovanému polostrukturovanému rozhovoru. Ten se, co do formy odpovědí, podobal prvnímu rozhovoru (stručné odpovědi, časté pauzy), obsahově však nepoukazoval na tak výrazné využívání digitálních technologií ve volném čase (absence hraní her na PC), i když zjevné bylo využívání sociálních sítí či aplikací pro komunikaci s přáteli. Fáze předvýzkumu, původně zamýšlená k nácvičku vedení narativního rozhovoru, tak přinesla nečekané zjištění, a sice že narativní rozhovor, stavící na spontánním vyprávění respondenta, nemusí být vhodnou metodou sběru dat pro zvolené téma a definovanou skupinu respondentů. Důvody vedoucí k této skutečnosti mohou být dány jak volbou tématu – to (díky své obecnosti⁶⁴) nemusí představovat pro respondenta takový předmět zájmu,

⁶⁴ Téma výzkumu „volný čas“ může být pro respondenta příliš „široké“ na to, aby vzbudilo jeho zájem jako téma pro vyprávění, pokud by ale téma bylo zúženo na např. klíčovou volnočasovou aktivitu respondenta (např. fotbal), mohlo by již jít o atraktivní téma, v kterém se respondent cítí být více jistý a

aby o něm byl ochoten déle vyprávět, tak zároveň charakterem současné generace mládeže, která pro komunikaci čím dál více využívá digitální prostředí aplikací, platform a sociálních sítí, jejichž vliv na způsob komunikace může stát za užíváním spíše stručných vyjádření, doplněných o „emotikony“ a zástupné zkratky. S ohledem na výše uvedené skutečnosti jsme dospěli k závěru, že bude vhodné zvolit jinou metodu sběru dat, která by lépe vystihla specifika výzkumného vzorku a umožnila zacílení výzkumu na klíčová témata.

4.4.2 Polostrukturovaný rozhovor

Na základě zkušeností získaných z předvýzkumu a popsaných výše, bylo rozhodnuto o změně metody sběru dat na polostrukturovaný rozhovor. Ten představuje dostatečně flexibilní metodu, která dává respondentovi možnost volně mluvit o tématu, reflektovat svůj postoj k němu a rozvíjet o něm své myšlenky. Současně výzkumník může v reálném čase sledovat, co se v rozhovoru vynořuje, co je významné pro respondenta a zároveň může rozhovor usměrňovat tak, aby se neodchýlil od tématu. (Kostínková, a další, 2013 str. 15) Jednou z možností tvorby schématu polostrukturovaného rozhovoru je pyramidový model (Wengraf 2001 str. 64), kde je základní výzkumná otázka (ZVO) nejprve rozložena na specifické výzkumné otázky (SVO) a tyto jsou poté dále rozloženy do tazatelských otázek (TO). Na klíčová témata rozhovoru, tedy ta, jež jsou ve vztahu k základní výzkumné otázce, lze následně zaměřit tzv. navazující otázky. Ty výzkumníkovi pomohou pochopit význam sdělení respondenta, specifická témata či myšlenky. Jsou tedy zásadní pro získání hloubky, detailu a jemných rozdílů. Vzhledem k tomu, že úkolem kvalitativního výzkumu je poskytnout rámec, v němž mohou respondenti sami podat vysvětlení svých přístupů, jeví se jako ideální použití otevřených otázek. Otevřená otázka se snaží stimulovat účastníka rozhovoru k vyprávění, a jak uvádí Švaříček a kol., činí tak způsobem připomínajícím obyčejnou rozmluvu dvou lidí. Pokud by výzkumník volil naopak otázky uzavřené, znamenalo by to, že do výzkumu vstupuje ovlivněn teorií, která mu brání

proto je schopen o něm hovořit. Toto zúžení tématu by sice mohlo vést k využití narativního rozhovoru, ale současně by nebyla výzkumem pokryta celá studovaná oblast.

popisovat realitu odpovídajícím způsobem. (Švaříček , a další, 2007 str. 161) Pro naše výzkumné šetření bylo při přípravě polostrukturovaného rozhovoru užito tzv. pyramidového modelu podle Wengrafa:

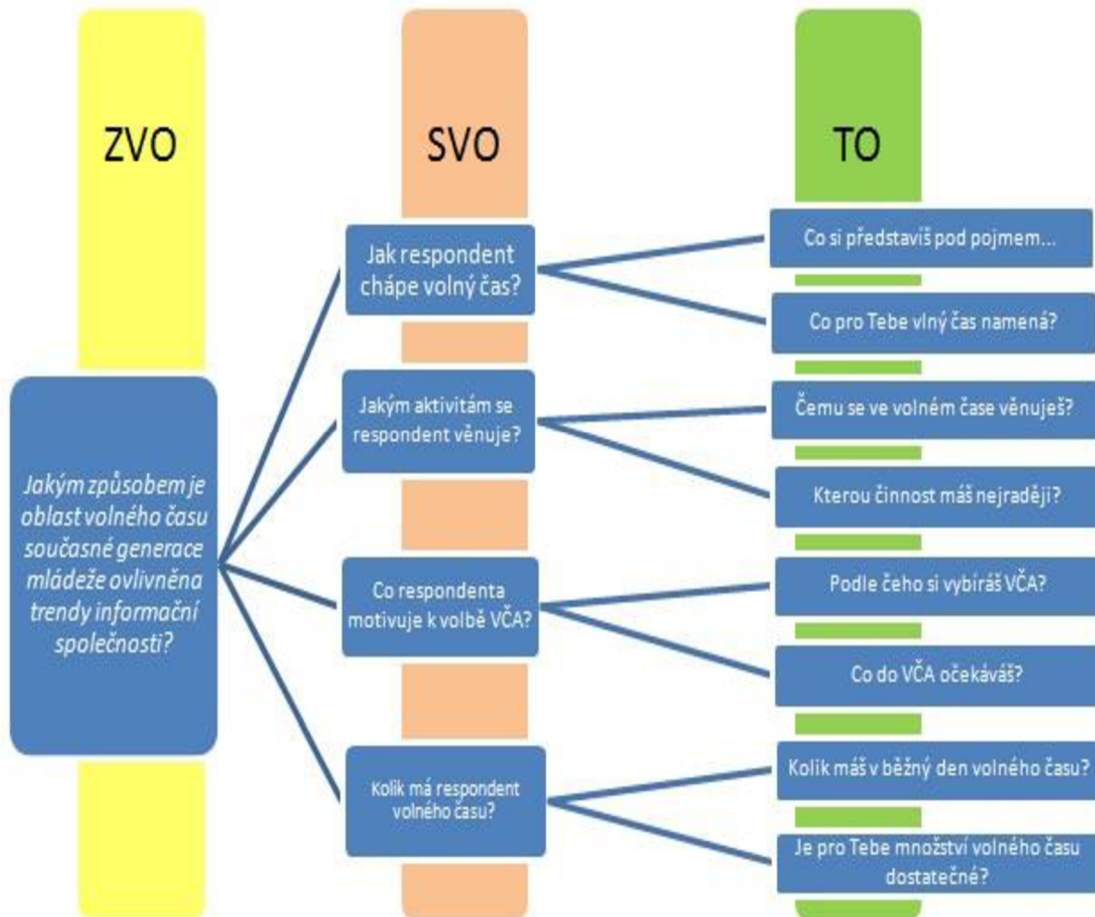

Schéma 7 – aplikace pyramidového modelu na ZVO práce

Tento model vychází ze stanovené základní výzkumné otázky (**ZVO**), tuto základní výzkumnou otázku následně rozkládá do specifických výzkumných otázek (**SVO1., SVO2.**) volených tak, aby jejich odpovědi přinášely současně i dílčí části odpovědi na otázku základní. Tyto specifické výzkumné otázky lze chápat jako dílčí samostatné výzkumné okruhy, v polostrukturovaném rozhovoru jsou pak rozloženy do konkrétních tazatelských otázek (**TO1., TO2.,...**) Výsledná podoba struktury rozhovoru reflektuje rozsahem specifických výzkumných otázek šíří základní výzkumné otázky a respektuje vědeckovýzkumný problém.

Takto vypracovaná základní struktura rozhovoru vypadá následovně:

Základní Výzkumná Otázka (ZVO) – Jakým způsobem je oblast volného času současné generace mládeže ovlivněna trendy informační společnosti?

SVO 1 – Jak respondent vnímá volný čas?

TO 1: Co si představíš pod pojmem volný čas?

TO 2: Co pro Tebe volný čas znamená?

SVO 2 – Kolik má respondent volného času?

TO 3: Kolik máš v běžný den volného času?

TO 4: Jak hodnotíš množství volného času, který máš?

SVO 3 – Jakým aktivitám se respondent ve volném čase věnuje?

TO 5: Čemu se ve volném čase věnuješ?

TO 6: Jak svůj volný čas mezi tyto aktivity dělíš?

TO 7: Kterou z těchto aktivit máš nejraději?

TO 8: Kdo rozhoduje o náplni Tvého volného času?

TO 9: Jak využíváš ve svém volném čase digitální technologie?

TO 10: Jak by Tvůj volný čas vypadal bez těchto technologií?

TO 11: Kolik svého volného času trávíš se svými kamarády formou fyzického kontaktu a kolik prostřednictvím digitálních technologií?

SVO 4 – Co respondenta motivuje k volbě volnočasové aktivity?

TO 12: Podle čeho si vybíráš volnočasové aktivity?

TO 13: Co od volnočasových očekáváš a co Ti přináší?

TO 14: Co pro Tebe zejména představuje volný čas? Vyber jednu či více možností, či je seřaď dle relevance.

- Odpočinek od povinností
- Užívat si, mít nějaký zážitek
- Rozvíjet se v oblasti, která mě zajímá
- Trávit čas s přáteli, komunikace
- ... jiná odpověď ...

4.4.3 Metoda práce s daty a jejich vyhodnocení

Po změně metody sběru dat z narativního na polostrukturovaný rozhovor bylo nutno upravit i metodu práce se získanými daty a způsob jejich vyhodnocení. Studium odborné literatury, zabývající se metodologií kvalitativního výzkumu ve společenských vědách, a zhodnocením charakteru plánovaného výzkumu, jsme dospěli k závěru, že optimální bude užití metody práce s daty podle interpretativní fenomenologické analýzy. IPA je považována za přístup, který poskytuje více prostoru pro kreativitu a svobodu výzkumného procesu, než jiné kvalitativní přístupy. (Čermák, a další, 2013 str. 17) Cílem analýzy metodou IPA je nalezení témat, která zachycují podstatu zkoumaného fenoménu. Podle Smitha neexistuje jediný správný, či naopak vysloveně špatný způsob realizace IPA analýzy, kreativita výzkumníka při užití IPA je dle něj žádoucí. (Smith, a další, 2009 str. 21)

Bylo tedy rozhodnuto, že po získání dat bude přistoupeno k doslovnému přepisu všech rozhovorů, takto získané informace budou poté podrobeny redukci zdrojových textů skrze kódování, jehož cílem je postupně vytvořit pojmy, které zachycují „esenci“ konkrétních analyzovaných událostí či jevů. Poté tyto kódy na základě podobnosti spojíme do obecnějších a propracovanějších konceptů, tzv. kategorií, a následně se pokusíme o rozkrytí a interpretaci významů, v nich skrytých. V obecné rovině lze hovořit o tom, že původní text bude redukován na klíčová tvrzení a zároveň rozšířen o interpretaci, do nich vloženou. Pro redukci textu na klíčová tvrzení bude použito techniky otevřeného kódování, jak jej popisují Švaříček a Šedřová. (Švaříček, a další, 2007 stránky 211-214) Současně s kódováním textu bude vytvářen seznam existujících kódů, který následně podrobíme systematické kategorizaci, tedy jednotlivé kódy seskupíme podle specifických souvislostí do skupin. Výsledkem této činnosti bude kategorizovaný seznam kódů. K analýze takto získaných dat byla v rámci plánování výzkumu zvolena metoda tzv. Analytické indukce. Ta je jednou z obecných strategií kvalitativní analýzy a je založena na principu opakování, který ospravedlňuje k vyvození obecného pravidla. V našem případě lze hovořit o tom, že půjde o systematický postup hledání jednotlivých případů v získaných datech a jejich porovnání s dopředu stanovenou ústřední hypotézou. Tato bude následně redefinována tak, aby reflektovala zjištěné skutečnosti.

Z metodologického hlediska je velmi užitečné přepsat první rozhovor předtím, než povedeme rozhovor další. Přepis lze použít k revizi plánu a strategie, jakou je rozhovor veden. Tvůrci IPA doporučují zaměřit se na to, na co by bylo možné se v ideálním případě respondenta zeptat po každém jeho výroku, a srovnat to s tím, na co se výzkumník zeptal ve skutečnosti. Doslovný přepis nahrávky rozhovoru je sice klíčový, zásadní je ale spíše obsah, takže prozodický či neverbální doprovod do něj zaznamenáváme pouze v takové míře, abychom neztratili nuance (Smith, a další, 2009 str. 23).

4.5 Realizace šetření

Jak jsme již uvedli v kapitole popisující výzkumný vzorek, v rámci jeho výběru byly s jednotlivými respondenty realizovány tzv. vstupní rozhovory, jejichž cílem bylo, mimo jiné, také navázání osobních kontaktů a tím eliminace studu a stresu. Přínos tohoto kroku vyšel najevo v okamžiku, kdy do empirického šetření zasáhla epidemie viru Covid19, která přinesla výrazná omezení pohybu a společenských kontaktů a rozhovory s respondenty bylo nutné realizovat prostřednictvím digitálních komunikačních technologií, v našem případě prostřednictvím aplikace Skype, umožňující oboustranný, obrazově-zvukový kontakt. Zjištění, že v rámci realizace rozhovorů bude výzkumník ochuzen o možnost sledovat neverbální složky projevu respondentů i o možnost osobně motivovat respondenty k aktivnímu přístupu k výzkumu, vneslo do projektu empirického výzkumu jistou skepsi. O to větší bylo překvapení, že všichni respondenti přijali fakt, že rozhovor bude realizován prostřednictvím komunikační aplikace namísto osobního setkání, bez jakýchkoliv problémů, někteří to dokonce uvítali. Jak se později ukázalo, je pro tuto generaci komunikace prostřednictvím digitálních technologií a jejich aplikací činností zcela přirozenou a ona pomyslná bariéra, která se přenesením rozhovorů z prostředí přirozeného do prostředí digitálního, objevila mezi výzkumníkem a respondenty, se tak výrazně zmenšila a současně se přesunula na stranu výzkumníka, který na tento způsob vedení rozhovorů nebyl připraven. Volba času pro realizaci rozhovorů byla ponechána jen na respondentech a ve všech případech byl respondenty zvolen časový úsek v intervalu 19 až 21 hodin večer. Sedm respondentů se věnovalo pouze rozhovoru, tři respondenti se při rozhovoru věnovali dalším činnostem, a to sledování videí, vaření a hraní her. Délka rozhovorů byla různá, nejkratší trval 13min

36sec (respondentka R4 Míša) a nejdelší trval 25min 42sec (respondentka R3 Sára). Ostatní rozhovory trvaly v průměru cca 18 - 19min. Z rozhovorů byl se souhlasem respondentů pořizován zvukový záznam, současně si výzkumník dělal poznámky k neverbální komunikaci, zaznamenané kamerou počítače. V jednom případě (respondent R2 David) došlo ze strany respondenta k vypnutí kamery s odůvodněním, že se u rozhovoru chce věnovat sledování videa na Youtube a je ochoten si u toho dál povídat.

V úvodní části každého rozhovoru bylo respondentovi zopakováno téma rozhovoru, připomenut důvod empirického šetření a byl dotázán na souhlas s pořízením audio nahrávky rozhovoru. První rozhovor podle výše uvedené struktury byl realizován s respondentem R6 Martinem. Po úvodní fázi rozhovoru byl respondent výzkumníkem vyzván, aby uvedl své personálie⁶⁵, a jakou školu studuje. Poté byla respondentovi položena první otázka dle struktury rozhovoru, zaměřená na vnímání významu volného času. Otázka byla položena přesně ve tvaru, v jakém je uvedena ve struktuře, tedy: „*Co si představíš pod pojmem volný čas?*“ Odpověď na tuto otázku byla obsahově i stylisticky v pořádku, tedy reflektovala řešené téma, vyjadřovala respondentovo chápání pojmu volný čas, ale byla velmi stručná. Ta samá situace se opakovala i u druhé otázky: „*Co pro Tebe volný čas znamená?*“ Zde byla navíc zjevná tendence respondenta se vyjadřovat nikoliv jako k významu volného času coby hodnoty (např. volný čas je pro mne úsek dne bez povinností, atd.), ale jako ke konkrétní činnosti (volný čas pro mě znamená zejména sport a YouTube). U otázek zaměřených na kvantitativní vyjádření objemu volného času respondenta byly odpovědi opět velmi stručné, absentující jakékoliv přidané informace. To se ovšem změnilo u otázek zaměřených na respondentovy volnočasové aktivity. Zde byly odpovědi delší, u popisu nejoblíbenější sportovní aktivity byla zjevná reakce respondenta na výzkumníkův zájem, odpovědi začaly přinášet i nové vynořující se informace. U čtvrtého okruhu otázek, zaměřených na motivaci při výběru volnočasové aktivity, byl oproti předchozímu okruhu znatelný návrat ke stručnějším odpovědím, byť ne tak stručným,

⁶⁵ Rozsah personálií, byl stanoven: jméno, věk, sourozenci, rodina úplná/neúplná, bydlení byt/dům, bydliště město/vesnice. V rámci vyhodnocení výzkumu s těmito daty nebylo pracováno.

jako tomu bylo u prvního okruhu. Rozhovor trval 17min a 53sec, včetně závěrečné fáze, v níž výzkumník stručně shrnul zjištěné informace, poděkoval respondentovi a rozloučil se.

Následně byl první rozhovor doslovně přepsán a bylo přistoupeno k revizi struktury a způsobu vedení rozhovoru. Výzkumník si u každé respondentovy odpovědi položil otázku, na co vše by bylo možné se respondenta zeptat po předcházející odpovědi, pokud by byl čas si reakci pečlivě promyslet a tyto „ideální“ doplňující otázky byly porovnány s otázkami položenými v rozhovoru. Uvedeným postupem byly vytvořeny **doplňující tazatelské otázky**, které měly sloužit k rozvinutí rozhovoru do větší hloubky, k odstranění stručných odpovědí a lepší stimulaci respondenta. Tyto otázky nebyly uvažovány jako otázky trvale zařazené do sktruktury rozhovoru, ale jako „záložní“ pro případ, že by se nedařilo rozhovor vést požadovaným způsobem. Jejich znění je následující:

- Pro **SVO1 – vnímání volného času:**
 - Jak by se změnil Tvůj život, kdybys neměl/a volný čas?
- Pro **SVO2 – množství volného času respondenta:**
 - Co bys dělal/a, kdybys měl volného času výrazně méně, např. ½?
- Pro **SVO3 – volnočasové aktivity:**
 - Představ si situaci, že neexistuje internet, počítače a mobilní telefony. Jak by se změnil Tvůj volný čas?
- Pro **SVO4 – motivace k volbě aktivity:**
 - Jsi spokojený/á s náplní svého volného času?
 - Je něco, co bys ve Tvém volném čase chtěl/a dělat a neděláš to?

Současně došlo k přeformulování některých otázek tak, aby otázka nepůsobila stroze či stručně, a aby současně reflektovala obvyklý styl verbálního projevu dané skupiny respondentů, ale aby nedošlo ke změně podstaty otázky. Cílem bylo jednak nastavit komunikační styl blíže stylu skupině respondentů a současně zkusit samotnou formou otázky motivovat respondenta k obsáhlejší odpovědi. Po implementaci uvedených změn do struktury bylo přistoupeno k realizaci druhého rozhovoru, po kterém došlo

opět k jeho doslovnému přepisu, a ten byl poté porovnán s rozhovorem prvním. Bylo konstatováno, že došlo k částečnému odstranění stručných odpovědí v části SVO1⁶⁶, kde se respondent rozhovořil o jeho představě života bez volného času. Část SVO2 zůstala v odpovědích stručná i přes přidání doplňující otázky. V části SVO3 bylo stále těžiště rozhovoru, doplňující otázka nepřinesla konkrétní informace, u respondenta vyvolala reakci: „...neumím si vůbec představit, že by nebyl internet a mobilní telefon“. V části SVO4 byla na doplňující otázku, zda je respondent spokojen s náplní svého volného času, pouze odpověď „ano“, stejně jako na druhou doplňující otázku, zda je něco, co by respondent chtěl dělat ve svém volném čase a nyní to nedělá, kde byla odpověď „ne“. Proto došlo k přeformulování těchto doplňujících otázek okruhu SVO4 na:

- Co Ti na tvé náplni volného času přijde fajn?
- Představ si, že můžeš svůj volný čas využít, jak jen Tě napadne, bez ohledu na jakékoliv limity. Jak by se změnil Tvůj volný čas?

Takto upravená struktura rozhovoru byla poté využita u všech zbývajících respondentů a již nedošlo k jejím úpravám. Získané rozhovory byly následně průběžně přepisovány tak, aby poslední realizovaný rozhovor byl přepsán dříve, než dojde k realizaci rozhovoru dalšího. V průběhu každého rozhovoru byly výzkumníkem pořizovány stručné poznámky k chování respondenta, jednak pro dokreslení celkové atmosféry výzkumu, dílem pak i z důvodu objektivnějšího vyhodnocování respondentových odpovědí.⁶⁷ Jejich souhrn představuje níže vložená tabulka. V globálním aspektu lze hovořit o tom, že atmosféra výzkumu byla uvolněná, dle vyjádření některých

⁶⁶ Zkratky SVO1 až SVO4 jsou podrobně vysvětleny v kapitole 4.4.2 na str. 79

⁶⁷ Typickým příkladem smysluplnosti toho kroku je respondent David2, který k výzkumu přistupuje s despektem, ve verbálním projevu lze najít lehký sarkasmus, a proto je třeba jeho odpovědi vyhodnocovat ve světle těchto poznatků.

respondentů k tomu přispěla i ta skutečnost, že rozhovor probíhal prostřednictvím aplikace Skype namísto osobního kontaktu.⁶⁸

Označení respondenta	Jméno	Délka rozhovoru	Záznam z pozorování
R1	Tereza	19:59min	Klidná, spíše introvertní, minimální gesta a mimika, před odpovědí přemýšlí, odpovědi přesně a věcně míří na podstatu otázky, odpovědi delší,
R2	David	20:54min	Veselý, rychlé ale stručné odpovědi, v opovědích náznaky sarkasmu, časté používání zkratkových výrazů, po úvodu rozhovoru vypíná kameru a rozhovor dále probíhá pouze audio přenosem. U rozhovoru hraje síťovou hru s kamarády.
R3	Sára	25:42min	Veselá, zajímá se o téma práce, barvitě líčí nejen konkrétní činnosti, ale i abstraktní témata, rozbíhavé myšlení, používá excentrická gesta, nutno jí vracet k původnímu tématu otázky.
R4	Míša	13:36min	Bez zájmu o řešené téma, zájmově nevyhraněná, stručné odpovědi, používá krátké věty, dlouhé pomlky, nevyvozuje další témata.
R5	David 2	18:24min	Na úvod rozhovoru uvádí, že nechápe co na tomhle tématu může někoho zajímat, odpovědi stručné, jen velmi obtížně se daří Davida rozmluvit. Nemá zájem o závěrečné shrnutí.
R6	Martin	17:53min	Klidný, jako by nad věcí, před odpovědí chvíli váhá, v průběhu odpovědi delší pauzy, když se dostane k popisu dominantního zájmu ožije a zrychlí projev.
R7	Anna	18:12min	Znatelný lehký stud, váhání před odpovědí, snaha o trefení se do "očekávané" odpovědi, delší pomlky, na konci rozhovoru znatelná úleva.
R8	Viktorie	19:23min	Veselá, zvědavá, odpovídá rychle ihned po položení otázky, odpovědi jsou věcné, vrací se v průběhu rozhovoru k dříve položeným otázkám, směje se. U rozhovoru si připravuje jídlo na druhý den.
R9	Jirka	16:36min	Bez nervozity, u rozhovoru sleduje videa a kouká mimo kameru, odpovídá stručně, některé otázky nutno opakovat či rozvádět. Zájem o téma minimální.
R10	Honza	17:27min	Honza na začátku rozhovoru chce znát všechna témata a otázky, je mu vyhověno, poté sám převzal vedení rozhovoru, otázky si vcelku pamatuje a postupně odpovídá. Výrazněji se rozhovoří o popisu svých dvou dominantních aktivit.

Tabulka 2 - poznámky k rozhovorům

⁶⁸ Respondentka R3 Sára k tomu uvedla, že se díky formě komunikace nemusí tolik stydět, je ve svém prostředí, cítí se bezpečněji, a ví, že pokud by se jí rozhovor nelíbil, může jej kdykoliv ukončit jedním kliknutím v počítači.

4.6 Vyhodnocení získaných dat

Podle zvolené metody práce bylo již v průběhu výzkumu přistoupeno k přepisu jednotlivých rozhovorů. Takto získaný text⁶⁹ byl nejprve opakovaně pročitán⁷⁰ a následně byl v kontextu výzkumného problému zredukován prostřednictvím otevřeného kódování, kdy jednotlivé kódy vyvstávaly právě v průběhu opakovaného čtení. Vzniklé kódy byly seskupeny do větších logických celků. Tyto logické celky byly velmi podobné jednotlivým specifickým výzkumným otázkám, které byly výzkumníkem vytvořeny při tvorbě struktury rozhovoru. Tato strategie seskupování výroků z textu do kategorií se v odborné literatuře označuje jako **kategoriálně obsahová analýza**. (Švaříček , a další, 2007 str. 223) Takto získaná data lze zaznamenat v podobě frekvenční tabulek, které využíváme pro vyvození odpovědí na výzkumnou otázku.

4.6.1 Rekonstrukce vyhodnocení vybraného rozhovoru

Na konkrétním rozhovoru si blíže představíme jednotlivé kroky procesu vyhodnocení získaných dat. Jako první krok po získání nahrávky rozhovoru byl realizován přepis rozhovoru. Jde o časově náročnou fázi výzkumu, u průměrného rozhovoru šlo o cca 5 stran standardizovaného textu. Po přepsání rozhovoru byl upraven vzhled stránky dokumentu tak, aby bylo možné na pravý okraj dokumentu psát poznámky. Pro tento účel byla využita standardní funkce MS Word → vložení → komentář. Tyto komentáře se vztahují vždy ke konkrétnímu úseku textu, kterému odpovídá příslušný kód. Poté byl text opakovaně výzkumníkem čten, a postupně se vynořovaly specifické části textu, které byly označeny kódy. Ukázalo se, že je vhodné vrátit se ke čtení textu s odstupem několika dní, ideálně po přečtení jiného textu. Níže uvádíme názorný příklad označování částí textu pomocí kódů.

⁶⁹ Někdy též označovaný jako tzv. hrubý transkript

⁷⁰ O tomto procesu odborná literatura hovoří jako o **primární úrovni interpretace**

1. Co si představíš pod pojmem volný čas?

a. Noo, jako mě první asi napadly jako volnočasový aktivity, ty jakoby vůbec sem tam nebrala školu, a tyhle věci, protože asi taky jako patří do volného času, ale spíš do volného času sem brala věci který jakoby dělám, že jako mě baví a patří jako do toho okamžiku když třeba doma nemám co dělat, tak mám prostě tréninky a nebo dělám hudbu...aaa...nebo takovýchle věci, který jakoby patří do toho času kdy mě nic nezaměstnává a já mám čas sama pro sebe.

2. No skvělá odpověď, super. Co pro Tebe konkrétně volnej čas znamená?

a.pomlka....nooo...jako co znamená, nebo co v něm dělám? Myslel jsem to tak Sáro, co to pro Tebe je za hodnotu, co Ti přináší, nejde mi teď o konkrétní aktivitu. Eeemmm....noooo...delší pauza...hodně často odpočinek, nemám povinnosti, takže obvykle je to hodně času pro mě, mám tam věci který vlastně potřebuju a přináší mi to myslím jako nějaké pocit uspokojení, že mám jako konečně čas být nějakým způsobem sama, nebo dělat to co chci, a taky ten odpočinek, že prostě nemusím furt řešit nějaký věci a je ten volnej čas a zároveň asi občas jako i odpovědnost, protože taky jakoby ten volnej čas mám udělaný tak aby dycky třeba když jsou ty tréninky nebo takovýchle věci

Komentář [KH1]: KÓD: zábava

Komentář [KH2]: KÓD: absence povinností

Komentář [KH3]: KÓD: čas pro sebe

Komentář [KH4]: KÓD: nečinnost

Komentář [KH5]: KÓD: péče o sebe

Komentář [KH6]: KÓD: péče o sebe

Komentář [KH7]: KÓD: čas pro sebe

Obrázek 1 - ukázka kódování rozhovoru

Tímto způsobem vznikla a s každým dalším rozhovorem se rozrostla skupina kódů. V následující tabulce je ukázka rozpracovaného záznamu výskytu kódů v jednotlivých rozhovorech, a to pomocí čísla řádku, na němž byl výskyt zjištěn:

KÓD	VÝSKYT U RESPONDENTŮ - řádek v textu				
	R1	R2	R3	R4	R5
zábava	4, 5,	6	5
čas pro sebe	9, 16,	27, 77,	8, 13,15,81, 95,
užívání si	19, 24,	17, 163	23
zážitky	6, 19, 163	62, 81,	182, 186,
absence povinností	8, 53,	7	7, 8, 67,
neorganizovanost	24, 31,		35
eliminace tlaku kolektivu		26	43
svoboda volby	5, 41,	6, 27, 83,	15
omezení vlivu rodiny			154
v zasetí sociálních sítí	116, 141	61, 98,	123
závislost	141		100

Tabulka 3 - výskyt kódů

Následně bylo přikročeno k rozdělení kódů do jednotlivých kategorií. Tato činnost je v odborné literatuře označována jako **systematická kategorizace**, ale výzkumník provádí již v průběhu kódování kategorizaci nesystematickou, založenou na jeho intuici. (Švaříček , a další, 2007 str. 223) Pod pojmem systematické kategorizace si lze představit činnost, při níž všechny kódy, vzešlé z otevřeného kódování seskupujeme podle podobnosti, či jiné vnitřní souvislosti. Tímto způsobem začínáme tvořit hierarchický systém, který ale zpočátku chápeme jako provizorní, neboť v průběhu vyhodnocování jej budeme s největší pravděpodobností přepracovávat. Kategorizace byla v tomto výzkumu zpracována jak souhrnně za celý výzkum, tak i za každého respondenta samostatně, aby bylo možné v případě potřeby vyhodnotit i rozdíly mezi jednotlivými respondenty.

Zde uvádíme **příklady kategorií** získaných seskupením kódů z rozhovoru s respondentem R3 Sárou:

KATEGORIE	KÓDY
SMYSL VOLNÉHO ČASU	zábava
	čas pro sebe
	užívání si
	nechávat se bavit
	zážitky
VÝZNAM VOLNÉHO ČASU	absence povinností
	neorganizovanost
	eliminace tlaku kolektivu
	svoboda volby
	omezení vlivu rodiny
	kompromis ve volném čase
pocit	
ŽIVOT V DIGITÁLNÍM PROSTŘEDÍ	sdílení soukromí
	sebeprezentace
	zachycení okamžiku
	digitální kontakt
RIZIKA	média jako zdroj inspirace
	nečinnost
	přesycenost digitálními technologiemi
	negativní vliv médií
	v zasetí sociálních sítí
závislost	
přirozený X digitální kontakt	

Tabulka 4 - ukázka kategorizace kódů

Výše uvedená tabulka představuje pouze základní souhrn kódů z jednoho rozhovoru, rozčleněných do několika kategorií. Jde o prvotní zachycení kategorií po několika počátečních přečteních, postupem času se tabulka změnila a rozrostla o další kódy. U jednotlivých kategorií si ve stručnosti uvedeme příklady citací z rozhovoru s respondentem R3, tak aby bylo zřejmé, podle čeho byly jednotlivé kódované výroky zařazeny do konkrétní kategorie:

Kategorie: **SMYSL VOLNÉHO ČASU** - do této kategorie jsou řazeny výroky označené kódy: **zábava, čas pro sebe, užívání si, nechávat se bavit, zážitky**. Výskyty citací např. u kódu „**čas pro sebe**“ jsou jednak ve formě popisu volnočasové aktivity, např. výrokem: „...ale je to hodně o tom, že třeba já jsem teď o prázdninách neměla moc času jako na sebe, že jsem furt učila ten kajtbording...“, ale současně ve formě očekávání od volného času, např. výrokem: „...takovýchle věcí, který jakoby patří do toho času kdy mě nic nezaměstnává a já mám čas sama pro sebe...“.

Kategorie: **VÝZNAM VOLNÉHO ČASU** - do této kategorie jsou řazeny výroky označené kódy: **absence povinností, neorganizovanost, eliminace tlaku kolektivu, svoboda volby, omezení vlivu rodiny, pocity, vlastní volba priority**. Nejfrekventovanějším kódem v této kategorii je „**absence povinností**“. Výroky zařazené pod tento kód se objevují jak v odpovědích na otázky zaměřené na chápání významu volného času, např.: „...nemám povinnosti, takže obvykle je to hodně času pro mě...“, tak u odpovědí na otázky řešící respondentovy aktuální volnočasové aktivity, např.: „...je to prostě takový svobodnější, já jsem to v té lidušce hodně měla tak, že to bylo fakt jako v té škole, třeba se tam známkovalo...“.

Kategorie: **ŽIVOT V DIGITÁLNÍM PROSTŘEDÍ** - do této kategorie jsou řazeny výroky označené kódy: **sdílení soukromí, sebe prezentace, zachycení okamžiku, digitální kontakt, média jako zdroj inspirace**. Vzhledem k zaměření práce na proměny volnočasových aktivit v informační společnosti, jde o kategorii klíčovou, neboť průnik digitálních technologií do všech oblastí lidského života je pro informační společnost signifikantní. Nejfrekventovanějším kódem z této oblasti byl kód „**digitální kontakt**“. Ten se objevoval v odpovědích na otázky řešící formu kontaktu, např.: „...jestli jako

když to vezmu takhle, tak si s lidma píšu hodně často, vlastně jako když, když to je u těch nejbližších, tak si píšeme jakoby denně, nebo prostě když je zrovna něco potřeba, ale někdy, takže podle mě si s těma lidma víc píšu, než se vidáme...“.

Kategorie: **RIZIKA** - do této kategorie byly řazeny výroky označené kódy: **nečinnost, přesycenost digitálními technologiemi, negativní vliv médií, v zajetí sociálních sítí, závislost, přirozený X digitální kontakt**. O rizicích lze v kontextu rozhovoru uvažovat ve dvou kategoriích, rizika, která si respondent uvědomuje a rizika latentní, která vystupují z jednotlivých vyjádření respondenta. Nejfrekventovanějšími kódy v této kategorii byly: „**přesycenost digitálními technologiemi**“, vyjádřená např.: „*No, tak podle mě je (digitální technologie) jako každéj používáme v dnešní době hrozně moc,...“*

Uvedeným postupem byly postupně vyhodnoceny všechny realizované rozhovory, poté bylo přistoupeno k porovnání zjištěných kategorií a tím k vytvoření finální skupiny zjištěných kategorií, obsahujících všechny kódy, vyskytující se ve výzkumu. Jednotlivé kategorie byly následně podrobeny analýze v kontextu výzkumné otázky, kdy pro tento účel byla zvolena **strategie analytické indukce**. Podle Švaříčka a Šedové je analytická indukce jednou z obecných strategií kvalitativní analýzy, začíná hrubou definicí výzkumné otázky, pokračuje hledáním hypotetického vysvětlení daného jevu a pokračuje prověřováním této hypotézy na jednotlivých případech. Analytická indukce je založena na principu opakování, opakované případy ospravedlňují k přijetí určitého obecného pravidla. (Švaříček , a další, 2007 str. 223)

4.7 Prezentace výsledků empirického šetření

4.7.1 Kategoriálně obsahová interpretační analýza výzkumu

V této kapitole představíme výsledky obsahové interpretační analýzy jednotlivých kategorií. Uvádění souhrnné tabulky všech zjištěných kategorií a kódů je nadbytečné, neboť tyto budou představeny podrobně v následujících podkapitolách. Řazení kapitol a kategorií není záměrné.

4.7.1.1 Kategorie: Smysl volného času

Kategorie označená jako „**smysl volného času**“ v sobě zahrnuje výroky, vyjadřující názory respondentů na význam volného času, jeho hodnoty a očekávání od volného času. Kódy zahrnuté do této kategorie jsou uvedeny v následující tabulce:

KATEGORIE	KÓDY
SMYSL VOLNÉHO ČASU	absence povinností
	neorganizovanost
	eliminace tlaku kolektivu
	svoboda volby
	omezení vlivu rodiny
	odpočinek, obnova sil
	dobrý pocit
	osobnostní rozvoj

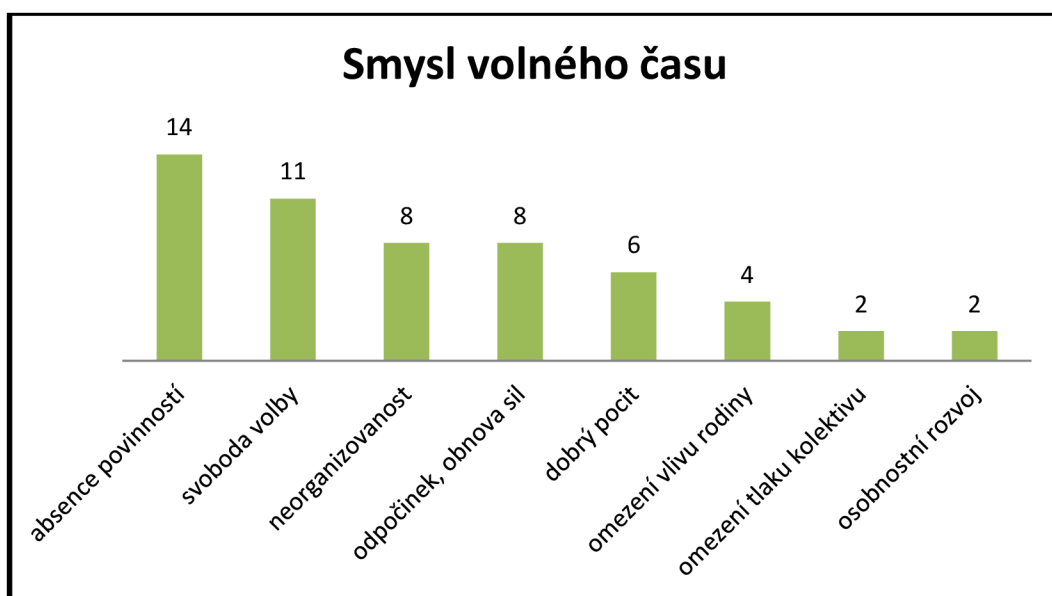
Tabulka 5 - seznam kódů v kategorii "smysl volného času"

Jednotlivé kódy byly zastoupeny např. následujícími výroky:

- **ABSENCE POVINNOSTÍ** - „...nemám povinnosti, takže obvykle je to hodně času pro mě,...“, „...je to prostě takový svobodnější, já jsem to v tý lidušce hodně měla tak, že to bylo fakt jako v tý škole, třeba se tam známkovalo,...“, „...že nemusím řešit jakoby nic dalšího, nemusím řešit školu, nemusím řešit cokoliv jinýho...“
- **NEORGANIZOVANOST** – „...mi to v lidušce nevyhovovalo, protože to byla jako další škola, kdybych to tak řekla, takže jsem šla na takovou, jak bych to řekla, jako že to nemám organizovaný“, „...fakt jako nechci trávit čas v nějakým spolku podle představy někoho jinýho...“
- **ELIMINACE TLAKU KOLEKTIVU** – „...to byl asi takovej ten moment, kdy jsem si řekla, že asi ne, protože ... je tam hodně lidí, co to jako umí, a už jsou jako dál a ...takže se tam jako cejtíte jako, že to nestíháte...“,
- **SVOBODA VOLBY** – „...ale nechávali to všechno na mě, takže když jsem si řekla, že chci jako skončit s atletikou a ... tak to byla jenom čistě moje volba...“, „...je to doba kdy si můžu sám vybrat, co budu dělat a jestli něco vůbec budu dělat...“, „...mi nikdo nediktuje, co musím a co nesmím...“

- **OMEZENÍ VLIVU RODINY** – „...rozhodovat o tom co budu dělat, jako rodiče do toho nijak nezasahují...“, „...konečně nemusím chodit s našima...“,
- **ODPOČINEK, OBNOVA SIL** – „...sedím v pokoji a poslouchám podcasty, tak si vždycky odpočinu určitým způsobem...“, „...takovýchle věci, který jakoby patří do toho času, kdy mě nic nezaměstnává, a já mám čas sama pro sebe...“
- **DOBŘÍ POCIT** – „...a tak sem si řekla, že u něj se budu určitě cejtit líp a tak sem šla k němu na tu baskřídlovku...“, „...takže jsem to odinstalovala kvůli tomu a běhám prostě podle pocitů, to je pro mě lepší...“,
- **OSOBNOSTNÍ ROZVOJ** – „...nejsem nikde, dělám to jenom pro sebe, abych se zlepšila třeba...“, „...mám dobrej pocit, když se naučím něco sám opravit třeba, a pak nemusím říkat tátovi...“,

Četnost výskytu jednotlivých kódů byla následující:

Graf 1 - četnost výskytu jednotlivých kódů

Vyhodnocení kategorie označené jako „smysl volného času“ na základě četnosti výskytu jednotlivých kódů přineslo následující zjištění:

- Všichni respondenti chápou pod pojmem volný čas dobu, kdy nemusí řešit žádné povinnosti, ať již plynoucí ze školy, z domácích povinností, ale také např. z kroužků. V této souvislosti tři respondenti uvedli, že za svůj volný čas nepočítají činnosti ve fotbalovém oddíle, v atletickém klubu a v lidové škole umění.

- Stejně tak všichni respondenti uvádějí v souvislosti s jejich představou o volném čase faktor svobody volby. Rozlišení mezi časem volným a časem vázaným, či jiným mimoškolním časem není dáno samotnou náplní konkrétního časového úseku, rozhodující je, zda si respondent konkrétní náplň času sám svobodně zvolil, či zda k ní byl někým donucen.
- Pro značnou část respondentů je v oblasti volného času zásadní i neorganizovanost, což lze chápat jako jistou dimenzi svobody, ať již svobody v oblasti náplně volného času, či v oblasti struktury.
- Tři čtvrtiny respondentů uvádějí v souvislosti s chápáním významu volného času i odpočinek, relaxování a čas na regeneraci sil.
- Polovina respondentů chápe volný čas jako dobu, z jejíhož obsahu má mít respondent dobrý pocit, lhostejno zda se v této době věnuje aktivní činnosti, či odpočívá.
- Zbývající kódy „omezení vlivu rodiny“, „eliminace tlaku kolektivu“ a „osobnostní rozvoj“ se objevily vždy jen u jednoho respondenta.

SOUHRN ZA KATEGORII – v oblasti zaměřené na představy respondentů o volném čase je dominantní představa časového úseku bez jakýchkoliv povinností, jehož obsah si může respondent sám svobodně zvolit a ve většině případů jde o činnosti neorganizované. Svoboda volby je velmi frekventovaným tématem, a tak do této oblasti neřadí ani aktivity, které jim byly v mladším věku doporučeny rodiči, jako např. sportovní kluby a jiné. Pro polovinu respondentů jde o čas určený i pro odpočinek a relaxování. Minimální výskyt zaznamenaly kategorie cílící na osobnostní rozvoj, pojmy spojené s prosociální činností, altruismem či pozitivní kultivací prostředí chyběly zcela.

4.7.1.2 Kategorie: Faktory ovlivňující volbu VČA

Kategorie označená jako „**faktory ovlivňující volbu VČA**“ v sobě zahrnuje výroky, vyjadřující motivaci respondenta pro volbu volnočasové aktivity. Kódy zahrnuté do této kategorie jsou uvedeny v následující tabulce:

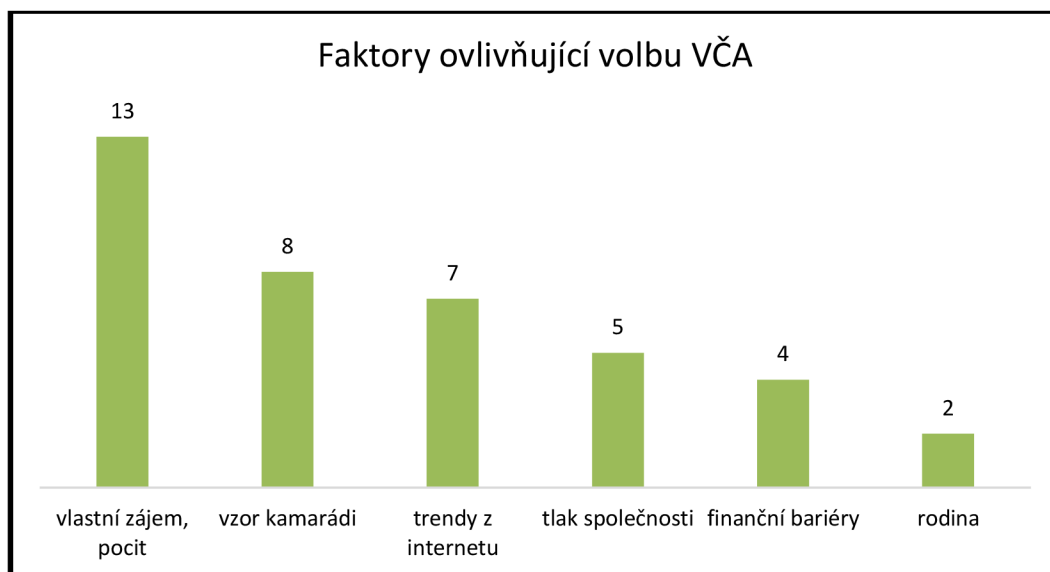
KATEGORIE	KÓDY
FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VOLBU VČA	vzor rodina
	finanční bariéry
	tlak společnosti
	vzor kamarádi
	trendy z internetu
	pocity

Tabulka 6 - výskyt kódů v kategorii

Jednotlivé kódy byly zastoupeny např. následujícími výroky:

- **VZOR RODINA** – „...my teď s rodinou hrajeme deskový hry, hráli sme je s našima odmala, je to fajn...“, „...takže k tomu mě asi hodně vedli rodiče, k tomu jako rozvíjení se a dělání právě těchhle věcí...“
- **FINANČNÍ BARIÉRY** – „...já jako nemám často nějaký brigády tak nemám příjem jako finanční, tak sem si řekl, že za ně teď nebudu jako utrácet...“, „...kdybych měl peníze, tak bych si asi objednal takový ty předdělány jídla...“, „...protože jako jsem šetřílek, a jinak asi bych si kdyby nebyl finanční limit žil stejně ale vylepšil bych ty věci, jak žiju...“
- **TLAK SPOLEČNOSTI** – „...když s nima chceš bejt v kontaktu, tak nemůžeš nebejt na síti...“, „...si vůbec neumím představit, že bych neměla přístup k internetu, přes něj řeším všechno, dneska to ani jinak nejde...“, „...jako to se každé den mění a musíš na to reagovat, nebo seš out, to je dneska normální...“
- **VZOR KAMARÁDI** – „...tak si posíláme různé čelenže a zkoušíme, kdo to dá jako ty týpci z těch videí...“, „když třeba někdo z mejch kamarádů sdílí fotku nějakýho času, tak se ho snažím překonat...“, „...no a když sem viděla, že umí hrát na kytaru, tak jsem to chtěla taky umět a začala sem se učit...“
- **TRENDY Z INTERNETU** – „...a uděláme si trénink jako podle nějakých internetových jako podle nějakých ověřenějších praktik...“, „...na všechno mám jako nějaký kanál, zrovna na fotbal jich tam pár mám, který tam maj jako důležitý videa...“
- **VLASTNÍ ZÁJEM, POCITY** – „...hele záleží na tom, jakou já mám zrovna náladu, jako podle ničeho jinýho to jako asi neto...úplně neto...neorganizuju...“, „...jako jsme se nějak nesladily ani jako s učitelkou která byla hodně ambiciózní...“

Četnost výskytu jednotlivých kódů byla následující:

Graf 2 - četnost výskytu jednotlivých kódů

Vyhodnocení kategorie označené jako „faktory ovlivňující volbu VČA“ na základě četnosti výskytu jednotlivých kódů přineslo následující zjištění:

- Rozhodujícím faktorem pro volbu volnočasové aktivity je u všech respondentů vlastní zájem, či osobní pocit. Toto zjištění odpovídá dominantní představě respondentů o volném čase, kdy jej chápou jako čas svobodné volby, což je v souladu se závěry z empirické části práce.
- Výrazně je zastoupen jako faktor volby vliv kamarádů, ten je zmiňován v souvislosti s komunikací na internetu, kdy touto cestou dochází k ovlivnění respondenta při volbě aktivity.
- U třech čtvrtin respondentů má velký vliv působení internetu, zejména platforem na sdílení videí, kde je respondent konfrontován s aktuálními trendy, které se následně pokouší napodobovat.
- Pro polovinu respondentů je jedním z faktorů i tlak společnosti, kdy nepřijetí obecných trendů (např. nemít profil na sociální síti, nesdílet fotografie a videa), má charakter vyčlenění se ze společnosti.
- Finanční bariéry mají vliv zejména na kvalitu zařízení a doplňků pro volný čas, a to jen u malé části respondentů. Na strukturu či obsah volného času nebyl zjištěn vliv.
- Rodinu jako vzor uvádí naprosté minimum respondentů.

SOUHRN ZA KATEGORII – v kategorii řešící faktory a vlivy působící na výběr volnočasové aktivity se ukázal jako dominantní faktor vlastní zájem respondenta. Oblast volného času je pro respondenta oblastí svobody, a tak si v drtivé většině případů chce sám rozhodovat o tom, čemu se bude ve volném čase věnovat. Při svém výběru je ale ovlivněn dalšími faktory, kdy mezi nejsilnější patří VČA kamarádů a trendy z internetu. U poloviny respondentů byl zjištěn i vliv společnosti, a to ve formě tlaku obecných trendů, jejichž nepřijetí by vedlo až k vyloučení z dané sociální skupiny. Rodina, jako faktor ovlivňující volbu volnočasových aktivit byla zjištěna jen okrajově a nemá dle výzkumu zásadní vliv na to, co respondent ve volném čase dělá.

4.7.1.3 Kategorie: Význam volného času

Kategorie označená jako „význam volného času“ v sobě zahrnuje výroky, vyjadřující tendence ve způsobech trávení volného času respondentů. Kódy, zahrnuté do této kategorie jsou uvedeny v následující tabulce:

KATEGORIE	KÓDY
VÝZNAM VOLNÉHO ČASU	zábava
	čas pro sebe
	konzum
	užívání si
	digitální prokrastinace
	zážitky
	eliminace nudy
	zájmová pluralita

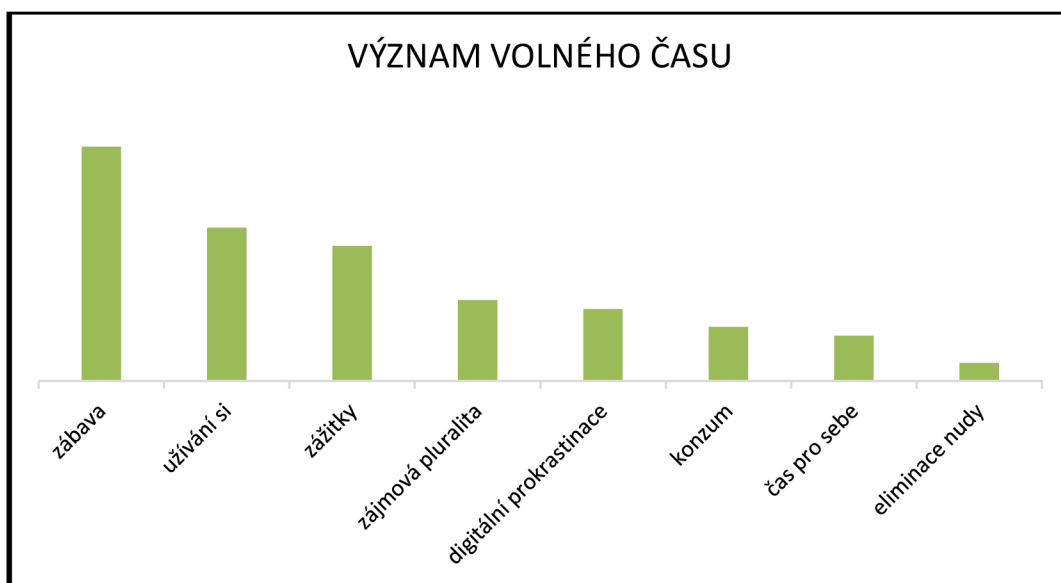
Tabulka 7 - výskyt jednotlivých kódů

Jednotlivé kódy byly zastoupeny např. následujícími výroky:

- **ZÁBAVA** – „...ale vždycky jsem si našla třeba hodinku a půl po tý škole odpoledne, abych prostě se věnovala tomu, co mě baví...“, „...že jako se chci v tom čase jen bavit a nic neřešit...“, „...do volného času sem brala věci, který jakoby dělám, že jako mě baví a patříj jako do toho okamžiku když třeba doma nemám co dělat...“

- **ČAS PRO SEBE** – „...kdy mě nic nezaměstnává a já mám čas sama pro sebe...“, „...mám jako konečně čas být nějakým způsobem sama...“, „...že třeba já jsem teď o prázdninách neměla moc času jako na sebe, že jsem furt učila ten kajtbording...“
- **KONZUM** – „...prostě celý dopoledne jet nakupovat tak různě oblečení a tak, pak si nechat dovézt jídlo domů a koukat na filmy...“, „kdybych nemusel fakt řešit peníze, tak bych si určitě koupil nový iPhone a lepší noťas a jen bych celý den ležel u počítače...“
- **UŽÍVÁNÍ SI** – „...takový jako ty věci, který prostě jako nějakým způsobem mě baví a přináší mi radost...“, „...jako hlavně si ten čas nějak užít a ne řešit takový ty běžný věci..“, „...prostě mít šanci si to užít, nemuset nic řešit, plánovat a tak...“, „...takže teď od toho očekávám to, abych si to užila, a abych trávila čas s lidma který prostě jako s nima ten čas bude fajn, budeme prostě dělat jenom věci který nás baví...“
- **DIGITÁLNÍ PROKRASTINACE** – „...chtěli bysme jako já nevím třeba dělat hudbu, nebo dělat něco pro nás, tak se mi zdá, že i já a hodně lidí strávíme ten čas tak, že se koukáme na seriály nebo na filmy, nebo posloucháme hudbu a sjíždíme Youtub, nebo jsme na Facebooku a celý ten čas, kterej měl být pro nás je fuč...“
- **ZÁŽITKY** – „...a potom ty kamarádi, to řadím do toho, že když chci něco zažít, užít si, tak do toho trochu patřej...“, „...kdybych to měla vyjádřit v procentech, tak užívat si a mít zážitky by bylo tak 40%, fakt jako velká věc...“
- **ELIMINACE NUDY** – „...si hlavně něco jako najít, abych se nějak zabavila něčím...“, „...si pustím YouTube když jako nevím, co zrovna chci dělat a sjíždím ty videa...“, „...se dneska vlastně nemůže nikdo nudit, když je toho tolik...“
- **ZÁJMOVÁ PLURALITA** – „...na sociálních sítích mám v podstatě když se většinou koukám na YouTube tak mám i otevřenou záložku s facebookem, takže když mi někdo napíše tak já ho hned otevřu, a instagram ...teda na mobilu mám hlavně instagram, ale netrávím na tom tolik času, protože schválně sleduju jenom ty lidi co mě zajímaj, já sleduju tak šedesát účtů...“, „...no hraju na kytaru a zpívám, skládám hudbu, eeee, jinak hraju s divadlem, dělám hasičskej sport, a hodně hodně běhám, dělám...sem instruktorka kajtbordingu, ... a jinak píšu různé básničky, příběhy...“

Četnost výskytu jednotlivých kódů byla následující:

Graf 3 - četnost výskytu jednotlivých kódů

Vyhodnocení kategorie označené jako „význam volného času“ na základě četnosti výskytu jednotlivých kódů přineslo následující zjištění:

- Dominantním trendem v oblasti volného času respondentů jsou aktivity zaměřené na zábavu, toto téma se objevuje u všech respondentů a jeho výskyt se opakuje. Zábava je to, co respondenti ve volném čase vyhledávají nejčastěji, ať již jde o volnočasovou náplň aktivní, či pasivní.
- Výroky kódované „užívat si“ byly zjištěna u všech respondentů, u některých se dokonce opakovala vícekrát. Obsahově jsou spojeny s pocity radosti, s absencí povinností a plánování, jsou zaměřena na příjemné pocity respondenta. Zajímavé je její spojení s digitálními technologiemi, jmenovitě s komunikací prostřednictvím sociálních sítí a sledováním videí.
- Subkategorie „zážitky“, kterou lze chápat jako nadstavbu kategorie „užívat si“, byla také zastoupena u všech respondentů, u některých byla zmiňována opakovaně. Je obsahově spojena s nevšední emoční zkušeností, cílem respondenta je takovou zkušenost ve volném čase prožít a následně ji sdílet prostřednictvím digitální technologie s ostatními uživateli.

- Výroky označené „zájmová pluralita“ vyjadřují nečekaně široký zájmový rozptyl respondenta. Byly zastoupeny u poloviny respondentů, u nich se výroky zařaditelné pod tuto kategorii opakovaly. Zajímavostí je, že u této části respondentů nebyla zjištěna aktivita, u níž by „šli do hloubky“, zřejmě díky velkému množství zájmů.
- Výskyt kódů označených „digitální prokrastinace“ byl zjištěn u poloviny respondentů, kdy pod tímto označením se vždy skrývaly výroky komentující působení digitálních médií. Těm vybraní respondenti dávali přednost před vlastní aktivitou, většinou šlo o pasivní sledování videí a poslouchání podcastů.
- Kategorie konzum označovala výroky popisující aktivity spojené se spotřebou hmotných statků, nejčastěji šlo o on-line nákupy jídel s dovozem z fastfoodu, či nakupování. Výskyt této kategorie byl u méně než poloviny respondentů a nikdy neoznačoval hlavní volnočasovou aktivitu.
- Subkategorie „čas pro sebe“ a „eliminace nudy“ byly pouze okrajové, zastoupené jen u dvou respondentek.

SOUHRN ZA KATEGORII – v kategorii „význam volného času“ dominují aktivity zaměřené na zábavu, toto téma se objevuje u všech respondentů a jeho výskyt se opakuje, zábava je to, co respondenti ve volném čase vyhledávají nejčastěji, ať již jde o volnočasovou náplň aktivní, či pasivní. Vyhledávaným cílem volnočasové aktivity je zážitek, ideálně zachytitelný zážitek, který je možné následně sdílet. Zajímavostí je velká šíře volnočasových aktivit, která se vyskytuje u poloviny respondentů, ovšem na druhou stranu tato pluralita může stát za zjištěnou absencí hlubokého zájmu o konkrétní aktivitu. Zcela zásadním jevem je propojení jednotlivých aktivit s digitálními technologiemi, v této kategorii zejména ve spojení s pojmem nechávat se bavit, tedy s pasivním trávením volného času.

4.7.1.4 Kategorie: Život v digitálním prostředí

Kategorie označená jako „**život v digitálním prostředí**“ v sobě zahrnuje výroky, vyjadřující působení digitálních technologií v trávení volného času respondentů. Kódy, zahrnuté do této kategorie jsou uvedeny v následující tabulce:

KATEGORIE	KÓDY
ŽIVOT V DIGITÁLNÍM PROSTŘEDÍ	sdílení soukromí
	sebeprezentace
	měření výkonů
	zachycení okamžiku
	digitální kontakt
	kulisa
	pasivní příjem
	absence tématu
	zdroj informací
	inspirace
	digitální pluralita

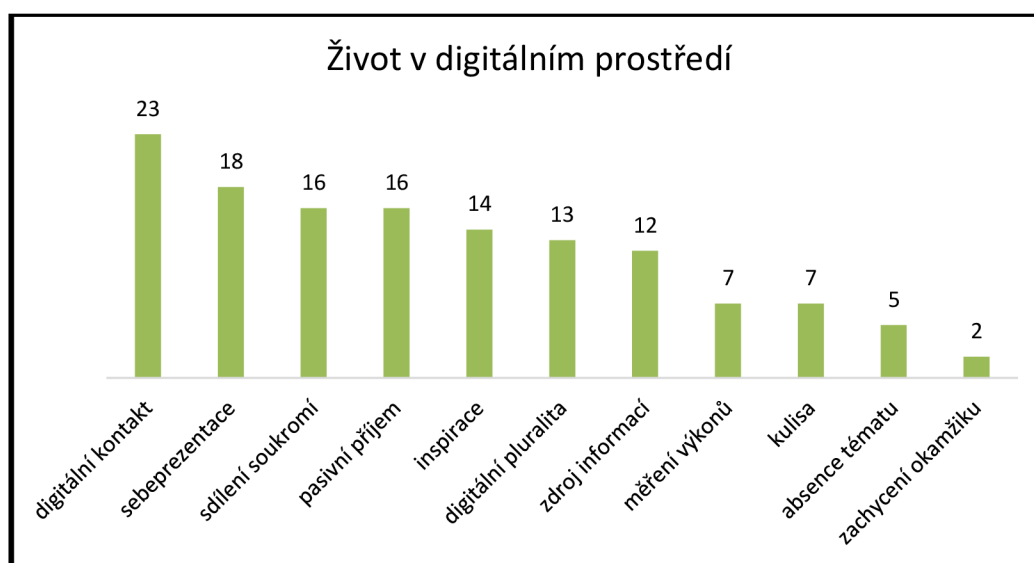
Tabulka 8 - výskyt jednotlivých kódů

Jednotlivé kódy byly zastoupeny např. následujícími výroky:

- **SDÍLENÍ SOUKROMÍ** – „...ale třeba právě jako na Instagramu musím říct, že jako dávám spousty, fakt spousty fotek o volným čase...“, „...a hlavně já to tam беру jako takovej svůj deníček...“, „...kdyby se někdo podíval na můj Instagram, tak naprosto přesně ví kdo jsem a co dělám...“
- **SEBEPREZENTACE** – „...no, mě se tam líbí na tom to, že když jdu třeba běhat, tak to tam sdílím na těch 24hodin, aby to viděli...“, „...na tom instagramu funguje jedna stránka, ..., pod kterým se lidi motivují a dycky... ty lidi vidí a a kolik jako uběhli, za jaký čas a navzájem se jako viděj...“
- **MĚŘENÍ VÝKONŮ** – „...jak mám ty chytrý hodinky, tak to je napojený na takovou aplikaci a ta mi přesně ukáže, kolik jsem uběhl a tak...“, „...a to říká, jak mám dělat to kardio na začátku tréninku a spočítá mi to, kolik jsem spálil kalorií...“
- **ZACHYCENÍ OKAMŽIKU** – „...kdyby nemohly být ty digitální technologie a nic, tak kdyby mohl být foťák a já bych mohla fotit, jenom tak jako proto, abych si něco mohla zapamatovat, to je jediný, co bych jako chtěla...“
- **DIGITÁLNÍ KONTAKT** – „...jestli jako když to vezmu takhle, tak si s lidma píšu hodně často, vlastně jako když, když to je u těch nejbližších, tak si píšeme jakoby denně...“, „...nebo prostě když je zrovna něco potřeba, ale někdy, takže podle mě si s těma lidma víc píšu, než se vidáme...“

- **KULISA** – „...přijde mi to takový, že si teda k tomu jenom sednu tady, dám si k tomu jídlo a mám to jako kulisu...“, „...třeba když dělám něco do školy, tak si pustím k tomu nějaký podcast...“
- **PASIVNÍ PŘÍJEM** – „...si k tomu dám nějaký jídlo a jenom ležím a koukám, když tak celej den klidně...“, „to jen tak projíždím a koukám co kdo přidal...“
- **ABSENCE TÉMATU** – „...si to mezi sebou jako sdílíme, prostě neřešíš žádný téma, jen si to tak různě preposíláme...“, „...já úplně nemám tu iniciativu jako třeba psát kamarádům, ale jako si posíláme nějaký kraviny a takhle tak prostě vodepisuju...“
- **ZDROJ INFORMACÍ** – „...na všechno mám jako nějaký kanál, zrovna na fotbal jich tam pár mám, který tam maj jako důležitý videa, podle mě jako jak předejít, jak předejít jako zranění...“
- **INSPIRACE** – „...navzájem se takhle jako motivujeme, prostě podporujeme se...“, „...různý tipy, jak se třeba namotivovat k tomu jít běhat, co udělat před tím během, jako co je dobrý pro to tělo, nebo jak se i oblíknout správně...“
- **DIGITÁLNÍ PLURALITA** – „...na sociálních sítích mám, když se většinou koukám na YouTube tak mám i otevřenou záložku s Facebookem, takže když mi někdo napíše tak já ho hned otevřu, a Instagram...“, „...že to můžu mít zapnutý, já mám dva monitory, tak na jednom mám tadyten strým a na druhým u toho třeba hraju závodní hru, to se jako spojí že teda jako závodím a u toho poslouchám strým...“

Četnost výskytu jednotlivých kódů byla následující:

Graf 4 - četnost výskytu jednotlivých kódů

Vyhodnocení kategorie označené jako „život v digitálním prostředí“ na základě četnosti výskytu jednotlivých kódů přineslo následující zjištění:

- Dominantním jevem v oblasti digitálních technologií ve volném čase je všudypřítomný digitalizovaný kontakt⁷¹, tedy kontakt prostřednictvím digitálních technologií. Ten opakovaně uváděli všichni respondenti, je zjevně jádrem využívání digitálních technologií.
- Další výraznou volnočasovou aktivitou spojenou s digitálními technologiemi je prezentování se v prostředí internetu, nejčastěji na platformě TikTok, Instagram, Facebook a YouTube. Respondenti sdílejí téměř vše, co souvisí s jejich volným časem, sdílení se stává nadstavbou volnočasových aktivit, ale u některých respondentů je samotné sdílení hlavní aktivitou a činností, jež vedou k získání obsahu pro sdílení, se dostávají na vedlejší kolej.
- Média na bázi digitálních technologií u respondentů nahradila tzv. klasická média, jako je TV a rádio, a zaujala jejich místo v pasivním trávení volného času, kdy respondenti místo TV sledují videa na YouTube a místo rádia poslouchají podcasty.
- Tradiční role digitálních médií, co by zdrojů informací, zůstává, ale vzhledem k charakteru volnočasových aktivit respondentů se nedostává do centra jejich zájmu z tohoto důvodu.
- Respondent – uživatel digitálních technologií nezůstává u jednoho dig. zdroje či platformy, velmi časté je užívání několika digitálních zdrojů, a to i současně.

SOUHRN ZA KATEGORII – kategorie „život v digitálním prostředí“ je nejobsáhlejší kategorií z celého výzkumu. Ukazuje se, že dominantní působení digitálních technologií je v oblasti komunikace, kde již nehovoříme o tom, jaká část respondentů využívá digitální technologie ke komunikaci s okolím, neboť tak činí všichni, ale otázkou zůstává, co vše je komunikováno a jakou platformou. Sebe-prezentace na různých internetových platformách je činností, které se věnuje většina respondentů a stává se jejich hlavní aktivitou ve volném čase. Digitální technologie, potažmo internet, stále má

⁷¹ Tímto označením je myšlen kontakt prostřednictvím digitálních technologií a platform, počínaje aplikacemi mobilních telefonů jako Whatsapp, Messenger, po sociální sítě typu Facebook, Instagram, TikTok, a jiné.

status zdroje informací, ale respondenti se z pozice čerpajících uživatelů transformovali do pozic tvůrců a svou aktivitu zaměřují na vytváření a sdílení nových informací.

4.7.1.5 Kategorie: Aktivity bez digitálních technologií

Kategorie označená jako „**aktivity bez digitálních technologií**“ v sobě zahrnuje výroky, označující volnočasové aktivity respondentů, jež jsou realizovány bez přítomnosti digitálních technologií, jde o tzv. přirozené aktivity, k jejichž realizaci není digitálních technologií třeba. Kódy, zahrnuté do této kategorie jsou uvedeny v následující tabulce:

KATEGORIE	KÓDY
AKTIVITY BEZ DIGITÁLNÍCH TECHNOLOGIÍ	příroda
	zvířata
	manuální činnosti
	sport
	umělecká činnost

Tabulka 9 - výskyt kódů v kategorii

Jednotlivé kódy byly zastoupeny např. následujícími výroky:

- **PŘÍRODA** – „...třeba jen chodím sama na procházky do lesa, to se mi líbí ten klid...“, „...se díky včelám dozvídám spoustu zajímavých věcí o přírodě, třeba o rostlinách...“, „...jako hodně času trávím na rybnících, nejrači u řeky, to je asi nejlepší...“
- **ZVÍŘATA** – „...pak teda chodím ven se psama, protože máme tři tak to ráda venčím...“, „...a tam se starám o koně, učím se o nich různé věci a hlavně jezdíme...“, „pro mě je to i to včelaření, to mám rád...“
- **MANUÁLNÍ ČINNOSTI** – „...se zavřu do garáže a tam se hrabu v motorce, dělám různé vylepšení a opravy...“, „...já nevím třeba jenom sme si pletli náramky, vůbec sme jako se nekoukali na nic, to bylo hrozně fajn...“
- **SPORT** – „...hraju fotbal, takže, takže já každý den odpoledne mám trénink...“, „...začal jsem dělat atletiku, protože díky fotbalu jsem byl dost rychle a tak jsem začal jen tak dělat jako sprinty na atletice ve Starý Boleslavi, jsem v takový malý skupince, která se specializuje jenom na sprinty...“

- **UMĚLECKÁ ČINNOST** – „...no hraju na kytaru a zpívám, skládám hudbu, eeee, jinak hraju s divadlem...“, „...no, v divadle hraju v divadle v Holešovicích, tam jsem členka souboru, no a máme normálně zkoušky, premiéry, různé představení, takže normální soubor v divadle...“

Četnost výskytů jednotlivých kódů nebylo třeba u této kategorie zpracovávat formou grafu, neboť šlo o stejnoměrný výskyt těchto kódů, odpovídající zpravidla u každého respondenta jedné dominantní aktivitě. Vyhodnocení kategorie, označené jako „aktivity bez digitálních technologií“, pak přineslo následující zjištění:

U každého z respondentů byl zjištěn výskyt volnočasové aktivity, pro jejíž realizaci není primárně třeba využití digitálních technologií. Jmenovitě šlo o procházky v přírodě, péče o zvířata, jízdu na koni, rybaření, včelaření, servisní práce na motocyklu, hraní na hudební nástroj, hraní divadla, kopanou a atletiku. Zajímavou informací, již výzkum přinesl, je skutečnost, že i na tyto aktivity je navázána řada činností spojených s digitálními technologiemi. Popišme si to na příkladu aktivity „rybaření“, jak ji popsal respondent R9 Jirka. Jádrou aktivitou v tomto případě předpokládáme lov ryb, tedy pobyt respondenta v přírodě a činnost spojenou s lovem. Jde o aktivitu, pro jejíž realizaci není třeba využití digitálních technologií, lze o ní dokonce hovořit jako jedné z tradičních volnočasových aktivit. **Výzkum ale poukázal na další aktivity, realizované prostřednictvím digitálních technologií a přímo spojené s jádrou aktivitou.** Těmi jsou v tomto případě:

- Vyhledávání nových trendů v rybářství na síti internet, a to v drtivé většině formou sledování videí na platformě YouTube, kde má respondent své oblíbené kanály a influencery⁷².
- Podle těchto trendů poté respondent rozhoduje o svém dalším zaměření ve zvolené činnosti, např. při pořizování výbavy, volbě stylu lovu, výběru lokality, atd.

⁷² Influencer – výraz označující osobu, která má v dané oblasti možnost ovlivnit posluchače, tedy disponuje významnou dávkou vlivu.

- Respondent se stává členem tematicky zaměřené skupiny na sociální síti, kde je pojícím prvkem jádrová aktivita – tedy rybaření. Respondent si zde buduje svou skupinu „přátel“, s kterými komunikuje, aniž by se s nimi kdy setkal.
- Respondent pod vlivem videí na Youtube sám začne natáčet videa, jejichž tématem je jádrová aktivita a sdílí je na YouTube s cílem zaujmout co nejširší pole sledujících.

Při porovnání objemu času věnovaného samotné jádrové aktivitě s objemem času věnovaným souvisejícím „digitálním aktivitám“ zjišťujeme, že jádrová aktivita zabírá výrazně menší objem času, než na ní navazující aktivity digitální. Tím vzniká paradoxní situace, kdy samotná jádrová volnočasová aktivita se dostává do pozice aktivity vedlejší, jejíž funkce je redukována na pouhou produkci obsahu využitelného v aktivitách realizovaných prostřednictvím digitálních technologií. Druhým aspektem této situace je ekonomická stránka tohoto jevu – volnočasová aktivita se stává centrem zájmu ekonomických subjektů a lze z ní generovat zisk.

4.7.1.6 Kategorie: Rizika

Kategorie označená jako „rizika“ v sobě zahrnuje výroky, vyjadřující negativní vlivy současného způsobu trávení volného času respondentů, ať již jde o negativa zjevná, jež si respondent uvědomuje, či o negativa skrytá. Kódy, zahrnuté do této kategorie jsou uvedeny v následující tabulce:

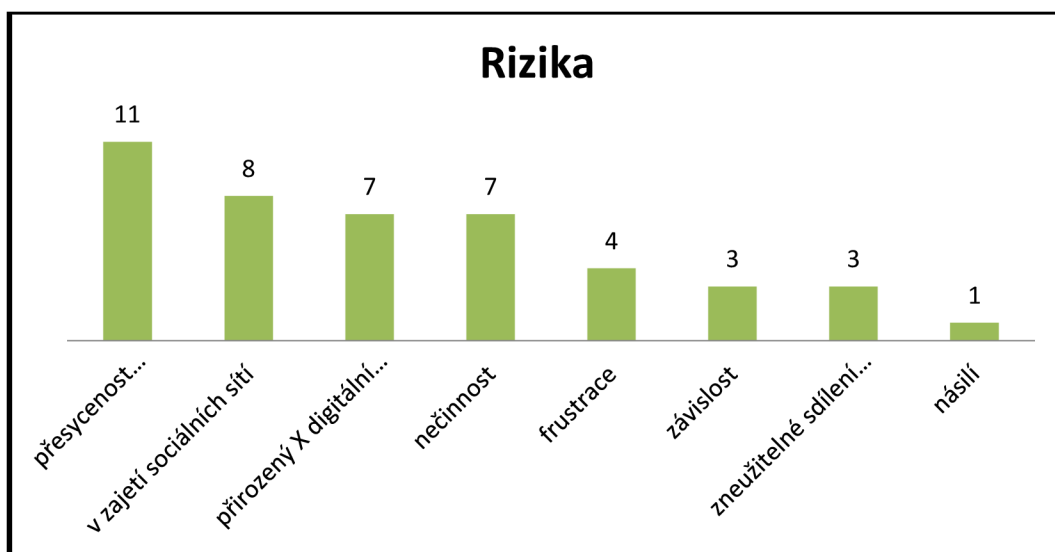
KATEGORIE	KÓDY
RIZIKA	nečinnost
	přesycenost digitálními technologiemi
	násilí
	v zasetí sociálních sítí
	závislost
	přirozený X digitální kontakt
	frustrace
	zneužitelné sdílení informací

Tabulka 10 - výskyt kódů v kategorii

Jednotlivé kódy byly zastoupeny např. následujícími výroky:

- **NEČINNOST** – „...nebo fakt jenom sedím v pokoji a poslouchám podcasty a vůbec nic nedělám...“
- **PŘESYCENOST DIGITÁLNÍMI TECHNOLOGIEMI** – „...že to můžu mít zapnutý, já mam dva monitory, tak na jednom mám tadyten strým a na druhým u toho třeba hraju závodní hru, to se jako spojí, že teda jako závodím a u toho poslouchám strým...“, „...jo, já mám samozřejmě telefon, notebook, lpod, chytrý hodinky, prostě takový ty základní smart věci...“, „...tak podle mě je jako každej používáme v dnešní době hrozně moc...“
- **NÁSILÍ** – „...řekl bych, že úplně nejoblíbenější je úplně asi jako hraní, jako teda her, hraju „kantr strajk“, jako střilečku, zabíjíš a máš za to body...“
- **V ZAJETÍ SOCIÁLNÍCH SÍTÍ** – „...že když máme čas bejt jako konečně sami, prostě sme doma a nemám nic a chtěli bysme jako já nevím třeba dělat hudbu, nebo dělat něco pro nás, tak se mi zdá, že i já a hodně lidí ztrávíme ten čas tak, že ... jsme na Facebooku a celej ten čas, kterej měl bejt pro nás je fuč...“
- **ZÁVISLOST** – „...a snažim se to jakoby, vim že s tím trávim docela hodně času, ale snažim se to jakoby omezovat...“
- **PŘIROZENÝ vs. DIGITÁLNÍ KONTAKT** – „...takže v tu dobu sem to měl jako rozložený tak padesát no tak spíš šedesát procent osobní kontakt a čtyřicet na počítači, ...a ted'ka je v podstatě všechno přes počítač...“
- **FRUSTRACE** – „...kvůli tomu, že jsem se cítila, třeba když jsem podala nějaký horší výkon, tak jsem se cejtila jako frustrovaná, měla jsem jako špatnej pocit, že jsem jako třeba zaběhla horší čas...“
- **ZNEUŽITELNÉ SDÍLENÍ INFORMACÍ** – „...ale třeba právě jako na Instagramu musím říct, že jako dávám spousty, fakt spousty fotek ... a hlavně já to tam беру jako takovej svůj deníček, když to tak řeknu a ... tak si myslim že určitě jako vlastně kdyby se někdo podíval na můj instagram, tak naprosto přesně ví kdo jsem a co dělám...“

Četnost výskytu jednotlivých kódů byla následující:

Graf 5 - četnost výskytu jednotlivých kódů

Vyhodnocení kategorie označené jako „rizika“ na základě četnosti výskytu jednotlivých kódů přineslo následující zjištění:

- Dominantním jevem zahrnutým v této kategorii je přesycenost digitálními technologiemi, ať již ve smyslu jejich průniku do různých oblastí lidského života, či ve smyslu objemu času, který jim respondenti věnují. Část respondentů si tuto skutečnost uvědomuje, ale pouze u jednoho z nich byla zaznamenána snaha to změnit (respondent R3 Sára). U některých respondentů (např. respondent R2 David) bylo zjištěna souběžné užívání několika digitálních technologií najednou – např. hraní sítové hry na jednom monitoru, sledování videí na YouTube na druhém monitoru a psaní zpráv na Facebooku na telefonu, to vše společně v jeden čas.
- U tří čtvrtin respondentů byly zjištěny výroky poukazující na jejich fixaci na sociální sítě, související jednak s fenoménem sebe prezentace, ale i s komunikací jejich prostřednictvím.
- Polovina respondentů uvádí, že raději komunikuje prostřednictvím digitálních technologií, než přirozeně, současný charakter doby zasažené pandemií Covid19 stojí za nárůstem tohoto trendu. Komunikace prostřednictvím digitálních technologií se stává nutností.

- Pro část respondentů je součástí volného času i pasivní sledování videí, či poslouchání podcastů, často na úkor aktivní činnosti. Digitální média zde ovšem mohou sehrávat i roli „kulisy“ při odpočinku a nahradit tak televizi, či rádio.
- U třech respondentů byl zaznamenán výskyt výroku poukazujícího na pocity frustrace, či demotivace, pocházející ze srovnání. Frustrace pramení z neschopnosti dosáhnout stejného výkonu, jako sledovaný protějšek, ať již jde o konkrétní osobu z kolektivu, či neznámou z prostředí internetu.
- Výroky označené kódem závislost byly zjištěny pouze okrajově a lze se domnívat, že je to dáno spíše subjektivním pohledem výzkumníka, než skutečným stavem respondenta.
- Pod subkategorii skrytá rizika byly zahrnuty výroky, implicitně vyjadřující zneužitelné postoje respondentů. Většinou šlo o detailní informace o respondentovo soukromí, sdílené veřejně na sociálních sítích.

SOUHRN ZA KATEGORII – pro skupinu respondentů je signifikantní propojení jejich volného času s digitálními technologiemi, a to v míře vyvolávající dojem přesycenosti těmito technologiemi. Klíčovým tématem jsou pro tuto skupinu sociální sítě, které se stávají hlavním prostředím pro jejich komunikaci. O pasivitě v oblasti volného času respondenti hovoří ve vztahu ke sledování videí, či poslouchání „podcastů“, což lze ale dílem považovat za čas určený k odpočinku, či relaxaci. Pro některé respondenty může být negativem plynoucím z volnočasové aktivity i pocit frustrace, pramenící ze srovnání s protějškem, ať již v rámci kolektivu, či z prostředí internetu. Oblast latentních rizik lze sledovat např. ve sdílení soukromých informací respondentů na internetu.

4.7.2 **Kategoriálně formální analýza výzkumu**

Tato část vyhodnocení rozhovorů je zaměřena na formální aspekty výpovědi respondentů. Jejím objektem jsou lingvistické prostředky, styly vyprávění a výraznější důrazy. Podle Čermáka takové rysy mohou zahrnovat adverbia (např. náhle), slovesa vyjadřující mentální stavy (např. myslím), určení času a místa, minulé, současné a budoucí formy sloves, pasivní a aktivní slovesa, intenzifikátory – zesilovače významu (např. opravdu, velmi), přerušování chronologického a kauzálního rozvíjení narativity,

opakování, apod. Extra-lingvistické komponenty, jako je smích, povzdech či pláč, indikují rysy ve vyprávění, které odkazují k obtížím nebo k dosud neintegrované zkušenosti. (Čermák, 2007)

Rozhovory se všemi respondenty probíhaly neplánovaně prostřednictvím aplikace Skype, namísto původně zamýšlených rozhovorů v rámci osobních setkání. Všichni respondenti tuto změnu přivítali, a tak o této formě komunikace v daném kontextu nelze hovořit jako o překážce ve výzkumu. Atmosféra rozhovorů byla klidná a uvolněná, styl komunikace respondentů odpovídal zvolené věkové kategorii. Rozhovory byly realizovány v rovině osobní, čemuž napomohlo i nabídnuté tykáání, které všichni respondenti přijali. Analýzou lingvistických prostředků bylo zjištěno:

- zvýšený výskyt zkratk slo, nejčastěji OMG, FTW, BTW, LOL, a další..
- parazitní slova mající charakter „výstelkových“ slo, nejčastěji: jakoby, prostě, jako že, tak prostě, určitě.
- extra-lingvistické komponenty typu mimoslovních složek hlasového projevu, nejčastěji: ééé, ááá, dlouhé pomlky, vzdechy a jiné pomlky váhání. Šlo o mimoslovní výplně časového prostoru, v němž respondent v duchu formuloval odpovědi.
- velmi vysoký výskyt tzv. „Anglicismů“, tedy slo, jež mají svůj základ v anglickém jazyce, ale zdomácněly též v jazyce českém, např.: Influencer, strýmovat, lajkovat, hejtovat, podkásty, hešteg, outfit, jůtůber, foloueri, prenk, členže a další⁷³.
- u většiny respondentů byly výroky děleny do krátkých úseků, odpovídajících svou délkou (cca 160 znaků) délce SMS zprávy. Výjimku tvořila Sára R3, která se ve volném čase věnuje psaní poezie a prózy.

⁷³ Vysvětlení anglicismů: **Influencer** (z angl. Influence) = vlivná osoba; **strýmovat** (z angl. Streaming) = živý přenos; **lajkovat** (z angl. Like) = pozitivně hodnotit; **hejtovat** (z angl. Hate) = negativně hodnotit, **podkásty** (z angl. Podcast) = osobní talk-show; **hešteg** (z angl. Hastag) = slovo označené křížkem, tzv. klíčové slovo; **outfit** (z angl.outfit) = vzhled, vizáž oblečení; **jůtůber** (z angl. Youtuber) = aktivní uživatel platformy Youtube; **folouer** (z angl. Follow) = sledující; **prenk** (z angl. Prank) = vtipná situace, **čelenž** (z angl. Challenge) = výzva.

4.7.3 Verifikace platnosti vstupní hypotézy

Metoda analytické indukce obvykle začíná hrubou definicí výzkumné otázky, pokračuje hledáním hypotetického vysvětlení daného problému⁷⁴ a pokračuje prověřováním této hypotézy. (Švaříček, a další, 2007 str. 223) Principem analytické indukce je opakování, kdy opakovaný výskyt případu ospravedlňuje vyvození a přijetí obecného pravidla. Jde tedy o systematické vyhledávání jednotlivých případů v textu rozhovoru a jejich porovnání s vstupní hypotézou. Pokud jsou nalezené případy v souladu s hypotézou, je hypotéza potvrzena, pokud je některý z případů odlišný, je hypotéza redefinována tak, aby se tento nesoulad odstranil.

Pro účely této práce je výzkumná otázka definována následovně: *Jakým způsobem je oblast volného času současné generace mládeže ovlivněna trendy informační společnosti?* Vstupní hypotéza z uvedené výzkumné otázky a zní: *Oblast volného času současné generace mládeže je ovlivněna hédonismem a volnočasové aktivity jsou redukovány na činnosti spojené s digitálními technologiemi.* Aby bylo možno vstupní hypotézu verifikovat, zredukujeme jí na klíčové výroky a tyto následně konfrontujeme s výsledky výzkumu.

4.7.3.1 Výrok první - ovlivnění hédonismem

Verifikace tohoto výroku bude provedena porovnáním teoretických východisek uvedeného pojmu, zjištěných analýzou odborné literatury v první části práce, s výsledky empirického výzkumu. Teoretická východiska se budou týkat pojmů hédonismus a jeho pojetí v postmoderní společnosti, způsob života a životní styl. Z empirického výzkumu budou využita data z kategorií „význam volného času“, kde lze vysledovat jednotlivé specifické způsoby trávení volného času, a z kategorie „faktory ovlivňující volbu VČA“, která přinesla zjištění o vlivech působících na výběr volnočasové aktivity.

⁷⁴ Hypotetické vysvětlení je v této práci formulováno do podoby vstupní hypotézy.

- **Teoretická východiska** – v kapitole zabývající se hédonismem jako hlavním motivem lidského jednání bylo na základě analýzy odborné literatury konstatováno, že motivem konání jedince je snaha o prožitek individuálního blaha, tedy že cílem se stává jedincova individuální potřeba a jedinec sám. Jedinec vyhledává zážitek, vzrušení, ale současně nezávislost. Vyhledávání a volba ovšem mají být výsledkem svobodného procesu. Současně bylo konstatováno, že způsob života současné společnosti a z něj vyplývající životní styl jedince obsahují znaky hédonismu, a tak lze předpokládat, že ten se projeví i v oblasti volného času.
- **Výsledky z výzkumu** – ukázalo se, že dominantním trendem v oblasti volného času respondentů jsou aktivity zaměřené na zábavu, zábava je to, co respondenti ve volném čase vyhledávají nejčastěji, ať již jde o volnočasovou náplň aktivní, či pasivní. Současně byl u všech respondentů zjištěn výskyt výroků zařazených pod označení „užívat si“, obsahově je tato kategorie spojena s pocity radosti, s absencí povinností a plánování a je souvisí s generováním příjemných pocitů u respondenta. Za jeden z cílů ve volném čase byly u skupiny respondentů označeny „zážitky“, tuto kategorii lze chápat jako nadstavbu předchozí kategorie „užívat si“, je obsahově spojena s nevšední emociální zkušeností, cílem respondenta je takovou zkušenost ve volném čase prožít a v ideálním případě ji následně sdílet prostřednictvím digitální technologie s ostatními uživateli. Část výzkumu zaměřená na faktory ovlivňující trávení volného času přinesla mimo jiné informaci, že rozhodujícím faktorem pro volbu volnočasové aktivity je u všech respondentů vlastní svobodný zájem, či osobní pocit. Toto zjištění odpovídá dominantní představě respondentů o volném čase, kdy jej chápou jako čas svobodné volby. Výrazně je zastoupen jako faktor volby vliv kamarádů, současně s velkým vlivem působení internetu, zejména platform na sdílení videí, kde je respondent konfrontován s aktuálními trendy. V souhrnu lze tedy konstatovat, že v trendech trávení volného času respondentů lze nalézt celou řadu prvků, odpovídajících pojetí hédonismu, nicméně ten nelze chápat jako jediný vliv působící na oblast volného času, neboť výsledky výzkumu poukázaly i na vlivy digitálních technologií, pluralismu, či individualismu.
- **Redefinování výroku** – na základě výše uvedených zjištění bylo konstatováno, že dílčí část vstupní hypotézy, vymezená výrokem: *Oblast volného času současné generace mládeže je ovlivněna hédonismem...*, je ve své podstatě pravdivá, ale lze ji

považovat za výrok neúplný, a tedy potenciálně zkreslující, neboť hédonismus je pouze jedním z vlivů, ovlivňujících oblast volného času mládeže. Redefinovaný výrok zní: *Na oblast volného času současné generace mládeže působí, krom jiných vlivů, také trendy současné informační společnosti, jako jsou pluralita, individualismus a hédonismus...*

4.7.3.2 Výrok druhý - redukce aktivit

Verifikace tohoto výroku bude provedena srovnáním výsledků z empirického výzkumu s významem výroku: „...volnočasové aktivity jsou redukovány na činnosti spojené s digitálními technologiemi.“

- **Význam výroku** – podstatou uvedeného výroku je předpoklad, že vlivem rozmachu digitálních technologií a jejich působení ve všech oblastech lidského života, dochází u současné generace mládeže k postupnému nahrazování tradičních volnočasových aktivit⁷⁵ aktivitami realizovanými prostřednictvím digitálních technologií.
- **Výsledky z výzkumu** – bylo zjištěno, že digitální technologie zasáhly intenzivně i oblast volného času. Dominují v oblasti komunikace ve volném čase, kde již není otázkou, kolik procent této generace mládeže využívá digitální technologie ke komunikaci, neboť je využívají všichni, ale jak často jsou využívány, co je jejich prostřednictvím komunikováno, prostřednictvím jaké platformy je komunikace realizována a jaké to přináší výhody a rizika. Současně zůstávají digitální technologie pro tuto generaci takřka neomezeným zdrojem informací, stejně jako např. prostředím pro hraní. Specifickou funkcí digitálních technologií, speciálně platform charakteru sociálních sítí typu Facebook a Instagram, či platform pro sdílení video či audio záznamů typu Youtube a TikTok, lze najít v nové formě sociální interakce, kterou je sebe prezentace. Ta je činností, jíž se v našem výzkumu věnují všichni respondenti a u některých o ní lze hovořit jako o činnosti dominantní. Stejně tak ale u všech respondentů byly zjištěny aktivity, pro jejichž realizaci není primárně třeba využití digitálních technologií. Konkrétně šlo o

⁷⁵ Blíže např. Hofbauer, Břetislav. 2004. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 2004.

procházky v přírodě, péče o zvířata, jízda na koni, rybaření, včelaření, servisní práce na motocyklu, hraní na hudební nástroj, hraní divadla, kopaná a atletika. Výzkum ale současně přinesl zjištění, že v oblasti volného času vznikají i aktivity nové, které jsou vázány na tyto uvedené „přirozené“ aktivity, mají charakter aktivit nadstavbových a jejich existence je přímo závislá na existenci digitálních technologií a výše uvedených platforem. Jde o aktivity podrobněji popsané v kapitole 4.7.1.5. na příkladu respondenta R9. Tento jev ale nebyl zjištěn u většiny respondentů, a tak jej lze stále ještě chápat jako jev sice obvyklý, nikoliv však dominantní.

- **Redefinování výroku** – na základě výše uvedených zjištění bylo konstatováno, že dílčí část vstupní hypotézy, vymezená výrokiem: „...a volnočasové aktivity jsou redukovány na činnosti spojené s digitálními technologiemi.“, není pravdivá, neboť u všech respondentů byly zjištěny aktivity, pro jejichž realizaci není primárně třeba využití digitálních technologií, jako např. procházky v přírodě, péče o zvířata, jízda na koni, rybaření, včelaření, servisní práce na motocyklu, hraní na hudební nástroj, hraní divadla, kopaná či atletika. Ve světle těchto zjištění bylo přistoupeno k redefinování dílčí části výroku do podoby: „...a mezi volnočasovými aktivitami dominují činnosti spojené s digitálními technologiemi.“

4.7.3.3 Shrnutí kategoriální analýzy a redefinice vstupní hypotézy

Kategoriálně obsahové vyhodnocení výzkumu přineslo zajímavá zjištění o různých aspektech problematiky volného času. V oblasti zaměřené na smysl volného času dominuje představa volného času jako protipólu času věnovaného povinnostem, ať již školním, či rodinným, podle respondentů jde o čas bez jakýchkoliv povinností, jehož obsah si může respondent sám svobodně zvolit a ve většině případů jde o činnosti neorganizované. Složka organizovanosti je pro respondenta protikladem ke svobodě, která se zdá být hlavním faktorem volného času. Toto zjištění zcela odpovídá závěrům z teoretické části práce a je v souladu s ustáleným chápáním volného času. V části výzkumu zaměřené na faktory a vlivy působící na výběr volnočasové aktivity byl zjištěn

jako dominantní faktor vlastní zájem respondenta, jako svébytný projev jeho vůle. Oblast volného času je pro respondenta oblastí svobody a chce sám rozhodovat o tom, čemu se bude ve volném čase věnovat. I toto zjištění nebylo překvapením, je v souladu s respondentovo chápáním volného času a odpovídá i závěrům z analýzy odborné literatury. Krom toho ale na respondenta při volbě náplně volného času působí i další vnější faktory, kdy nejčastěji zmiňovanými byl vzor v okruhu přátel – respondent si velmi často volí jako volnočasovou aktivitu to, čemu se věnují jeho kamarádi, aby tímto způsobem získal aktuální komunikační témata a nebyl ze skupiny vyloučen. Další výrazný vliv byl zjištěn v prostředí internetu, zejména v oblastech sociálních sítí a platform pro sdílení videí, kde respondent vyhledává aktuální volnočasové trendy a ty poté sám zkouší realizovat. Tato zjištění jsou v souladu s tendencemi uvedenými v teoretické části práce v kapitolách řešících např. způsob života a životní styl v současné generaci a také v kapitolách zabývajících se analýzou současné generace mládeže. V kategorii zabývajících se významem volného času jasně dominují aktivity orientované na zábavu, ať již hovoříme o činnostech aktivních, či o pasivním příjmu vnějších vjemů. Téma zábavy se objevovalo u všech respondentů, a to i opakovaně, zábava je to, co respondenti ve volném čase vyhledávají nejčastěji, žádoucím cílem volnočasové aktivity je zážitek, ideálně audio-vizuálně zachytitelný zážitek, který je možné následně sdílet. V tomto zjištění lze jasně nalézt znaky hédonismu, který je, podle závěrů z teoretické části práce, jedním z trendů současné společnosti. Oblast výzkumu zaměřená na působení digitálních technologií ve volném čase ukázala, že klíčové je jejich působení zejména v oblasti komunikace, kde již nejde o to, jaká část respondentů využívá digitální technologie ke komunikaci s okolím, neboť tak činí všichni, ale otázkou zůstává, co vše je komunikováno a prostřednictvím jaké platformy. Že je tento způsob komunikace pro současnou mladou generaci zcela běžný, lze usuzovat z výsledků kategoriálně formální analýzy výzkumu. Ta přinesla zjištění, že respondenti často ve svých verbálních projevech využívají zkratky typické pro psanou formu komunikace prostřednictvím digitálních technologií a že jejich projev je strukturován do částí, odpovídajících svou délkou krátkým textovým zprávám. Samozřejmě nejde o poznatek plošně zobecnitelný, ale poukazuje na sílu vlivu digitálních technologií. Velmi častou volnočasovou aktivitou je sdílení osobních informací ve veřejném prostoru. Tato takzvaná sebe prezentace na různých

internetových platformách je činností, které se věnuje většina respondentů a stává se tou aktivitou ve volném čase, která zabírá výrazný díl časové dotaze na volnočasové aktivity. I přes to byl ale u každého z respondentů zjištěn výskyt volnočasové aktivity, pro jejíž realizaci není primárně třeba využití digitálních technologií. Jmenovitě šlo o procházky v přírodě, péči o zvířata, jízdu na koni, rybaření, včelaření, servisní práce na motocyklu, hraní na hudební nástroj, hraní divadla, kopanou a atletiku. Ale i na tyto přirozené aktivity je navázána řada činností spojených s digitálními technologiemi. Při porovnání objemu času věnovaného samotné „jádrové aktivitě“⁷⁶ s objemem času věnovaným „navazujícím aktivitám“ zjišťujeme, že jádrová aktivita zabírá výrazně menší objem času, než na ní navazující aktivity digitální. Tím vzniká paradoxní situace, kdy ona jádrová volnočasová aktivita se transformuje do pozice aktivity vedlejší, jejíž funkce je redukována na pouhou produkci obsahu využitelného v aktivitách realizovaných prostřednictvím digitálních technologií. Digitální technologie, jmenovitě síť internet, sice pro tuto generaci vyjadřuje zdroj informací, ale respondenti se často z pozice čerpajících uživatelů přesunuli i do pozic tvůrců a svou aktivitu často zaměřují na vytváření a sdílení nových informací.

Ve světle těchto zjištění bylo konstatováno, že vstupní hypotéza, vyvozená na počátku empirického výzkumu v souladu s postupem užívaným v rámci analytické indukce, jako hypotetické vysvětlení zkoumaného jevu, není platná a bylo překročeno jejímu redefinování. Vstupní hypotéza má následující znění: *Oblast volného času současné generace mládeže je ovlivněna hédonismem a volnočasové aktivity jsou redukovány na činnosti spojené s digitálními technologiemi.* Na základě výše uvedených skutečností a porovnání dílčích částí vstupní hypotézy s výsledky výzkumu bylo rozhodnuto o redefinování vstupní hypotézy do následující formy: *Na oblast volného času současné generace mládeže působí, krom jiných vlivů, také trendy současné informační společnosti, jako jsou pluralita, individualismus a hédonismus a mezi volnočasovými aktivitami dominují činnosti spojené s digitálními technologiemi.*

⁷⁶ Jádrovou aktivitou označujeme přirozenou volnočasovou aktivitu, z níž je generován obsah pro aktivity digitální.

Závěr

Diplomová práce se zabývala volným časem současné generace mládeže a působením informační společnosti na jeho proměny. Cílem práce bylo popsat a strukturovat profil volnočasových aktivit vybraného vzorku současné mládeže, a zjistit, zda jsou tyto aktivity ovlivněny specifiky informační společnosti. Lze konstatovat, že cíl práce byl splněn.

Vyhodnocení výzkumu přineslo zajímavá zjištění o různých aspektech problematiky volného času. Bylo potvrzeno, že na tuto oblast působí celá řada vlivů, z nichž některé vykazují znaky odpovídající charakteru současné společnosti a specifickým rysům dané generace mládeže, jako jsou například pluralita, individualismus, prvky hédonismu, ale také svobodomyšlnost či nevázanost. Za dominantní vliv lze bezesporu označit působení digitálních technologií, nejčastěji v podobě komunikačních zařízení na bázi internetu. Tato skutečnost se, s ohledem na průnik těchto technologií do takřka celé oblasti lidského života, dala předpokládat, avšak i přesto bylo překvapující, jak silný tento vliv je a jaké změny do oblasti volného času přinesl. Tím máme zejména na mysli výskyt nového typu volnočasové aktivity, spočívající v prezentaci zážitků v prostředí sociálních sítí a platforem pro sdílení videí a fotografií. Tato nová aktivita má charakter aktivity vázané, jež využívá obsahu generovaného z aktivit přirozených či běžných. Zároveň bylo zjištěno, že hlavním trendem v oblasti volného času je zábava a zážitek, ideálně audio vizuálně zachytitelný a schopný sdílení, neboť sdílení je pro tuto generaci zcela přirozenou formou komunikace v prostřední digitálních sítí. Zde již nehovoříme o tom, jaká část mládeže využívá digitální technologie ke komunikaci s okolím, neboť tak činí všichni, ale otázkou zůstává, co vše je komunikováno a jakou platformou.

Výsledky kategoriálně formálního vyhodnocení výzkumu naznačují, že u této generace mládeže lze hledat důsledky působení digitálních technologií i v oblasti verbálního projevu, který svou strukturou a délkou jednotlivých výroků připomíná formu komunikace prostřednictvím krátkých textových zpráv. Toto zjištění vedlo dokonce ke změně plánované techniky sběru dat z narativního na polostrukturovaný rozhovor, neboť se nepodařilo stimulovat respondenty ke spontánnímu projevu na dané téma.

To lze také označit za zřejmě jediný zásadní problém při zpracování diplomové práce, pomineme-li drobné komplikace, dané jednak náročností samotného kvalitativního výzkumu, či faktem, že zvolené téma práce je tématem poměrně frekventovaným, a tak snaha o jeho zpracování originálním způsobem nebyla zcela naplněna.

Ve světle výše popsaných závěrů z teoretické části a z výsledků empirického výzkumu nabízí se možnost zaměřit další výzkum například do oblasti faktorů, ovlivňujících oblast volného času, neboť jedině tak lze najít způsob, jak na tuto oblast cíleně působit. Zmapovat, jaké jsou tendence vývoje vlivu jednotlivých faktorů v návaznosti na věk jedince, orientovat se na klíčové faktory a jejich prostřednictvím poté na jedince působit. Lze se domnívat, že to v blízké budoucnosti bude aktuální téma, uvážíme-li, že čím dál více lidských činností je spojených s digitálními technologiemi, a tak oblast volného času by měla nabízet aktivity alternativní, podporující harmonický rozvoj osobnosti. Současně by bylo vhodné zaměřit pozornost na oblast možných rizik, plynoucích z přesycenosti digitálními technologiemi, čímž nejsou myšlena pouze rizika spojená například se sdílením soukromí ve veřejném prostoru digitálních sítí, či vzniku frustrace při porovnávání se s často nereálnými vzory z oblasti internetu, ale i rizika dlouhodobá, vyplývající z otázek typu: Jaký bude důsledek dlouhodobé virtuální socializace bez skutečného osobního kontaktu? Jak bude taková generace komunikovat v situaci zhroucení digitálních sítí? To jsou dle našeho názoru otázky, na něž bude nutné brzy hledat odpovědi. V tomto smyslu lze vyvodit doporučení pro výchovně vzdělávací praxi, tedy zaměřit svou pozornost na to, jak aktuální, ale také již nastupující generaci mládeže motivovat k aktivitám přirozeným, odehrávajícím se mimo oblast digitálních sítí, k aktivitám realizovaným bez moderních technologií, aby tak tyto generace neztratily schopnost sociální interakce v reálném prostředí.

Citovaná literatura

- Bauman, Zygmund. 1995.** *Úvahy o postmoderní době.* [překl.] Miroslav Petrusek. Praha : Slon, 1995. 80-85850-12-5.
- Berg, Monika van den. 2020.** *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z.* Praha : Grada, 2020. ISBN - 978-80-247-2139-2.
- Bertens, Hans a Natoli, Joseph. 2002.** *Postmodernism: the key figures.* místo neznámé : Malden, Mass. : Blackwell Publishers, 2002. ISBN - 0-631-21796-7.
- Evropská komise. 2002** *Bílá kniha o mládeži: sborník příspěvků a vystoupení z národní konference, Praha 14-15.2. 2002: závěry a doporučení z pracovních skupin..* Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2002. 80-86033-78-3.
- Buermann, Uwe. 2009.** *Jak přežít s médii: příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky.* Hranice : Fabula, 2009. 978-80-86600-58-1.
- Bystřický, Jiří a Mucha, Ivan. 2004.** *Etika a fragmenty života.* Pelhřimov : Vydavatelství 999, 2004. ISBN 80-86391-12-4.
- Čermák, Ivo, a další. 2013.** *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy.* Brno : Masarykova Univerzita, 2013. ISBN-978-80-210-6382-2.
- Čermák, I., Hiles, D. a Chrz, V. 2007.** *Kvalitativní přístup a metody ve vědách o člověku.* Olomouc : Univerzita Palackého, 2007.
- Fazik, Alexander a Štemberk, Jan. 2013.** *Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu.* Pelhřimov : Nová Tiskárna Pelhřimov, 2013. ISBN - 978-80-7415-076-0.
- Fromm, Erich. 2009.** *Člověk a psychoanalýza,* Praha : Svoboda, 1967. ISBN - 978-80-85974-18-5
- Giddens, Anthony. 2003.** *Důsledky modernity.* Praha : Slon, 2003. 80-86429-15-6.
- Hájek, Bedřich. 2004.** *Děti, vedoucí volný čas.* Praha : MŠMT, 2004. ISBN - 80-86784-06-1.
- Hofbauer, Břetislav. 2004.** *Děti, vedoucí, volný čas.* Praha : Institut dětí a mládeže MŠMT, 2004. ISBN - 80-86784-06-1.
- Hájek, Bedřich, Hofbauer, Břetislav a Pávková, Jiřina. 2008.** *Pedagogické ovlivňování volného času.* Praha : Portál, 2008.
- Hájek, Bedřich, Hofbauer, Břetislav a Pávková, Jiřina. 2010.** *Pedagogika volného času.* Praha : Univerzita Karlova, 2010.

- Hauser, Michael. 2012.** *Cesty z postmodernismu: filosofická reflexe doby přechodu.* Praha : Filosofia, 2012. ISBN 978-80-7007-382-7.
- Helus, Zdeněk. 2007.** *Sociální psychologie pro pedagogy.* Praha : Grada, 2007. ISBN - 978-80-247-1168-3.
- Hendl, Jan. 2008.** *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Praha : Portál, 2008. ISBN - 978-80-262-0219-6.
- Hodaň, Bohuslav a Dohnal, Tomáš. 2008.** *Rekreologie 2.* Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN - 978-80-244-2197-1.
- Hofbauer, Břetislav. 2004.** *Děti, mládež a volný čas.* Praha : Portál, 2004.
- Hubík, Stanislav. 1991.** *Postmoderní kultura: úvod do problematiky.* Olomouc : Mladé umění k lidem, 1991. ISBN 80-900604-9-8.
- Janiš, Kamil. 2009.** *Úvod do problematiky volného času.* Opava : Slezská Univerzita, 2009.
- Jencks, Charles. 2007.** *Critical modernism: where is post-modernism going?* Chichester : J. Wolley, 2007. ISBN 978-0-470-03011-0.
- Jiráček, Jan. 2005.** *Násilí a logika mediálního byznysu, aneb proč už nejsou profesionálové s hvězdičkou.* Praha : Corona, 2005. 80-903363-5-3.
- Jirásek, Ivo. 2005.** *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu.* Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. ISBN - 80-244-1176-8.
- Kaplánek, Michal. 2017.** *Volný čas a jeho význam ve výchově.* Praha : Portál, 2017.
- Koukolík, František. 2018.** *Mocenská posedlost.* Praha : Carolinum, 2018.
- Kraus, Blahoslav. 2006.** *Středoškolská mládež a její svět na přelomu tisíciletí.* Brno : Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.
- Kubátová, Helena. 2010.** *Sociologie životního způsobu.* Praha : Grada, 2010. ISBN - 978-80-247-2456-0.
- Linhart, Jiří, Charvát, František a Večerník, Jiří. 1978.** *Sociálně třídní struktura Československa: vývoj, data, srovnání.* Praha : Horizont, 1978. ISBN neuvedeno.
- Lipovetsky, Gilles. 2008.** *Éra prázdnoty.* Praha : Prostor, 2008. ISBN 978-80-7260-184-5.
- Lipovetsky, Gilles. 2007.** *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti.* Praha : Prostor, 2007. ISBN 978-80-7260-184-4.

- Loewenstein, Bedřich. 1995.** *Projekt moderny*. Praha : Oikoymenh, 1995. ISBN - 80-238-0474-X.
- Macek, Petr. 2003.** *Adolescence*. Praha : Portál, 2003. ISBN - 80-7178-747-7.
- Machová, Jitka a Kubátová, Dagmar. 2009.** *Výchova ke zdraví*. Praha : Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2715-8.
- Matějček, Zdeněk. 2007.** *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2007. ISBN - 978-80-7367-325-3.
- Matějů, Petr, Plecítá, Klára a Řeháková, Blanka. 2000.** *Nerovnost, spravedlnost, politika: Česká republika 1991-1998*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-82-6.
- Matoušek, Oldřich a Kroftová, Andrea. 1998.** *Mládež a delikvence*. Praha : Portál, 1998. ISBN - 80-7178-226-2.
- McCrimdell, Mark. 2014.** *The ABC of XYY: understanding the global generations*. Sydney : UNSW, 2014. ISBN - 1742230350.
- Miles, Steven. 2001.** *Social theory in the real world*. London : Sage, 2001.
- Mlčoch, Lubomír, Machonin, Pavel a Sojka, Milan. 2000.** *Ekonomické a společenské změny v české společnosti po roce 1989: alternativní pohled*. Praha : Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0119-2.
- Mühlpachr, Pavel. 2004.** *Problémy současné společnosti*. Brno : Institut mezioborových studií, 2004. ISBN 978-80-210-4550-7.
- Mühlpachr, Pavel. 2008.** *Sociopatologie*. Brno : Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.
- Opaschowski, Horst. 1976.** *Pädagogik der Freizeit, Grundlegung Für Wissenschaft und Praxis*. Bad Heilbrunn, 1976.
- Opaschowski, Horst W. 1970.** *Freizeitpädagogik*. Bad Heilbrunn : Julius Klinkhardt, 1970.
- Pánková, Markéta, Kasperová, Dana a Kasper, Tomáš. 2015.** *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha : Nakladatelství Academia, 2015. ISBN 978-80-2496-1.
- Patočková, Věra, a další. 2012.** *Kultura v krajích České republiky*. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2012. ISBN 978-80-7330-222-1.
- Pávková, Jiřina. 2002.** *Pedagogika volného času*. Praha : Portál, 2002. ISBN - 80-7178-711-6.

- Petrusek, Miloslav. 2012.** *Společnost a kultura: sociologické úvahy a eseje.* Praha : Malovaný kraj, 2012. ISBN 978-80-904956-5-4.
- Petrusek, Miloslav. 2006.** *Společnost pozdní doby.* Praha : Sociologické nakladatelství (Slon), 2006. ISBN 80-86429-63-6.
- Příhoda, Václav. 1967.** *Ontogeneze lidské psychiky, (Díl II)., Vývoj člověka od patnácti do třiceti let.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1967.
- Riesman, David. 1968.** *Osamělý dav.* Praha : Mladá Fronta, 1968.
- Rojek, Chris. 2005.** Leisure and Tourism. [autor knihy] Craig Calhoun, Chris Rojek a Bryan Turner. *The Sage Handbook of Sociology.* London : Thousand Oaks, 2005.
- Rybář, Radovan. 2013.** *Naše postmoderní společnost a její kultura.* Brno : Muni Press, 2013. ISBN 978-80-6487-4.
- Řezník, Jiří. 1997.** *Ekonomická analýza příležitostí: časový a prostorový aspekt: prolegomena k teoretickému zkoumání.* Ostrava : Ekonomika, 1997. ISBN - 80-85780-87-9.
- Sak, Petr a Saková, Karolína. 2004.** *Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace.* Vyd. 1. Praha: Svoboda Servis, 2004. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
- Sak, Petr 2000.** *Proměny české mládeže: česká mládež v pohledu sociologických výzkumů.* Vyd. 1. Praha: Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- Sak, Petr, a další. 2007.** *Člověk a vzdělání v informační společnosti.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 290 s. ISBN 978-80-7367-230-0.
- Semrád , Jiří. 2013.** *Hodnoty a výchova. Hodnoty a hodnotová orientácia v procese výchovy a vzdelávania.* Trnava : Univerzita sv. Cirila a Metoda, 2013.
- Skalková, Jarmila. 2004.** *Pedagogika a výzvy nové doby.* 80-7315-060-3. místo neznámé : Paido, 2004.
- Slater, Don. 1997.** *Consumer culture and modernity.* Cambridge : Polity Press, 1997. ISBN - 978-0-74-560304-9.
- Slepičková, Irena. 2008.** *Sociology of lifestyle.* [autor knihy] Slepíčka. *Sport and life style.* Praha : Karolinum, 2008.
- Smith, Jonathan Alan, Flowers, Paul a Larkin, Michael. 2009.** *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research.* London : Sage Publications, 2009.

- Spousta, Vladimír. 1996.** *Kapitoly z pedagogiky volného času.* Brno : Masarykova univerzita, 1996. ISBN - 80-210-1274-9.
- Spousta, Vladimír. 1994.** *Teoretické základy výchovy ve volném čase.* Brno : Masarykova univerzita, 1994. ISBN - 80-210-1007-X.
- Stašová, Leona, Slaninová, Gabriela a Junová, Iva. 2015.** *Nová generace: vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti.* Vydání: první. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 212 stran. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-567-7.
- Škodová - Parmová, Dagmar. 2006.** *Historický vývoj vybraných odvětví hospodářství ČR a jeho dopady na její úlohu v integračním procesu v Evropě.* . České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2006. ISBN 80-7040-886-3.
- Šmahel, David. 2003.** *Psychologie a internet - děti dospělými, dospělí dětmi.* Praha : Triton, 2003.
- Švaříček , Roman a Šedřová, Klára. 2007.** *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry.* Praha : Portál, 2007. ISBN - 978-80-7367-313-0.
- Švigová, Monika. 1967.** *Volný čas a my.* Praha : Svobodné slovo, 1967. ISBN - 32-013-67.
- Taxová, Jiřina. 1987.** *Pedagogicko-psychologické zvláštnosti dospívání.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
- Třeštík, Dušan. 2005.** *Češi a dějiny v postmoderním očištění.* Praha : Lidové noviny, 2005.
- Tuček, Milan. 2003.** *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí.* Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-22-9.
- Vágnerová, Marie. 2000.** *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří.* Praha : Portál, 2000. ISBN - 80-7178-308-0.
- Vážanský , Mojmír. 2001.** *Základy pedagogiky volného času.* Brno : Print Typia, 2001. ISBN - 80-86384-00-4.
- Webster , Frank. 2006.** *Theories of the information society.* London : Routledge, 2006. ISBN - 415-40633-1.
- Welsch, Wolfgang. 1993.** *Postmoderna: pluralita jako etická a politická hodnota.* [překl.] Horyna Břetislav. Praha : KLP, 1993. ISBN 80-901508-4-5.

Elektronické zdroje

Berkup, Sezin Baysal. 2014. Working with generations X and Y in generation Z. [Online] August 2014. [Citace: 22. 8 2020.]

https://www.researchgate.net/publication/272708404_Working_With_Generations_X_And_Y_In_Generation_Z_Period_Management_Of_Different_Generations_In_Business_Life.

Charvát , Milan. 2016. New media inspiration. [Online] 2016. [Citace: 1. Červen 2020.]

<https://www.tuesday.cz/akce/new-media-inspiration-2016/>

Chum, Sebastian. 2013. Současné generace X, Y a Z - krátké seznámení. *iDnes.cz/blog*.

[Online] iDnes.cz, 12. 11 2013. [Citace: 22. 07 2020.]

<https://sebastianchum.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=372981>

Český statistický úřad. 2020. Digitální ekonomika v číslech. ČSÚ. [Online] 2020. [Citace:

06. 11 2020.] <https://www.czso.cz/csu/czso/digitalni-ekonomika-v-cislech-2020>.

Kočerová, Martina. 2019. Weisure -fenomén, životní styl, nebo zlozvyk? . [Online] 9

2019. [Citace: 15. Červenec 2020.]

<http://caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=298>.

Kolaříková , Veronika a Němec, Jiří. 2017. soced.cz. [Online] [Citace: 01. Květen 2017.]

https://soced.cz/wp-content/uploads/2017/04/STUDIE_SocEd_05-01-20171.pdf.

Kostínková, Jana a Čermák, Ivo. 2013. Interpretativní fenomenologická analýza.

Researchgate.net. [Online] Leden 2013. [Citace: 5. Červen 2020.]

https://www.researchgate.net/publication/281745581_Interpretativni_fenomenologicka_analyza.

Larkin, Michael a Watts, Simon. 2006. Giving voice and making sense in Interpretative

Phenomenological Analysis. *Researchgate.net*. [Online] Leden 2006. [Citace: 8. Srpen

2020.]

https://www.researchgate.net/publication/239798569_Giving_voice_and_making_sense_in_Interpretative_Phenomenological_Analysis.

Patterson, Thomas. 2009. Welcome to the "weisure" lifestyle. [Online] 11. May 2009. [Citace: 3. Duben 2020.]

<http://edition.cnn.com/2009/LIVING/worklife/05/11/weisure/?iref=nextin..>

Pierret, Charles. 2006. The 'sandwich generation': Women caring for parents and children. [Online] 14. September 2006. [Citace: 10. Zář 2020.]

https://www.researchgate.net/publication/292368756_The_'sandwich_generation'_Women_caring_for_parents_and_children.

Sak , Petr. 2016. Insoma. [Online] 2016. [Citace: 23. Červen 2020.]

<http://www.insoma.cz/mladezvkonfrontaci.pdf>.

Strauss, William a Howe, Neil. 2007. The next 20 years: How customers and workforce attitudes will evolve. [Online] 2007. [Citace: 11. Únor 2020.]

<http://download.2164.net/PDF-newsletters/next20years.pdf>.

Vavroušek, Josef. 1994. Hledání lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života. [Online] 1994. [Citace: 23. 8 2020.]

<https://sustainable.cz/josefvavrousek.htm>.

Přílohy

Přepis rozhovoru s respondentkou R3 Sárou

pozn.: V místech, kde se v textu vyskytují tři tečky (...), je označena situace, kdy respondentka udělala výraznější pauzu, někdy vyplněnou slovní vycpávkou (ééé, ááá,...).

1. Co si představíš pod pojmem volný čas?

Noo, jako mě první asi napadly jako volnočasové aktivity, ty jakoby vůbec sem tam nebrala školu, a tyhle věci...protože asi taky jako patří do volného času, ale spíš do volného času sem brala věci který jakoby dělám, že jako mě baví a patří jako do toho okamžiku když třeba doma nemám co dělat...tak mám prostě tréninky a nebo dělám hudbu...aaa...nebo takovýchle věcí, který jakoby patří do toho času kdy mě nic nezaměstnává a já mám čas sama pro sebe.

2. No skvělá odpověď, super. Co pro Tebe konkrétně volnej čas znamená?

...dlouhá pomlka....nooo...jako co znamená, nebo co v něm dělám? (Myslel jsem to tak Sáro, co to pro Tebe je za hodnotu, co Ti přináší, nejde mi teď o konkrétní aktivitu.) Eeemmm....noooo...delší pauza...hodně často odpočinek, nemám povinnosti, takže obvykle je to hodně času pro mě, mám tam věci který vlastně potřebuju a přináší mi to myslím jako nějaký pocit uspokojení, že mám jako konečně čas být nějakým způsobem sama...nebo dělat to co chci, a taky ten odpočinek, že prostě nemusím furt řešit nějaký věci a je ten volnej čas a zároveň asi občas jako i odpovědnost, protože taky jakoby ten volnej čas mám udělanej tak aby dycky třeba když jsou ty tréninky nebo takovýdle věci tak tam musíte být včas a trénovat a takhle a taky radost.

3. Čemu se ve volném čase věnuješ?

Noo, toho bude hodně...smích... No hraju na kytaru a zpívám, skládám hudbu, eeee, jinak hraju s divadlem, dělám hasičskej sport, a hodně hodně běhám, dělám...sem instruktorka kajtbordingu, což je takovej adrenalinovej sport... áááá takže to dělám vlastně celý léto, a jinak píšu různé básničky, příběhy, takový jako ty věci který prostě jako nějakým způsobem mě baví a přináší mi radost a...áá...no jinak trávím hodně času venku, to беру třeba taky jako takovej volnej čas, kdy prostě jsem třeba jenom venku, a sem třeba s kamarádama, a chodíme různě na nějaký výstavy...nebo prostě jsme jenom

venku a hrajem na kytary, takže i tohle tam nějak беру. Chodím na různé akce a festivaly, takže tohle беру taky do volného času.

4. Ty jsi zmiňovala hudbu – kytara a divadlo, jsou to organizované aktivity, nebo je to tvůj subjektivní zájem a nechodíš do lidušky a nejsi členkou žádného souboru?

Nooo, v divadle hraju v divadle v Holešovicích, tam jsem členka souboru, no a máme normálně zkoušky, premiéry, různé představení...takže normální soubor v divadle, a já jsem dřív hrála na baskřídlovku v orchestru, pak jsem skončila a šla jsem se rok učit na kytaru k učitelovi...a teď hraju sama a skládám hudbu sama, protože jsem se nějakým způsobem...mi to v lidušce nevyhovovalo, protože to byla jako další další škola, kdybych to tak řekla, takže jsem šla na takovou, jak bych to řekla...jako že to nemám organizovaný. Je to prostě takový svobodnější, já jsem to v té lidušce hodně měla tak, že to bylo fakt jako v té škole...třeba se tam známkovalo, jako na tu baskřídlovku dobrý, ale na tu kytaru, když se pak člověk rozhodne skládat nějaký vlastní texty tak tam asi to není tolik potřeba.

5. A hrála jsi někdy v orchestru?

Na tu baskřídlovku jsem hrála asi tři roky sama a potom jsem chvíli hrála v orchestru a to byl asi takovej ten moment, kdy jsem si řekla, že asi ne...protože když jdete do orchestru a je tam hodně lidí, co to jako umí, a už jsou jako dál a chodí do toho orchestru dlouho, takže se tam jako cejtíte jako že to nestiháte, a že to nepujde, takže tak.

6. Proč jsi si vybrala zrovna baskřídlovku, na tu hrají většinou spíš kluci, ne?

No já jsem jako malá hrála dlouho na normální flétnu, no a potom když jsem měla jít jako dál z té flétny...protože už jsem prostě jako hrála fakt dlouho, tak jsem si prostě řekla, že bych chtěla trumpetu, hrozně jsem chtěla hrát na trubku, jenomže jsem neměla úplně nátisk, a neznělo mi to tak, jak mělo...tak jsem začala chodit na příčnou flétnu, no a na tu jsem hrála asi tři roky, ale měla jsem hrozně pomalý prsty...a jako jsme se nějak nesladily ani jako s učitelkou která byla hodně ambiciózní, a ta mi právě řekla, že buď můžu zkusit třeba saxofon, nebo baskřídlovku...no a tak mě přivedla za dvouma učitelama a jeden z nich byl takovej hubenej, ten učil na ten saxofon a ten druhý byl takovej asi stopadesáti kilovej chlap co furt jedl koblížky a tak sem si řekla že u něj se budu určitě cejtit líp a tak sem šla k němu na tu baskřídlovku.

7. Takže ty jsi mi popsala ten úžasnej rozsah toho všeho, čemu se věnuješ ve volném čase, a moje další otázka je zaměřená na to, jak svůj volný čas dělíš mezi tvé aktivity.

Oukej, takžééé...tyjo, no podle mě asi, asi ty aktivity, který sou pro mě jako, když to řeknu jako hlavní, tak já to mám jako hodně ty kamarády... sice s nima netrávím jako tolik času, ale je to něco podle mě jakoby je dobrý i když máš hodně věcí tak to dát do toho volnýho času, aby si člověk dycky ten volnej čas našel...a jak tam mám to divadlo, eee, který prostě mám, nooo, v kterým se furt musím učit texty, 70 stránek, takže to zabere hodně času... potom tréninky hasičů, předtím sem dělala dvanáct let atletiku a ta atletika zabrala všechno, ale ty hasiči jsou jenom dva tréninky...takže tak, a právě taková ta hudba a psaní, tak to je fakt takový to když mám ten úplně volnej čas, nebo jako kreslení a různý vytváření...to je fakt jako když mám volnej čas, a je to jako hodně že to můžu dělat vlastně kdekoliv, a kdy chci, že na to nepotřebuju prostě si přesně říct, že teď to musím udělat... a ten ten instruktorka toho kajtserfingu, tak to v létě s tím trávím celej čas v německu, na Rujáně, tak v létě jsem celou dobu tam, a jinak to mám hlavně jako víkendovou brigádu.

8. Kterou z těch tvejch volnočasových aktivit máš úplně nejraději?

Úuuu, to je docela těžký, eeee,já budu muset chvíli přemýšlet,...asi jako kdybych si měla říct, co fakt dělám jako nejraději, tak bych řekla, že to bude ten kajtbording spojenej s tím, že večer spíme někde pod stanama a hrajeme na kytary u ohně... tak tohle bylo, a sem vlastně s lidma, který mam ráda, tak tohle by bylo, asi asi ten kajtbording a s nim spojený takový ty jako věci jako táborák a lidi.

9. Tak, už teda vím, co všechno zhruba děláš, vím co máš nejraději, takže mě by zajímalo, kdo rozhoduje o náplni Tvýho volnýho času? Seš to jenom Ty, nebo do toho někdo nějak zasahuje?

Nooo, určitě jsem to hlavně já, jako dřív to tak nebylo, ale my to máme doma nastavený tak, že jako mi je osmnáct a tyhlety věci jsou jako na mě...a dycky sme to tak měli, ale je to hodně o tom, že třeba já jsem teď o prázdninách neměla moc času jako na sebe...že jsem furt učila ten kajtbording, což mě fakt moc baví, a bylo to o tom, že prostě přišel jakoby vlastně šéf a řekl teď si Tě objednali dvě holčičky, abys je naučila kajtovat...ale já třeba jsem zrovna chtěla mít volnej víkend, ale já jsem se tomu podřídila, ale jinak si ten čas třídím sama...ale zároveň ho říděj třeba i, i lidi který třeba

jako moje trenérka, když jsou závody, nebo třeba když nám řeknou že budeme mít různý představení, takže asi jako hlavně já, ale musím se kvůli různým věcem podřídit.

10. Tak, teď se dostáváme k další oblasti volného času a toho co mě zajímá a to je spojení volného času a digitálních technologií. Já si pod tím pojmem digitální technologie představuju cokoliv, co běží třeba na bázi internetu, takže počítač a jeho aplikace, mobilní telefon, sociální sítě, atd. Moje otázka zní: Jak využíváš ve svém volném čase digitální technologie?

...noooo, tak podle mě je jako každej používáme v dnešní době hrozně moc, já třeba občas když sme u toho volného času tak, jak sem řekla, že volnej čas je pro mě i odpočinek... tak to je podle mě jako právě ten problém, že když máme čas bejt jako konečně sami, prostě sme doma a nemám nic a chtěli bysme jako já nevim třeba dělat hudbu, nebo dělat něco pro nás...tak se mi zdá, že i já a hodně lidí ztrávíme ten čas tak, že se koukáme na seriály nebo na filmy, nebo posloucháme hudbu a sjíždíme Youtub...nebo jsme na Facebooku a celej ten čas, kterej měl bejt pro nás je fuč, takže asi tohle jsou věci který samozřejmě taky jako dělám, koukám na filmy, na seriály...a a a sem docela na sociálních sítích, a snažim se to jakoby, vim že s tím trávím docela hodně času, ale snažim se to jakoby omezovat...aby mi nějak, jako abych si třeba nevybrala, že se třeba budu koukat na film a nepůjdu na trénink.

11. O.K. Stává se, že by ses třeba připravovala na roli v divadle a našla by sis třeba na Youtube jak tu danou roli hraje někdo jinej a načerpala bys inspiraci? Nebo že bys třeba sdílela fotky např. z generálky před premiérou na nějaký sociální síti? I takovejhle rozsah mohou mít ty digitální technologie do Tvého volného času?

Ááááá, jako myslíš to tak, jako že když mám představení, jako jestli sdílím fotky a tak? No to je třeba jak my hrajeme v tom divadle, tak my to mám jako nastavený tak, že když jsou právě jako nějaký představení, tak dokud nejsou vyhlášený tak nesmíme sdílet fotky...ale třeba právě jako na Instagramu musím říct že jako dávám spousty, fakt spousty fotek o volným čase...a hlavně já to tam беру jako takovej svůj deníček, když to tak řeknu a fakt tam jsou fotky z divadla a jako různý kajtový věci...a tak si myslim že určitě jako vlastně kdyby se někdo podíval na můj instagram, tak naprosto přesně ví kdo jsem a co dělám.

12. No to je zajímavý. Hele umíš si Sáro představit, jak by vypadal Tvůj volnej čas, kdyby neexistovaly digitální technologie? Kdyby nebyly mobily, Instagram, Facebook, Youtube, myslíš, že by se Tvůj volnej čas změnil?

Určitě by ho to změnilo stoprocentně, protože...aaa...bych netrávila čas ktorej mám pro sebe jinýma věcma, protože já jsem občas naštvaná, když je právě škola...a je ten volnej večer a já třeba sedím u seriálu a přitom bych se měla učit, nebo měla dělat něco pro sebe...takže určitě bych měla o hodně volnýho času víc, určitě bych se víc nudila, podle mě...a zároveň musím říct že třeba na táboře, když jsme tam dva týdny a nemáme tam mobily tak je to hrozně osvobozující, protože neřešíš jakou fotku kam dáš, co přidáte... prostě vy ste furt v kontaktu s někým, dělíš já nevím třeba jenom sme si pletli náramky, vůbec sme jako se nekoukali na nic, to bylo hrozně fajn...já asi vim, co bych chtěla, kdyby nemohly bejt ty digitální technologie a nic, tak kdyby mohl bejt foťák a já bych mohla fotit, jenom tak jako proto abych si něco mohla zapamatovat, to je jediný, co bych jako chtěla.

13. Úžasná odpověď, moc Ti za ní děkuju. Teď bych měl otázku, která se týká volného času a kamarádů a zajímá mne, kolik volného času trávíš s těmi kamarády fyzicky a kolik času je kontakt prostřednictvím digitálních technologií, ať už je to příspěvek na Instagram, komunikace přes Skype, nebo nějaký jiný aplikace, jestli třeba komunikujete přes Facebook, že Ty jim něco okomentuješ nebo oni Tobě, takže kdybys měla tyhle dva způsoby kontaktu porovnat, ten přirozenej a ten digitální, tak kolik bys kterému dala procent?

No já vždycky jakoby píšu hodně lidem, abychom šli ven, nebo navzájem si píšem, protože pro mě je to úplně jako úplně něco jinýho se s nima sejít, než si s nima psát přes internet...jestli jako když to vezmu takhle, tak si s lidma píšu hodně často, vlastně jako když, když to je u těch nejbližších, tak si píšeme jakoby denně...nebo prostě když je zrovna něco potřeba, ale někdy, takže podle mě si s těma lidma víc píšu než se vidáme...protože se vidět jako v dnešní době není obecně tak lehký, protože máme každej svou školu, práci a tak...takže né vždycky je tolik času, asi na to jsou ty sítě dobrý, že když se něco děje a vy zrovna toho člověka nemůžete vidět, tak si můžete napsat nebo zavolat...ale určitě pro mě je vždycky lepší toho člověka vidět, a bejt s ním, než si s nim volat, psát a tyhle věci.

14. Tak, pojďme na další okruh otázek, a teď by mě zajímalo, podle čeho si vybíráš svoje volnočasový aktivity a zda do toho výběru nějakým způsobem jako faktor zasahují i ty digitální technologie, nebo zda si vybíráš podle něčeho jiného. Co je tedy u Tebe ten rozhodující faktor při výběru volnočasové aktivity?

Áááá...nóóó tak to bude asi trošku delší odpověď, neumím moc odpovídat krátce, alé... určitě jako v týchletý době si volnočasový aktivity vybírám sama... a mám jako vybraný už dlouho...protože když bych začala od toho když jsem byla malá, tak my jsme měli takovou jako volnou rodinu, která prostě měla ráda umění, chodila do divadla...pak mě moje máma přihlásila na atletiku, kterou jsem dělala od čtyř let do šestnácti asi, takže takže k tomu mě asi hodně vedli rodiče, k tomu jako rozvíjení se a dělání právě těchletěch věcí, ... ale nechávali to všechno na mě, takže když jsem si řekla, že chci jako skončit s atletikou a našla jsem si hasiče, tak to byla jenom čistě moje volba...a s tím divadlem to bylo vždycky tak, že jsme dřív chodili do kostela, kde jsme tam hráli a pak jsem začala s divadlem...takže podle mě ty věci jsem si vybrala sama, podle toho co mě bavilo, a nebylo to vůbec jako ovlivněný žádnýma sítěma nebo tak, bylo to fakt podle toho co mě baví a co jsem chtěla dělat, ale hodně mě k tomu asi jako i inspirovali lidi, když mi třeba řekli, že mi to jde, nebo že mě třeba inspirovali kamarádi když hráli na kytaru u táboráku, když někoho slyším hrát na kytaru nebo na piáno tak samozřejmě to jdu zkusit, protože bych taky chtěla někdy něco takovýho hrát, nebo když třeba vidím, jak lidi přidávají videa jak jezděj na skejtu, tak je to, a to je přesně na těch sítích, tak mám hroznou chuť prostě se naučit skejtovat, protože mě to inspiruje a líbí se mi to.

15. Skvělá odpověď, moc děkuju. Další otázka – co Ty osobně od tý volnočasový aktivity, ať už je to jakákoliv, očekáváš a co Ti Tvůj volný čas přináší?

Noo..joo..já od ní očekávám aby mě to bavilo, abych prostě...asi né odpočinek, protože ten jako taky občas potřebuju ale třeba na tréninku nebo v divadle si člověk neodpočine... ale hlavně chci aby mě to bavilo, abych odcházela z těch volnočasových aktivit s tím, že to dělám ráda a že se do toho nemusím nutit...protože prostě já jsem třeba odcházela z tréninků hrozně unavená, nešťastná, takže taky proto jsem s atletikou skončila, protože toho bylo moc...takže teď od toho očekávám to, abych si to užila, a abych trávila čas s lidma který...prostě jako s nima ten čas bude fajn, budeme prostě dělat jenom věci který nás baví, a nebudeme se třeba jenom válet v pokoji a

koukat na filmy, aby nám to prostě něco dalo a hlavně abychom mohli něco zažít...takže tak.

16. Skvělý, jsme u poslední otázky, a tam Ti dám na výběr možnosti. Dopředu říkám, že můžeš vybrat všechny, nebo jen některý. A ta otázka zní: Co pro Tebe volný čas hlavně je? A možnosti jsou: Odpočinek od povinností, nebo Užívat si, mít nějaký zážitek, nebo Rozvíjet se v oblasti která mě zajímá, nebo Trávit čas s přáteli, komunikace, nebo ... jiná odpověď ...

Hele asi od každého trošku ale nejvíc ta druhá a třetí varianta, užívat si a mít zážitky a nějak se rozvíjet, jo určitě...kdybych to měla vyjádřit v procentech, tak užívat si a mít zážitky by bylo tak 40%, fakt jako velká věc...potom ten rozvoj osobnosti, tam bych měla třeba 35%, protože o to se fakt snažím, protože se mi zdá že ve škole se to nedá třeba až tak rozvíjet...a právě proto na to mám ten volnej čas, a potom ty kamarádi, to řadím do toho, že když chci něco zažít, užít si, tak do toho trošku patřej, takže ty tak 10%, odpočinek taky tak 10%.